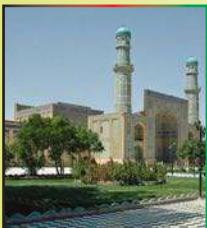

هېوادپالنه

نهم ټولکۍ

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د توري
د بلوژو د ازبکو	دا وطن د تولو کور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجردی
هم ايماق، هم پشه يان	براھوي دي، قزلباش دي
لکه لمر پر شنه آسمان	دا هېواد به تل حليري
لکه زره وي جاویدان	په سينه کې د آسيا به
وايوالله اکبر وايوالله اکبر	نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنۍ وزارت

هېوادپالنه

نهم ټولگى

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: هېوادپالنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تولنيزو علومو دیپارتمنت د درسي كتابونو مؤلفين

ادیت کوونکي: د پښتو زبې د ادیت دیپارتمنت غړي

ټولګي: نهه

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي كتابونو د تأليف لوی ریاست

څروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ خای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي كتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوريت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلنډکېږي.

د پوهنې ۵ وزیر پیغام

اقرأ باسم ربك

د لوی او بیونکی خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته یې ژوند رابنلی، او د لوسټ او لیک له نعمت خخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالیٰ پر وروستي پیغمبر محمد مصطفیٰ ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجری لمیز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هپواد بیونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بیونکی، زده کونکی، کتاب، بیونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هپواد د پوهنې نظام شپرګونی بنستیز عناصر بلل کیري، چې د هپواد بیونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بیونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنستیزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله د بیونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو خخه دي. همدارنګه په بیونځیو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بیونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزیع ته پاملننه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور یو، چې د باکيفیه درسي کتابونو له شتون پرته، د بیونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسیدلی نشو.

پورتیو موخو ته د رسیدو او د اغېنځاک بیونیز نظام د رامنځ ته کولو لپاره، د راتلونکی نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندو بیونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېردولو کې، هیڅ دول هڅه او هاند ونه سېموی، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادی تفکر سمبال نسل په روزنې کې، زیار او کوشښ وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوسټ پیل کړي، چې د نورخې گران زده کونکی به سبا د یوه پرمختالی افغانستان معماران، او د تولنې متمند او ګټور او سپیدونکی وي.

همدا راز له خورو زده کونکو خخه، چې د هپواد ارزښتناکه پانګه ده، غونښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کړي، او د زده کړي په پروسه کې د خيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او بیونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغېنځاکه استفاده وکړي.

په پای کې د بیونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بیونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستري ګډونکې هلي خلې کړي دي، منته کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سېیځلې او انسان جوړونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختالی بیونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي ې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دكتور محمد ميرويس بلخي

فهرست

د لوست شمېرى	سولیکونه	مخونه
۱	مناجات	۱
۲	د اسلام د ستر پيغمبر صلی الله علیه و سلم اخلاق	۴
۳	د افغانستان لرغونی تاریخي مدنیتونه	۷
۴	ملي ارزښتونه	۱۱
۵	د افغانستان د ملت شریک ارزښتونه	۱۴
۶	ملي مشر: میرویس نیکه	۱۷
۷	پر شخصي ګټو د ملي ګټو غوره بل	۲۰
۸	له اسلامي امت سره د افغانانو تپاو	۲۳
۹	د یوه باغ ګلان	۲۷
۱۰	ملي او تاریخي ويپرونه	۳۰
۱۱	احمدشاه بابا، پر دین، هپواد او خلکو مین واکمن	۳۳

مخونه	سرليکونه	د لوست شمېري
٣٦	هېواد پالنه، نه عصبيت	١٢
٣٩	غازي ميرچه خان کوهدامني	١٣
٤١	د آزادى په اړه د غازى امان الله خان ويناوي	١٤
٤٤	د ملي مشرتابه خانګرپتياوې	١٥
٤٧	د ولسونو د لورتيا او خورپتيا لاملونه	١٦
٥٠	کورنى جګړه، د ولسونو تباھي	١٧
٥٣	علامه سيد جمال الدين افغان	١٨
٥٦	هېواد پالنه او د ملي سوداګرو دنده او مسؤوليت	١٩
٥٩	د لانجو او رېرو په هواری کې د جرګورول	٢٠
٦٢	د هېوادوالو د خان، مال او ناموس ساتنه	٢١
٦٥	پوهاند عبدالحکيم طبیبی	٢٢
٦٨	ملي يووالى، یوه خرگنده اړتیا	٢٣
٧١	استاد صلاح الدين سلجوقي	٢٤
٧٤	د قانون منل د ملي يووالى ضامن	٢٥
٧٧	عدالت، د ټولنې د ټینګښت بنسټ	٢٦
٨٠	د ملي يووالى په پیاوړتیا کې د ډله یېزو رسنیو دنده	٢٧
٨٣	تعصب، یوناروا عمل دی	٢٨
٨٦	دوكتور محمد يوسف	٢٩
٨٩	د هېواد حقوقه	٣٠

مناجات

مورو او تاسو د دعا نوم اور بدلی دی، پېژنويې او تل دعا کوو. هره گړي او هر مهال د اړتیا د پیدا کېدو په وخت کې د خدای تعالی دریار ته د دعا لاسونه پورته کوو او د خپلو اړتیا وو د پوره کېدو غوبښته ترې کوو. دا کار ټول مسلمانان هر وخت په هر خای کې کوي. پر دعا سربېره په نورو لارو چارو هم له خدای جل جلاله خخه د خپلو اړتیا وو د پوره کېدو غوبښته کوو. هره هغه غوبښته چې په یوه خانګري حالت کې د الله تعالی دریار ته له عندر، زاري، پې وسی او نیاز سره مله وي، خپله کمزوری او د الله جل جلاله لوبي او رحم پکې وستايل شي، مناجات بلل کېږي. مناجات او دعا که له یوې خوا له انسان سره د الله تعالی د مرستې لامل کېږي، له بلې خوا دا عمل په خپله عبادت هم ګنل کېږي او د نېکيو او ثوابونو په عملنامه کې ليکل کېږي.

مناجات په پېښتو ادبیاتو کې پخوانی رینې لري، د بیت نیکه مناجات یې خرگنده بېلګه ده.
آیا تاسو تر او سه کوم مناجات لوستی؟

لویه خدا یاه!

زه ستا کمزوری بنده یم، پر ما د رحمت باران واوروه چې وچکالی څلې دښته مې ستا د رحمت پر او یو خرویه او ګرمی و هلې سینه مې پرې یخه شي.

زما ریه!

زه د گناهونو په سمندر کې ڈوب يم، ما په خپل رحم او گرم ساحل ته ویاسه او له دې چاروونکي
حالت نه مې وژغوره!
الهي!

زه په خپل خير او شر نه پوهېرم، ما ته د خير او فلاح لار راوښه.
الهي!

زما کور، کوپله او جونګره ورانه ويچاره شوي، په اوري کې مې گرمي او په زمي کې مې ساره غوښې
او پوستکي رانه خوري، ته پر ما د خپل رحمت سیوری وکړه.
لویه خدايه!

زه نه پوهېرم، د ناپوهى د تورتم پردي مې پر سترګو خپري دي، سترګې مې له تيارو او ناخوالو پرته نور
خنه نه ويني، ته مې له سترګو خخه د ناپوهى پردي لري کړه، ته مې د زړه سترګې رنې کړه.
الهي!

زه بې لاري شوي يم، روند يم، بنه او بد نه پېژنم. ما ته لار راوښه، د سترګو نور راکړه، له بدرو مې
راواړو او پر نیکيو مې سم کړه.
لویه خدايه! زه ګنهکاري، هره توبه بېرته په خپله ماتوم، بیا بیا ګناه کوم. انسان يم، بدګړي او ناوره
حالت مې ژر له ياده وختي، پر خپلو ژمنو نه درېرم، خو بیا هم د کړاو پر مهال ستا درباره درګرڅم.
که هر خو مې وشرې، بیا درڅم، حکه:

له تا پرته چاته ورشم!

چاته وژارم!

د چالمن ونيسم!

له تا پرته خوک نه لرم. تا فرمایلي، زما له دربار او رحمت خخه مه
نهيلې کېږي! زه هم د هغه شبې په تمه يم، چې ستادرحمت او مغفرت
تر سیورې لاندې راشم، عقل پیدا کړم، هوبنیار شم، سمه او کړه
لار و پېژنم، دوست او دېمن بېل کړاي شم، ورور ته ورور ووایم او دېمن ته دېمن.
د ورور خبره واورم او دېمن ته نه ووایم.
الهي!

ما ته وس راکړه چې خپل هېواد، دا زما وران او کنډر کورګي،
ودان کړم، مينه ورسره وکړم، بنکلای ېې کړم، د پرديو له ناپاکو
منګولو خخه ېې وژغورم.

الهي، زما بنكلى هپواد، زما شين او سمسور هپواد، زموبر د هپواد دبمنانو وران ويچارکري او موب
يې زموبر د ناپوهى له امله د يوه او بل پر غاره اچولي يو.

الهي!

داد انسانيت او شريعت لارنه ده!

الهي!

ماته د انسانيت او شريعت لار وبنيه او پر هغې مې رهی کره.
خدایه!

ته راته د دې وران کورگى د ودانولو لارچار وبنيه.
الهي!

ته مې په زره کې له خپل کورگى سره مينه لا توده کره او همت راکره چې بېرته يې ودان کرم او د ګلو
بن تري جور کرم.
الهي!

زما بپوسى ته وګوره، زما ګناهونو ته مه ګوره، زما د ګناهونو پېتى زما له اوبرو سپک کره او پر هغه لار
مې رهی کره چې تا پري خپل نازولي بنده ګان روان کړي دي. امين يا رب العلمين

زده کوونکي دې په ډلوکې د پورته مناجات په اره خبرې وکړي او وروسته دې يې خو تنه په وار په بنه
او بنكلي غږ ولولي.

- ١ - دعا او مناجات خه توپير لري؟
- ٢ - آيا د دعا او مناجات وختونه او حالتونو سره يوشان دي او که توپير لري؟
- ٣ - د مناجات پر مهال انسان خنګه حالت غوره کوي؟

زده کوونکي دې په کورونو کې د لوی خدای جل جلاله له دربار خخه د مناجات په ترڅ کې له روان
حالت خخه د خپل هپواد د ايستلو غوبښنه وکړي او د کاغذ پر منځ دې ولیکي.

د اسلام د ستر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اخلاق

لوی خدای جل جلاله د اسلام گران پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم د لویو اخلاقو د خبتن په توګه راپېژندلی دی. الله جل جلاله د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم ته فرمایي: «**وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ**» ژیاره: «ته د لویو اخلاقو خبتن پې.» د پیغمبر صلی الله علیہ وسلم رسالت پر اخلاقو ولاړ دی، هغسي چې په خپله یې فرمایلي دی: «زه ددي لپاره رالېرل شوی یم چې نېک اخلاق د بشپړیا پراو ته ورسوم.» د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیہ وسلم ټول عالم ته د غوره اخلاقو بېلګه، بنونکی او رحمت دی. آیا تاسو ته د پیغمبر صلی الله علیہ وسلم د نېکو اخلاقو کومه بېلګه در په زړه ده؟ په دې لوست کې د پیغمبر صلی الله علیہ وسلم د اخلاقو خو بېلګې لولو، ترڅو د هغه مبارک پر قدمونو قدم کېردو او د دنيا او آخرت سرلورې او نېکمرغې تر لاسه کړو.

اخلاق د ايمان او ديانت معيار دي

د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیہ وسلم فرمایلي دی: «تر ټولو غوره مؤمن هغه خوک دی چې نېک او بنه اخلاق ولري.» همدا راز روایت شوی چې یو چا د خدای له رسول صلی الله علیہ وسلم خخه ويښتل: «دينداري خه شی دی؟» د الله رسول صلی الله علیہ وسلم خواب ورکړ: {حسن الخلق}

يعني، د بنه خوي لرل.

په يوه بل روایت کې له حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم خخه وېبېشتل شول: «د خدای ﷺ تېلۇغۇرە ورکەرە خە شى دى؟» د الله ﷺ رسول و فرمایل: {حسن الخلق}، يعني نېك اخلاق. نېك اخلاق انسان تە د لوی خدای جل جلاله له خوا تر تېلۇ بىنە او نېك سوغات دى.

د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اخلاقو ئىنىپ بىلگى

• د اسلام ستر پیغمبر بىنكلې خېرە درلوده، حياناك، متبىسم او د پراخىپ تېنلىپ خاوندو، خچلو ملگرو تە يې د بنه او خندان چار چىلد لارشۇونە كولە. ساده ژوندىپ درلود او پە تېلۇ چارو كې يې سادەگى خوبنولە.

• د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم تە فقيران، بې وزلى او مسىكىنان گران وو، له هغۇرى سره يې ناستە ولاپە كولە، ۋودى يې ورسە خورە او مرسىتە يې ورسە كولە.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خچلىپ كورنى، خچلوانو او نورو خلکو سره، كە به مسلمانان ھم نە وو پەر هغۇرى بې صله رحمىي درلود. پە نورو بې ھم د دې كار تىنگار كاوه. د تېلۇ حقۇنە يې سرتە رسول، راشە درشە يې ورسە درلوده او د هغۇرى پوبىتنە يې كولە، خو ھېشكەلە يې خچل خچلوان او كورنى تە نورو مسلمانانو غورە نە گەنلە.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم د كور پە كارونو كې مرسىتە كولە، خچلىپ جامپى يې پەخپەلە گەنلىپ، له خادمانو سره پە يو دسترخوان كىنastە، له بىدای او بې وزلى سره يې يو شان روغۇر كاوه، تە هغە پورى يې خچل لاسونە نە خوشىپ كول چې ماقابىل لوري بە نە وو پېرىنى.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم بە ھېشكەلە پە هغۇ حلالو خورو كې عىب نە لېلۇ چې حضور تە بە يې ورلاندى كېدل. كە غوبىتلىپ يې خورى، نۇ خورل بە يې او كە نە، نۇ پېرىنى دەل بە يې.

• پە پیغمبر صلی الله علیه وسلم ماشومان دېرگەن گران وو، هغۇرى بە يې پە غېرپى كې اخىستىل او شفقت او مەھربانى بې يې پرى كولە. مسلمانانو تە يې پە ماشومان، پە تېرىپ بىيا پە نجۇنۇ د مىنى او شفقت امر كاوه او د كوچنيانو او خوان نسل پە روزنىپ يې تىنگار كاوه.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم بە چې پە كومپى غونلىپ كې بىرخە اخىستە، د غونلىپ بىرخوال يې د ئاخان بە ورلاندى لە درناوي او تعظيم خخە منع كول. د غونلىپى هر خاي چې بە تش و، هلتە بە كېنastە.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم تە تېلۇ رېبنتىا وىونكى شخص و، تېلۇ خېرىپ يې لە حقىقت سره سەپى وي، كە تۆكە يې ھم كولە، خېرىپ لە صدق او رېبنتىا خخە لرى نە وە. د اپتىا تر كچىپ يې خېرىپ كولپى. بە خېرىپ كې يې بې ئايە زياتولى او لېروالى نە و.

• پیغمبر صلی الله علیه وسلم د عفوپى او بىنلىپ بىلگە وە. ھېشكەلە د ئاخان لپاره پە چانە پە غوسمە

کېدە. لە چا خىخە يې غىچ نە اخىست.

● پيغمبر صلى الله عليه وسلم تر تولو زپور انسان و، كە بە پە كوم ئايى كې خلکو تە خطر متوجه و،
لە تولو مىخكىپى كېدە او د جىڭرىپى پە دېگر كې دېنىم تە تر تولو نىزدى شخىص و.

● هركلە چې بە پيغمبر صلى الله عليه وسلم تە غم او خېڭان رسپىدە، نۇ لمونئ او دعا بە يې كولە،
وپىل بە يې: «د سترگو روپىنايى مې پە لمانخە كې نغېشتى د ۵۵.»

دا وي د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د اخلاقو او خوبىنۇ خو بېلگىپى.
كە چېرتە مسلمانان او نېپووال پە رېبىتىنىپى چول د هغۇپپىرىي وکرىپى، نۇ خىرگىنەدە چې د دنيا او آخرت
بىرالىتوب او خلاصون بە ترلاسە كېپى، سولە، امنىت، نېكمىرغى، سوكالى او پرمختىگ بە پە تۈلنە
كې رامنەخ تە شي.

زىدە كۈونىكى دې پە وار سره پە دې اپە خېل نظر خىرگىنەدە كې چې خىنگە د اسلام د ستر پيغمبر صلى
الله عليه وسلم د شخصىت درناوى وشى؟

١ - اخلاق د اسلام پە دين او د پيغمبر صلى الله عليه وسلم پە رسالت كې خىنگە درىئە لرى؟

٢ - حسن الخلق خە مفهوم لرى او خىنگە د ايمان او ديانىت معيار دى؟

٣ - لە خېلۋانو، كۆچنیانو، فقيرانو، بې وزلو او نورو خلکو سره د پيغمبر صلى الله عليه وسلم چار
چىلند خىنگە و؟

٤ - كەلە بە چې د اسلام ستر پيغمبر تە غم او كەراو پېپىنەدە، خە شي تە يې مخ اپاوه؟

د خېلۋانو او مشرانو پە مرستە د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د حلم (نرمى)، عفوپى او بىنىپى پە اپە
يوه مقالە ولېكى.

د افغانستان لرغونی تاریخي مدنیتونه

تاسو له خپل هېواد، افغانستان سره بلد ياست. په تېرو ټولګيکو کې مو د هغه د جغرافیایي موقعیت او ارزښت، اویوا او هوا، اوسبدونکو، غرونو او دریابونو او نورو په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. ویاپنې او افتخارات بې پېژنې.

په دې لوسټ کې به د افغانستان د تاریخي مدنیتونو په اړه معلومات تر لاسه کړئ، په دې به پوه شئ چې زمودګران هېواد د پېړيو په اوردو کې د مدنیتونو زانګو وه او د خپل جغرافیایي موقعیت له امله تل له پردیو یړغلونو سره مخامنځ و؛ له دې امله بې لورې ژوري لیدلې او اوسبدونکو بې له ستونزو سره مقابله کړي ده.

تاسو د خپل ګران هېواد د ویاپنښه خه شی بولی؟
ستاسو په نظر د هېواد د خپلواکۍ او استقلال د ساتلو لپاره کوم کار ډېر مهم دي؟

زمور ګران هېواد، افغانستان هغه سيمه ده چې د تاریخي پېر د مخه له لرغونو دورو څخه بیا تر اوسه د مدنیتونو سرچینه، د فرهنگونو د تېږيدو لاره او د انساني فکر او تهذیب زانګو وه. د تاریخ په اوردو کې له دې فرهنګ زبرونکې خاورې څخه غښتلې مدنیتونه را پا خبدلي او ددي خاورې اوسبدونکو په تاریخي بهير کې تل خپله خپلواکۍ او ملي بنه ساتلې ده.

ویدی مدنیت

دا مدنیت د افغانستان د تاریخ له لرغونو وختونو، یعنې د ۱۴۰۰ ق. م (قبل المیلاد) په شاوخواکې له (ویدی)^(۱) دورې خنځه پیل شوی او بیا د (اوستا) په دوره کې، تر شاوخوا ۱۲۰۰ ق. م پورې رارسپدلى. په دې دوره کې آریایان په بلخ کې د بدوي او کوچیتوب له ژوندې بناري ژوند او مدنیت ته رسپری.

اوستایی مدنیت

د افغانستان د آریایی خلکو دویم مدنیت په بُخدی (بلخ)، د هندوکش په شمالی او سویلی سیمو او د هلمند په وادی کې و چې د (۱۲۰۰ ق. م) په شاوخواکې پیل شوی او د (اوستا) په نامه یو کتاب ترې راپاتې دی. دا کتاب پنځه باونه لري. دا مدنیت په بُخدی (بلخ) کې زېربدلی، له دې امله زمور د هېواد په تاریخ کې دېر زیات اهمیت لري. د اوستا کتاب د افغانستان د لرغونو خلکو مدنی، فکري، مذهبی او فرهنگي اوضاع په بنه ډول بیانوی.

کوشانی مدنیت

تر دې وروسته زمور د هېواد په لوپدیخو سیمو کې د آریایانو، هخامنشیانو، اشکانیانو او ساسانیانو مدنیتونه منځ ته راخېي، خپل ځانګړي مدنی او فرهنگي بنسټونه خپروي. د هخامنشی دورې په پای کې یونانی سکندر له ۳۳۰ خنځه تر ۳۲۶ ق. م پورې د فارس له لارې پر افغانستان یرغل کوي. دا فتح افغانستان ته د یونانی ژې، ادارې، سیاست، هنر، لیکدود او نورو فرهنگي مظاھر و اغېز راولي. د دویمې میلادي پېړی په لومړيو کې د افغانستان کوشانی لوی پاچا، کنيشکا د لوبو کوشانیانو د لړۍ

۱- اوږدا: اصيل او نجیب، یا د ځینو په وينا زارع، ګرونده ګر

ویدی مدنیت: آریایان د نفوسو او کورنیو د زیاتوالی له امله ختیچې خواهه وکوچېدل او د سند له سینده د هند شمالی ارتو ورشوګانو ته تېر شول. په هغه ځمکه کې کې یو مدنیت جوړ کړ چې د (ویدی مدنیت) په نامه یادېږي. ((وید)) خلور برخې درلودې چې نومونه یې ((رېگ وید)), ((سام وید)), ((اټهروا وید)) او ((یجور وید)) وو.

اوستایی مدنیت: د آریایانو دویم مدنیت په بُخدی (بلخ)، د هندوکش په شمالی برخو او سویلی سیمو او د هلمند په وادی کې و د (۱۲۰۰ ق. م) شاوخوا راپیدا شوی او د اوستا په نامه یو کتاب ترې پاتې دی چې پنځه با به لري. دا کتاب د افغانستان په تاریخ کې دېر ارزښت لري. اوستا د افغانستان د لرغونو او سیدونکو مدنی، فکري او فرهنگي اوضاع خرګندوي.

سکندر: د یونان په شمال کې د مقدونی پاچا، دویم فلیپ زوی و. بر ۳۵۶ ق. م د (پال) په بنار کې زېربدلی. سکندر په شل ګلنې کې د پلاړ تر وژل کېدو وروسته پاچا شوی دی.

بنست کېښود او د افغانستان مدنیت او فرهنگ کې یوه خانګړې بنه ورکړه. د کوشانی پېرکلتور، تمدن او هنر د خپلې لورتیا او ځورتیا پراوونه تېرکړي او د اسلامي پېرتریيل او د عربو د لښکرو تر نفوذ پوري رارسېدلې. بیا یې په اسلامي لومړۍ پېږي او د ۶۵۰ میلادی په شاوخوا کې خپل خای یو بل ګډ مدنیت او فرهنگ ته پېښود چې هغه ته د افغانستان د لومړۍ اسلامي دورې فرهنگ ویل کېږي.

اسلامي مدنیت

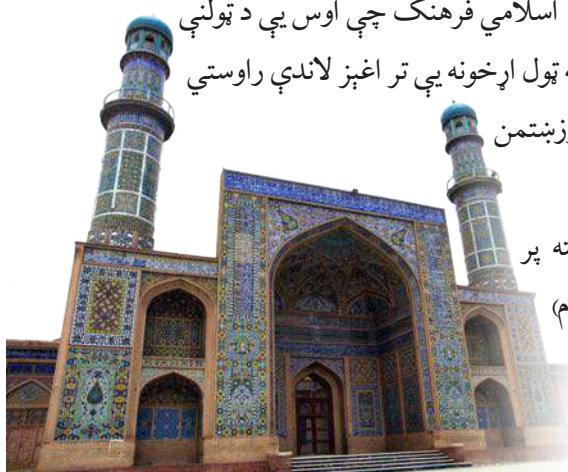
د لومړۍ اسلامي پېږي پر لومړۍ خلورمه (شاوخوا ۲۴ هـ) د اسلام د بریالیو لښکرو فتوحات تر خراسان او سیستان پوري رارسېدلې وو. د دوو پېږيو په اوږدو کې د اسلام د سېپختلي دین، افکار، کلتور او ژبه ددي خاورې له لرغونې فرهنگ سره یوڅای شو.

له ۱۳۲ هـ کال وروسته د امویانو د واک کمپله توله شو. خراسانیانو په بغداد کې د عباسی کورنۍ خلافت جوړ کړ. دا وخت په افغانستان کې یوه خانګړې اسلامي افغاني فرهنگ رامنځ ته شو، یعنې تر اسلام د مخه دورو او د فرهنگ پر پخوانیو بنسټونو یوه نوې مبدا زیاته شو او هغه د قرآن عظیم الشان او اسلام اغېز و چې د افغانستان له هپواه د مدنیتونو د یوې لاري په توګه د هند، ماوراء النهر او چین خواته هم تېره شو. د یوه انګرېز تاریخ پوه په وینا د افغانستان خاوره د فرهنگونو د انشعاب تکي او د خلا مرکز او خلور لاری و.

خنګه چې خراسان د منځنۍ آسيا پر خلور لاري پروت و، نو له لوپدیغه، ختیئ ته او له ختیئه لوپدیغ ته د افکارو د انتقال خای وګرځېد. اسلامي فرهنگ چې اوس یې د ټولنې په رېښو کې څای نیولی، د خلکو د ژوندانه تول اړخونه یې تر اغېز لاندې راوستي او خلکو په خپلو سېپختلو عقبېدو او منلي ارزښتمن فرهنگ کې څای ورکړي دی.

له دې ټولو لورو ژورو له تېرولو وروسته پر ۱۷۷۳ - ۱۷۴۷ هجری (۱۱۸۶ - ۱۱۶۰)

د لوی احمدشاه بابا د واکمنی پر مهال د او سنې افغانستان د بنست ډبره کېښودل

شوه چې د افغانستان د تاریخ او سنی پېر هم له همدې خایه پیلیري.

په لنډ دول افغانستان له لرغونی پېر نیولې تر او سه پورې د مدنیتونو او فرهنگونو زانګو وه. بېلاړل
مدنیتونه او فرهنگونه یې په خپلې غږې کې روزلي دي. زموږ په هېواد کې تل افغاني فرهنگ موجود
و، که خه هم د زمانې له تېریدو سره یې بنې بدلون کړي دي، خودې خلورلارې افکارو، اندېښنو او
مدنیت تل خپل افغاني هویت او ځانګړتیا ساتلي او له اسلامي فرهنگ او ارزښتونو سره لا نور هم
بلدای شوی دي.

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووبشل شي. هره ډله دي د افغانستان د ډيو لرغونی مدنیت په اړه خبرې
وکړي.

- ۱ - زده کوونکو له پورته لوست خخه خه مفهوم واخیست؟
- ۲ - د هېواد پر تېر تاریخ او تاریخي ارزښتونو پوهېدل خه ګټه لري؟
- ۳ - اسلامي فرهنگ افغانستان ته په کومه پېړي کې راغي او د خلکو پر افکارو او عقایدو یې خه
اغښ وکړ؟
- ۴ - خو تنه زده کوونکي دي د اسلامي فرهنگ خو سترې بېلګې ونوموي.
- ۵ - موږ پر خپل هېواد ولې ويارو؟

د هېواد پر تېر تاریخ ويارنه موږ ته خه رازده کوي؟ په دې اړه دې زده کوونکي یوه لنډه مقاله ولیکي او
په بل درسي ساعت کې دې نورو زده کوونکو ته ووایي.

ملي ارزښتونه

د افغانستان ټولنیز جوړښت ډېر په زړه پوري دی. داسې رنګارنګي پکې شته چې د نړۍ په نورو ولسونو کې به یې بېلګه لړه ولیدل شي. دا رنګارنګي پې د یوه باغ او چمن ګلاتو ته پاتې کېږي. خومره چې په یوه باغ کې رنګارنګ ګلان وي، همامغومره یې بنایست او بنکلا هم زیاته وي.

په توکمیز ډول افغانستان د بېلابېلو قومونو او توکمونو ګله کور دی. دلته پښتنه، تاجک، هزاره، ازیک، ترکمن، بلوج، نورستانی، پشه یې، عرب، پامیری، فراق، قرغز، براھوی، گوخر او نور شنګ په خنګ او سېږي. هغوي د فرقاني آینونو پر بنسته د توکمونو، قومونو او ژبو بېلواли یوازې د یو او بل د بنه پېژندلو یوه لار بولی، نه د امتیاز او پریو بل د غوره والي نښه.

ستاسو په اند ملي ارزښتونه کوم دي؟

ملي ارزښتونه له هغو شتمنيو خخه عبارت دي چې د هېواد هر او سېدونکي ته ارزښت ولري، خپل مال او شته ورته بشکاره شي، خپلې پټي او بشکاره ګټې پکې ووئني، د ویار نښه پې ويولی او د ساتلو پلاره یې له سر او مال خخه تېر شي.

ټول افغانان خانونه ددي خاورې بچیان بولی او پر خپل افغاني هویت ویارې. هغوي ملي هویت، نه یوازې د خان پېژندنې یوه لاره بولی، بلکې لور او عالي اخلاق، نارینتوب، غیرت، زپورتیا، ناموس ساتني، سولې او جګړې، سخا، بنسنې، ننګې، مېرانې، مېلمه پالنې او د لسګونو نورو بنو او غوره اخلاقو او غوره صفتونو یوه ټولګه پې بولی. په بېلابېلو غوندو او د ویناوو او خبرو د پخوالی لپاره

افغانیت د ځان افتخار او ويپار بولی.

۱ - ملي یووالی: ملي یووالی د افغانانو یوه ځانګړنه ده. کېډای شي ګله ناکله افغانان په خپلو منځونو کې تاوټريخوالي ولري، هغه د ژوند مالګه او له ګډ ژوند څخه راولاده شوې ستونزه بولي، خود غليم پر وړاندې بیا یو موتی او یو او سپنیز ګزار شوي دي.

۲ - ګډ کور او ګډ تاریخ: د افغانانو بل ويپار ګډ کور او ګډ تاریخ دي. د افغانستان لرغونی تاریخ او لرغونی هپواد د ټول افغان ولس د لاس ممحصول دي. د غليم پر وړاندې پې تل ګډې قرباني ورکړي، پر خپل او سپنیز موتی یې تس او نس کړي او هپوادې پې د پردیو له ناولو منګولو څخه ژغورلي دي. که خپل تېر تاریخ ته ګورو دا به راته جوته شي چې افغان باټور ولس په تشو لاسونو او پر هپوادنی مینې او لوړې جذې پرديو برغلګرو ته ماتې ورکړي او سرماتي او غابن ماتې پې له خاورې شرلي دي.

۳ - ګډ برخليک: افغانان په دې بنه پوهيري چې ديو واحد او یو موتی هپواد د او سپدونکو په توګه ګډ برخليک لري؛ له دې امله یې د شخصي ګټو پرڅای ملي ګټې او ارزښتونه غوره بللي او د هغه لوړولو او ساتلو ته یې متې بل وهلي دي.

۴ - جرګه: ددي خاورې د او سپدونکو لرغونی ارزښتمن دود دي. افغانان خپلې تولې کورني او ملي ستونزې د جرګو له لاري هواروی. افغانان په تاریخ کې داسي جرګې لري چې د تاریخ په پاڼو کې په زربنو کربنو لیکل شوي دي.

۵ - ملي بېرغ او ملي نبان: د دې خاورې بل ګډ ارزښت دي چې نل یې د هغې د لور ساتلو لپاره قرباني ورکړي. د ۱۸۸۰ زېرڊېز کال د جولای د مېاشتې ۲۷ نېټه چې د ۱۲۵۹ کال د زمرې د مېاشتې له شېږمې سره سمون خوري، د مېوند په وچه دښته کې د غازی محمد ایوب خان تر مشری لاندې د هپواد له هرګوټ څخه زلميان راټول شوي وو. له پېرنګيانو سره د هپواد د چیانو دویمه جګړه ووه. د مېوند په جګړه کې ملالۍ د نورو نجونو په خپر غازيانو ته او به رسولي. دا هغه جګړه وه چې د پېرنګي د بنکېلاک جرې په لنډن کې ولړوزولې. برتابيانو د خپل وروستني برغل لپاره له خپل ټول څواک څخه کار و اخيست. داسي بنکارې دله چې برتابيان د جګړې ګټونکي دي. د ایوب خان له خنګه څلور زره سپاره سرتيري په دریو خواوو کې خواره واره شول. انګریزانو د افغان غازيانو د آس سپرو دورې ولېدلې او ګومان یې کاوه چې افغانان په تېښته شول. په ټول څواک یې د جګړې ډګر ته را ودانګل. د غازيانو سرو وینو دښته بنکلې کړې وه. ملالۍ چې له لري جګړه خارله، وې لېدل افغان بېرغچې د جګړې په ډګر کې را پېړوت، ډګر ته یې را ودانګل، بېرغ یې په لاس کې ونیو او دا لنډي یې ووبله:

«که په ميوند کې شهید نه شوې

خدایرو لایه بې ننګي ته دې ساتينه»

ددي لنډي په اورپلدو د غازيانو وينې په خوتکپلدو راغلي او هر غازي له تورو او چالونو سره پر دبمن دخ را واراوه. د ملالى د لنډي ازانګو د جگړي بهير او برخلېک ته بدلون ورکړ او غازيانو جگړي ته مخه کړه، جګړه لاس او ګربوان شوه. د انګريزانو او د هغوي د جګړي د ډګر د ملګرو مړي هري خواته خواره واره پريوتل او له دبمن خخه لاره ورکه شوه. په دغې جګړي کې ملالى هم خپل ژوند له لاسه ورکړ. جګړه پاي ته ورسيده او د سوبمنو افغانانو سوبې د لنډن د واکمني بنستونه ولپزول. د ملالى نوم د افغانې سوبمنو اتلاتو په کتار کې د هېواد په تاريخ کې ولپکل شو. راتلونکو نسلونو ته د ملالى نوم په ويړ وساتل شو، بنوونځي، مجلې، روغتونونه د ميوندي ملالى په ويړلې نامه ونومول شول.

په لنډ دول ويلاي شو چې د افغانانو ملي ارزښتونه پر اسلامي ارزښتونو لا پسې بدای شوي او ټولو او سېدونکو ته تقدس او سېپختلني لري. مېلمه پالنه، پنا ورکول، ننواټي ملن او په لسکونو دې ته ورته نور داسي افغاني دودونه دي چې د ملي ارزښتونو په بنه کې هر افغان ته د ويړ او درناوي نښه ده.

فعاليت

زده کونکي دې په مناسبو ډلو ووپشل شي. هره ډله دې د خپلې خوبنې پر یو ملي ارزښت وغږبرې او د خپلو خبرو اترو پايله دې د خپل یو استازی له خواټولګيوالو ته وړاندې کړي.

ارزوونه

- ۱ - شخصي ګټې او د ټولو ګټې خنګه یو له بله توپروئ؟
- ۲ - د ګډکور او ګډ تاریخ مفهوم خه شی دي؟
- ۳ - زده کونکي دې یوه شبې په دې اړه سوچ وکړي چې د ملي ارزښتونو د ساتلو روحيه خنګه ژوندي ساتل کيرې، بيا دې دوه تنه په خپله خوبنې خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.
- ۴ - یو زده کونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د یو خو مهمو ګایو ټکو نومونه دې واخلي چې هغه د هېواد استوګنو قومونو او توکمونو د یووالې لامل شوي دي.

کورنۍ دنده

زده کونکي دې په کورونو کې د ملي ارزښتونو په اړه لس کربنې مقاله ولیکي او د هېوادپالنې د مضمون په بل درسي ساعت کې دې نورو ټولګيوالو ته واوروسي.

د افغانستان د ملت شریک ارزښتونه

د نړۍ په بېلابېلو برخو کې پراته ولسونه له یوبل سره ګډ تکي او مشترکات لري. دا ولسونه پر هغه ګډو تکو راټوليري او خپل ملي یووالی او وحدت پري ټینګووي، یو شمېر لور ارزښتونه، لکه دین، مذهب، اساسی قانون، بېغ، ملي سرود، هېواد، ملي هویت، تاریخ، فرهنگ، زبه، اقتصادي ګټې او نور د ولسونو، ملتونو او دولتونو جوړونکي توکي بلل شوي دي.

افغانستان د نړۍ د تر ټولو لرغونی هېواد په توګه کوم ګډ تکي لري؟ کوم ارزښتونه او عناصر ددي ولس د ملي یووالی او یو موتي توب لامل وو؟ په سخت او ستونزمن حالت او له پرديو یرغلګرو سره د مقابله لپاره کوم عوامل ددي ولس د وحدت او برياليتوب لامل شوي وو؟

زمور هېواد، افغانستان له ويارة ډک لرغونی تاریخ لري. زمور خاوره د پخوانیو آریاناو اصلی تائیوی دی. خو زره کاله دمخه آریان له همدي سیمې څخه نورو ځایونو ته لېردېدلی او بشري تمدنونه پې په هند، فارس، اروبا او د نړۍ په نورو سیمو کې رامنځ ته کړي دي. دا خاوره له لرغونې زمانې څخه تر اوومې میلادي پېړی پورې د آریانا په نامه پېژندل شوې وه. له اوومې پېړی راوروسته تر اتلسمې پېړی پورې د خراسان په نامه مشهوره وه. د اتلسمې پېړی له نیمايې راوروسته د افغانستان په نامه ونومول شوه.

زمور د ولس مهم ګډ تکي

د تاريخ په اوږدو کې ډېر ګډ تکي، لکه ګډه خاوره، ګډ فرهنگ، ګډ تاريخ، ګډو احساساتو او عاطفو ددي ولس خلک يو موتی کړي چې په پایله کې يې د بهرنیو دبمنانو او تاپاکګرو په وړاندې له خپل هېواد او تاريخي میراثونو خخه په پوره مېړاني او اتلولی دفاع کړي ده. له هغه وروسته چې د اسلام سېېڅلي دين دا خاوره رنا کړه او خلکو کې د اسلام په انسان جوروونکي او ژغوروونکي دين ايمان راور، دينې عقیده او اسلامي ګروهه ددي سيمې د اوسيدونکو بنستيز ګډ تکي شو.

ددې خاورې تر ټولو لوی دولتونه د اسلام تر سیوري لاندې منځ ته راغلي دي. په اسلامي پېر کې زمور د خلکو زیاتره بری او په علمي، سیاسي، پوهی او فرهنگي ډګرلونو کې لاسته راغلي ويړاندې ددي خاورې د بچيانو په برخه شوي دي. د کورني تاوتریخوالي او بهرنیو یړغلونو په وړاندې ديني احساسات او هېوادنى مینه تل د ولسونو د وښتیا، د جهاد د مورچلونو د برياليتوب او د افغانانو د یووالې او پیوستون لامل و.

ددې سيمې د بېلاپېلو قومونو او قبلو خلکو، رنګارنګو نژادونو، ژيو او دود او دستور د یوه باځ د بېلاپېلو ګلونو په خپر یو واحد ملت جوړ کړي. ټولو ته خپل هېواد ګران دی او د دفاع او سمسورو لو پاره يې له یو بل خخه مخکې کېږي، سرونه بنندی او له هېواد خخه خانونه قربانوي. د یوې ګډې عقیدې درلودل چې د ولس ټول خلک پرې راتول شي او پر همدي ګډې عقیدې خپل ملي هویت تشیت کړي، د هر ولس د هيلو د سرته رسپډو او غورپدا لامل کېږي.

د دې هېواد ټول زامن دنده لري چې د اسلام د سېېڅلي دين د لارښونو په رنا کې په ورورو لۍ او برابري، سربنندنو، یووالې او پیوستون تر یو واحد بېرغ، واحد دولت او واحد قانون لاندې د خپل نیکونو د ويړونو د ساتلو او لوړولو په لار کې ګامونه پورته کړي، د خپل ګران هېواد د ودانلو، بیارغاولو او پرمختګ لپاره کار وکړي او له هیڅ راز هلو خلو خخه خانونه ونه سېموي.

زده کوونکی دې د ولسونو د ملي یووالی د مهمو گلپو پکو نومونه و اخلي، و دې وايې چې د خلکو په پیوستون کې کوم یو چېره مهمه ونډه لري.

- ۱ - د افغانستان خاوره په لرغونو زمانو کې د کومو قومونو ګله کورو؟ ددې خاورې لرغونی او سېدونکي د نړۍ کومو برخوته ولپرداښل؟
- ۲ - ولې ګله عقیده د هېواد ټول او سېدونکي په خپل شاوخوا راتولای شي؟
- ۳ - د افغانستان د مهمو تاریخي دورو نومونه کوم دي؟
- ۴ - په اسلامي دوره کې د افغانستان د یو شمېر ويأرونو نومونه و اخلي.

کورس دندہ

هر زده کوونکی دې له ملي ګلپو پکو خخه یو غوره کړي او په ملي یووالی او د هېواد په ودي او پرمختګ کې دې د هغې د ونډې په اړه یوه مقاله ولیکي.

ملي مشر: ميرويس نيكه

افغانستان په خپله غېره کې نوميالي مشران، مجاهدين، پوهان، ليکوال او شاعران روزلي دي. هر يوه پر خپل مهال خپلو خلکو او خاورې ته نه هېږيدونکي خدمتونه کړي او خپل نومونه بې تلپاتې کړي دي. د هغوي پېژندل زموږ د هر يوه افغان دنده د. مور ته بنائي د هغوي کارنامې يادې وساتو او وياب پري وکړو.

ميرويس نيكه د نومياليو ملي مشرانو او ملي اتلاتو له دلې خخه دي. نوموري له غليم خخه د هېواد په آزادولو کې ستر رول لویولی دي. له همدي امله بې نوم زموږ د هېواد د تاريخ په زرينو پاڼو کې بنکل شوي دي.

ميرويس خان پر ۱۰۸۴ هـ / ۱۶۷۳ مـ کال کي زېږبدلى دي. پلاړ بې بنالم خان نوميده چې د هوتكو د قوم يو منلى مشر و. مور بې نازو انا د سلطان ملخي توخي لور وه. نازو انا به په اوداسه خپل زوي ته شيدي ورکولي او د هغه پالنه او روزنه بې په اسلامي او ملي ارزښتو وکړه.

ميرويس خان په زلميتوب کي د وخت زياته دوديز علوم لوستي وو. پښتو، فارسي او عربي زې بې زده وي. له زده کړو وروسته په سوداګرۍ بوخت شو. له خراسانه به بې مالونه هندوستان او له هغه ځایه به بې هيواد ته راول، ګټه به بې هم کوله او د نورو خلکو له حاله به هم خبرېد.

صفوي شاه حسین پر ۱۱۰۶ هـ / ۱۶۹۴ مـ کال په ایران کي پاچا شو. د ګورجستان او سپیدونکي،

گورگین گورجی چې نوی مسلمان شوی و، کندهار ته د خپل حکومت د استازی په توګه را ولپره. گورگین ډېر ظالم او سخت زړی انسان و، پر افغانانو یې ظلمونه پیل کړل. خوک نه و چې ددې بې ګاه خلکو غږ واوري. د خلکو غږ تر هیڅ خایه نه رسیده. ډېر افغاني مشران د گورگین له خوا ووژل شول. د خلکو د اميد سترګي یوازې او یوازې میرويس خان ته چې د هوتكو مشر و، اوښتې وي. له هغه خخه یې د مرستې غونښته وکړه. میرويس خان هم د خپلو خلکو او هیواد خدمت تر هرڅه بنه و باله، سوداګري یې پرپنوده، د هیواد خدمت ته یې ملا وترله. لومړي یې د خلکو تر منځ ملي یو والي رامنځ ته کړ او بیا یې گورگین ته خان نزدې کړ، خو گورگین پر ده بې اعتباره شو، دی یې په ۱۷۰۷ کال اصفهان ته ولپره. شاه حسین ته یې په پته حال ولپره چې هلته یې نظرېند کړي.

شاه حسین صفوی میرويس خان هلته نظرېند کړ، خو میرويس نیکه په خپل خدای جلاله ورکړي استعداد، د اصفهان په دریار کې نفوذ وکړ. د میرويس خان پوهې او قوي منطق، نه یوازې ډېر ژردي له بنده خلاص کړ، بلکې په ډېر درناوي یې حج ته د تللو اجازه هم ورکړه. تر حج وروسته بېرته د اصفهان دریار ته راغي او له هغه خایه یې گورگین ته د سلاکار او بناروال په توګه د مقرری رسمي فرمان واخیست او کندهار ته راغي.

میرويس خان په کندهار کې د ولسي پاخون لپاره یوه جرګه جوره کړه او پرپکره یې وکړه، لومړي دې د بلوخو، تربنو او کاکړو خانان دې ته وهڅول شي چې صفوی حکومت ته د ماليې له ورکولو خخه ډډه وکړي، هغوي همداسې وکړل. گورگین خپل شپږ زره کسیز لښکر ژوب او بلوچستان ته ولپره، په خپله هم ورپسې رهی شو او له میرويس خان خخه یې هم وغونښتل چې هلته ورشي. میرويس خان له اوو زرو پښتو عسکرو سره هلته خان ور ورساوه. د شپې یې پر گورگین حمله وکړه. هغه او د هغه تول کنډک یې له منځه یور. په خپله یې د گورگین کالۍ واغوستل او د هغه د وژل شوو پوځيانو کالۍ یې خپلو پوځيانو ته واغوستل.

د کندهار د بنار ساتونکو چې کله خپل عسکر په راتلو ولپدل، د کندهار بنار دروازې یې ورته بېرته کړي، میرويس خان کندهار بنار ته ننوت او د ایراني پوچ په وژلويي لاس پوري کړ. بنار یې ونيو او ملي جرګه یې راویلله. ملي جرګې دې پر ۱۱۱۹ هـ - ق ۱۷۰۹ م) کې د مشر په توګه وټاکه.

میرويس نیکه له تاکل کېدو وروسته د کندهار بنار دیوالونه ترمیم کړل، په بنار کې یې غله او وسله جمع کړه، د کندهار بنار خلک یې سره راټول کړل او ورته یې ووبل:

«که چېږي په تاسو کې داسې خلک وي، د آزادۍ پر دې لوی نعمت چې مور په ډېره آسانی سره ترلاسه کړي، خوبن نه وي، هغوي دې خان خرګند کړي او له دې جرګې خخه دې ووځي، هېڅوک به په هغوي غرض نه کوي. داسې خلک بې شکه ددې آزاد ریاست له پولې نه بهر د یوه نوي

ظالم پاچا تکل کولای شي.»

میرویس خان د واک له تر لاسه کولو وروسته د کندهار چاري برابري کړي، له ابدالیانوسره يې دروغې جورې تګلاره تعقیب کړه، بلو خان يې وستایل، د هند له گورگانې دربارسره يې د نژدي اړیکو لپاره له هغه هیواد سره د سوداګرۍ راکړه، ورکړه پیل کړه. افغان غازی د هیواد له آزادلو او د کندهار د چارو له سمون وروسته په ۲۸ د ذوالحجہ حرام، ۱۱۲۷ هـ (۱۷۱۵ م) کال له دې فاني نړۍ خخه سترګې پټې کړي، د تلپاتې دنيا په لوري يې روح والوت او کندهار بشارته نژدي د کوکران په سيمه کې خاورونه وسپارل شو. پښتنه، ملي مشر میرویس خان د هغه د خدمتونو له امله د «نيکه» په لقب يادوي او ډېر درنواي يې کوي.

د میرویس نیکه مشهوره وينا ده چې وايي: «که تاسو سره يو نشيء، د پرديو جغ له خپلو اوبرو لري کولای نشيء!»

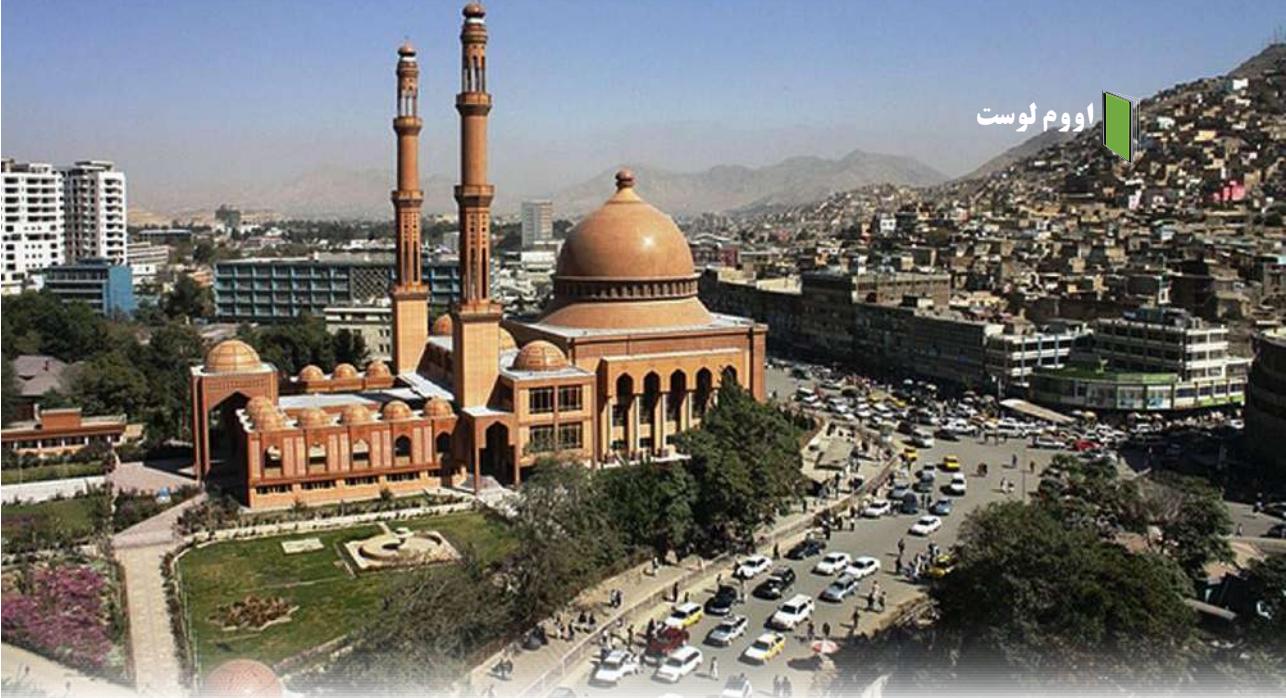
زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووبېشل شي او هره ډله دې په غور ولیکي، چې خنګه کولاي شي لا له همدي شېږي خخه هېواد ته د خدمت جوګه شي، ټولې په پام کې نیول شوې دندې دې په یو لېست کې ولیکي او د هرې ډلې استازې دې يې نورو ته واوروسي.

- ۱ - ستاسو په فکر د هېواد د خپلواکۍ اخيستل آسان دي، که ساتل يې؟
- ۲ - درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د ملي مشر د ځانګړې تیاوو په اړه دې خبرې وکړي.
- ۳ - دا وينا: «يا به یو کېبرو، يا به ورکېبرو!» څه معنا لري؟

زده کوونکي دې په یوې مقالې کې ولیکي چې د ملي مشرانو پر ژوندلیک پوهېدل خه ګټه لري.

پر شخصي گتو د ملي گتو غوره بل

هر انسان پر خپلې گټې خوشالیېري او د خان په گټه د هغې د کارونې لپاره هڅه او هاندکوي. د هغې د ساتې او له هغې خخه د دفاع لپاره مقاومت کوي. د یوې ټولنې د وګرو گټې کومې دي؟ د شخصي او عمومي گتو تر منځ توپير خه شی دي؟ تاسو کومه یوه گټه غوره بولی او ارزښت ورکوئ؟ په دې لوست کې به دې پونښنو ته څوابونه ترلاسه کړئ.

د خصوصي او عمومي گتو پېژندنه

د هري ټولنې وګري ډېري گټې لري. ددي گتو یو شمېر په خپله په انسان يا د هغه په کورني او نزدي خپلواو پوري اړه لري، خو یوه برخه یې د ټولنې په ټولو وګرو پوري اړه لري. لوړۍ ډول ته یې خصوصي یا شخصي گټې او دویمي برخې ته یې عمومي گټې یا ملي گټې ول کېږي. په پانګه والو نظامونو کې د وګرو پر اصالت ټینګار کېږي، د یوې وګري گټې پر عامه گتو غوره بل کېږي، د وګري لاسونه یې د هغه د غوبښنو په ترلاسه کولو کې پرانیستې پرینې وي. په وراندې یې په ولسوآکو نظامونو کې فردي گټې له منځه ایستلي او عمومي گتو ته یې غوره والي ورکري دی. د اسلام سېپختلي

دین پر اعتدال او منحلا ریتوب ټینگار کوي، هم شخصي او هم عمومي گتو ته ارزښت ورکوي. په حینو ځایونو کې عمومي گټې پر شخصي گټوغوره بولي.

عمومي گټې پر شخصي گټو ړومبي کول

د یوې ټولنې زیاتره ستونزې او ګډوډۍ له همدې ځایه پیلیري چې وګړي یوازې او یوازې د خپلو شخصي گټو په اړه سوچ کوي او خپلو عمومي گټو ته پام نه اړوي. په بله ونا عمومي گټې خپلې نه گټې. په داسې حال کې که بنه پام وکړو، په حقیقت کې عمومي گټې د ټولنې د هر وګړي گټې دي، له دې امله عمومي گټې پر شخصي گټو غوره دي؛ څکه له شخصي گټو خخه یوازې د مال خاوند ګټه اخلي، خوله عمومي گټو خخه هم پخپله یو وګړي او هم ټوله ټولنې ګټه پورته کوي. که چېرته شخصي گټې پر عمومي گټو غوره وبلل شي، زیان یې د یوې ټولنې ټولو خلکو ته رسیږي.

عمومي گټو ته د زیان رسولو بلګې

- که یو خوک د خپلو ګټو لپاره د نورو پر حقوقو او شتو ګپله واقوي، که چېرته یو شخص یا یو بانک د ګټې اخیستلو (سود) له لارې مخکې لارې شي، سلګونه او آن زرګونه خلک زیان مومي.
- که یو خوک پر غلا، بدبو اخیستلو او یا اختلاس لاس پوري کړي، سلګونو خلکو او عامه شتمنيو ته زیان رسیږي.
- که یو سود اگر پر احتکار او چلوټي لاس پوري کړي، ټولو خلکو ته یې زیان رسیږي. له همدې امله اسلامي شريعت د احتکار او چلوټي عملونو ته دنیوي او اخروي سزا ټاکلې ده.
- که یو وګړي د خپلې شخصي گټې لپاره عامه لاره وترې، یا یې په خپل کور یا هتى کې ننباسي، یا د خپل کور خخلې او چټلې په لاره او کوڅه کې واقوي، په دې ټولو حالتونو کې نورو ته زیان رسوي چې دا یې د انساني اخلاقو او اسلامي شريعت خخه یو مخالف عمل ګنډ کېږي.
- که یو خوک د خپلې شخصي گټې لپاره د خلکو د څښلو او به ککړي کړي، یا په استونځایونو کې د کارخانو په جورولو چاپېریال ککړ کړي، یا د کومې هتى یا هوټل څښتن پاتې شوي او غیر صحې خوراکې توکي پر خلکو وپلوري، په حقیقت کې یې عامه گټو ته زیان رسولی دي.
- که یو زده کوونکې بنوونځې ته په لاره یو خوک وڅوروي، د خلکو کورونو ته ډېرې واقوي، پر دبواںو خطرکارې، د خلکو د تګ راتګ لاره بنده کړي، د نجونو د بنوونځيو مخې ته راتپول شي، د بنوونځې میزوښو او خوکيو او نورو توکو ته زیان ورسوي، په حقیقت کې یې عمومي گټو ته زیان رسولی او خلک یې خورولي دي.

يو هپوادپال او نېک وګړي هغه خوک دی چې عمومي ګټې پر شخصي ګټو غوره ويولي او د عامه شتمنيو د ساتلو او خارلولو په لاره کې هلې خلې وکړي او نور هم پرې نبودي چې ملي او عمومي ګټو ته زیان ورسوي.

فعاليت

زده کوونکي دې په دربو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې پر شخصي ګټو د ملي او عمومي ګټو د غوره بللو په اړه په خپل منځ کې خبرې وکړي. په پای کې دې د هرې ډلي استازى د ټولکې مخې ته راشي او د خپلې ډلي د خبرو نتيجه دې نورو ته وړاندې کړي.

ارزوونه

- ۱ - ملي ګټې له عمومي ګټو سره خه توپير لري؟
- ۲ - که شخصي ګټې پر ملي او عمومي ګټو د مخه شي، خه ستونزه رامنځ ته کېږي؟
- ۳ - بنه هپوادوال د ملي او عامه ګټو په ساتلو کې خه رول لوپولای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د عامه ګټو د ساتلو او خوندي کولو په اړه یوه مقاله ولیکي.

له اسلامي امت سره د افغانانو تړاو (د یو واحد امت په توګه)

هر ملت یو لړ دasic اصول او لارې چاري لري چې د هغه ولس د ژوندانه بنستونه جوروي. د هغه ولس وګري د دغوا اصولو او لارو له مخې له نورو ولسونو خڅه بېلېږي. له اسلامي نړۍ سره د یوه واحد اسلامي امت په توګه د افغانانو اړیکې هم دغسي اصول او لارې چاري لري چې د هغوي په لرلو له نورو امتونو خڅه بېلېږي.

د اسلامي امت اصول او بنستونه کوم دي؟ اسلامي ستر امت خنګه رامنځ ته شوی دي؟ د هغې خانګرکړيو کومې دي؟ افغانستان د مسلمان امت په ليکه کې خنګه دریخ لري؟ په دي لوست کې به د پورته پوښتنو څوابونه تر لاسه کړئ.

د اسلامي امت بنست

د اسلام پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له بعثت وروسته د اسلامي امت د بنست لومړي خښته کېښوده. اسلامي امت د نړۍ پرمخ د نورو امتونو په خلاف، یوازېنۍ امت دي چې د توحید پر عقیدې ولاړ دي. اسلامي امت د یوه خدای پالنه کوي، د اسلامي امت کتاب یو او د هغوي پیغمبر یو

او قبله يې يوه ده. لوی خدای جل جلاله اسلامي امت دا سې راپېژني: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ» [سورة الانبياء: ۹۲] {زیاره: «دا امت، ستاسو یوازنې امت دی او زه ستاسو رب یم، نو یوازې زما عبادت [اطاعت] وکړئ.»}

اسلامي امت په ټولې نړۍ کې خپور دی، ددې امت کتاب او قانون (قرآن کریم) جهانی کتاب او ټول بشريت ته نازل شوي دي. الله جل جلاله فرمایي: «إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ» [سورة یوسف: ۱۰۴] {زیاره: «دا کتاب (قرآن کریم) ټولو نړيوالو ته له نصیحت پرته بل خه شي نه دي.»}

د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر ټول بشريت مبعوث شوي دي، لکه چې لوی خدای د هغه په اړه فرمایلي دي: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا» [سورة سباء: ۲۸] {زیاره: «موږ ته ټولو انسانو ته زېږي ورکوونکي او ډاروونکي لېږلې يې.»} د اسلام د همدي نړيوالتوب له امله د اسلام د سباوون په هماغه پیل کې ابوبکر عربی، بلاں حبشي، صهيب رومي او سلمان فارسي د اسلامي امت په لوړنې هسته کې خای وموند.

د اسلامي امت په منځ کې د افغانستان دویې

افغان مسلمان امت د اسلامي امت نه بېلېدونکي ټوته ده او د افغانستان خاوره د اسلامي عالم ارزښتمنه او ګیوره تاریخي سیمه ده. ددې خاورې تر ټولو لوی ويړونه د اسلام په سیوري کې د اسلام په نامه د افغان ولس په برخه شوي دي.

له هغه مهاله چې ددې خاورې او سپدونکي د اسلام پر سپېڅلې دین مشرف شوي، د اسلام د څلېدونکي مرکز په توګه يې دعوت او جهاد، معرفت او آزادي د نړۍ ګوټ ګوټه رسولې او ددې خاورې نومیالي زامن د اسلامي امت په ليکه کې د علم او پوهې، بلني او سیاست، آزادي او زیورتیا د بېرغچیانو په توګه پېړنډل شوي دي.

امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله له همدي خاورې خخه پورته شوي او د فقهې د مذهبونو مخکنې يې ترلاسه کړي. سلطان محمود غزنوی او احمدشاه ابدالي له همدي سیمې خخه د اسلام بېرغ د هند په نیمي وچې او د ګاونډي سیمې، خراسان په پراخو او پلنوا څمکو د بت او شرک پالني پر کنبلوالو پورته کړي دي. سید جمال الدین افغاني له همدي علم او فرهنگ روزونکې زانګو خخه سر را او چت کړي، د اسلامي یووالې او د استعمار په وړاندې يې د مبارزې لپاره ولسونه راوېښ کړي دي. د افغانستان

مسلمان ولس د خپلواکۍ د بېرته اخیستلو د مخکبنانو په توګه د آزادی او خپلواکۍ لوست د نړۍ هپوادونو ته ورزده کړي دي. د افغانستان خلکو د شلمې پېږي په اوږدو کې د ايمان او هپوادپالنې په قوت د نړۍ دوو سترو زېرڅوآکونو، انګلیس او پخوانی شوروی اتحاد ته غابن ماتونونکې ماتې ورکړي او له خپلې پاکې خاورې خخه یې شړلي دي. د افغانستان مسلمان ولس تل د مسلماناًو د یووالې او له اسلامي پېښو سره د زړه سوي له امله، په ځانګړې ډول د فلسطین د موضوع په اړه، مخکبن رول لوپولی دي.

په مقابل کې د ټولې نړۍ اسلامي امت ته د افغانستان خاوره ګرانه او ددې باتور او مېړني ولس وګرو ته د درناوی په سترګه ګوري. د افغانستان د خپلواکۍ غوبنتونکو مبارزو په لپکې د ټولې نړۍ مسلماناًو د افغانستان د مسلمان ولس تر خنګ ولاړ وو چې دېره بنه بېلګه یې د پخوانی شوروی اتحاد د یرغل په وراندي د جهاد په کلونو کې د افغانستان له خلکو سره د ټول اسلامي امت مسلماناًو ګډون کړي او زیات شمېر یې د شهادت جامونه خښلی دي.

په دې توګه د افغانستان ولس کولای شي له اسلامي ستر امت سره د خپل پیوستون او تینګو اړیکو له امله خپل ويړ، درناوی او عزت وساتي. سره له دې کله ناکله د دې خاورې د عزت او آزادی دېمنانو د تاریخ په څینو پړاوونو کې هڅه کړي، له اسلامي امت سره د افغانستان د ولس اړیکې خپرکړي او له یو بل یې جلاکړي چې له امله یې د دې خاورې هپوادپالونکو او مؤمنو خلکو ټبر ستر زیانونه لیدلي او سرونه یې بشندلي دي.

د افغانستان خلکو او سیاستوالو ته په کار ده له اسلامي ستر امت سره د افغانستان د مسلمان ولس د پیوستون په اړه خپلې دندي او ورسپارل شوي مسؤولیتونه سرته وروسوی. د اسلامي امت او اسلامي نړۍ له ورتیاوه خخه د سولې او امنیت، ودانی او بیارغونې او د افغانستان د خلکو د سوکالی او پرمختګ لپاره سمه ګټه پورته کړي.

خرګندونې

- په عربي زبه کې د قرآن کريم له مخې «امت» خو معنګانې لري:
- د خلکو یوه ټولګه چې پیغمبر ورته راپېل شوي وي، لکه اسلامي امت، چې الهي وروستي پیغمبر، حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم ورته د لارښونې لپاره مبعوث شوي دي.

- هغه چاته چې د خیر او نېکي تول فضایل پکې راتول شوي وي، لکه د خدای ﷺ دا وينا: **﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا﴾** [النحل: ١٢٠]؛ يعني، ابراهيم (خليل) مطیع، فرمان ورونکي او واحد ملت و، هېڅکله يې له خدای ﷺ سره شريک ونه نيو.
- د وخت یوې مودې ته ويل کېږي، لکه د متعال خدای ﷺ دا وينا: **﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَّا مِنْهُمَا وَادْكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ﴾** [يوسف: ٤٥] له هغه دوو خخه يو (دي يوسف زنداني ملګري) وویل، چې ژغورل شوي و او د یوې مودې (خوکاله) له تېربیدو وروسته يې یوسف ياد شو.

زده کوونکي دې د اسلامي امت د بشري او اقتصادي امکاناتو او ځانګړتياوو په اړه خبرې وکړي.

- ۱ - خو تنه زده کوونکي دې د مبارکو قرآنی آيتونو او نبوی احایشو او د اسلام د ستريغمبر د عملی سيرت پر بنسيټ د اسلامي امت د نړيوالوب په اړه خبرې وکړي.
- ۲ - هغه مهمې ځانګړتياوي کومې دې چې اسلامي امت له نورو امتونو خخه بېلوي؟
- ۳ - د اسلامي امت په ليکه کې د افغان مسلمان امت دریغ له فكري، علمي، جهadi، سياسي او د خپلواکۍ غونښتلو له پلوه روښانه کړئ.
- ۴ - له اسلامي امت سره د افغانستان د مسلمان ولس د پيوستون شو بېلگې وړاندې کړئ.

افغانستان خنګه کولاي شي د اسلامي امت له سرچينو او وړتیاوو خخه د سولي او امنیت د تأمین پاره کار واحلي؟ په دې اړه دې زده کوونکي يوه په زړه پوري مقاله ولیکي.

د يوه باغ گلان

په دې لوست کې شاعر خچل هېواد له يوه بن سره پرتله کړي دی. بن پر ګلاتنو او شنو بوټو ډېر بنايسته وي. د بن بشکلا هم د ګلاتنو رنګارنګي او د شنو بوټو او نونو چېروالۍ دی. هر ګل او هر بوټي خچل څای لري. د يوه ولس او هېواد حال هم همداسې درواخله. هر هېواد له بېلاپلو قومونو، توکمونو او کورنيو څخه جور وي. د ګلاتنو د رنګ توپیر او په هېواد کې د قومونو او توکمونو توپير د بن او هېواد بشکلا ده. له هغه څخه د توپير تعبير اخیستل ناسمه خبره ده. موږ ته سنایي هر يو له خپلو استعدادنو او وړتیاوو او خانګړتیاوو سره سم د هېواد په ودانۍ کې خپله ونډه سرته ورسوو.

ستاسو په انډ يو هېواد په یووالې ودانېږي که په بې اتفاقۍ او ځانځاني؟

يوه باغ کې وي ولاړي ډېري ونې

هره پاڼه يې لايقه د ستائينې

خوا په خوا غاړه په غاړه خوله په خوله وي

له يوې خاورې پيدا د ډوکاله وي

له يوې ویالې او به ورته راتلې

په يوه هوا کې ټولې لوېډلې

ددې ټولو یو خزان او يو بهار و

بنه او بدېې و شريک يوې و آکدار و

خینې جگې خینې تېتې كوزو پاس وي
 لکە گوتې د يوه وجود د لاس وي
 چامېوھ لرلە چا بنايىستە گلونە
 د چاسىورى و ڈېر بنه د چا قدونە
 چنار لوى و شفتالو لکە ماشوم و
 د منې او ناك تويير لە ورا معلوم و
 لە يوه سره لويى وە نور خە نه و
 بل سره رنگونە بنه، خوندونە بنه و
 د مرغانو نغمې وي پكې خورازە
 هر مرغە موپېزاندە لە خېل آوازە
 رنگارنگ گلونە وو يوه چمن كې
 لکە وي چې ولسونە پە وطن كې
 هريوبىتى پە خېل خاي كې سر بلند و
 د باغان سترگو كې هريوار جمند و
 پە حقونوكې يې نه و خە تويير
 ماليار و پە هاري ونې ڈېر زهير
 يولە بله يې پە هر حال كې شرکت و
 پە تمامە معنا يو صحىح ملت و
 لکە باغ يو ملک و گنە ورورە
 پكې هر قسم گلونە بوتې گورە
 ونې ڈېرې خواباغ يو دى كە پوهېرى
 كە كوي بل رنگە فكر ڈېر غولېرى
 دوه سكە ورونه لري بېل نومونە
 بېل رنگونە بېل غرونە بېل خوبونە
 مگر دوازە اوسېدونكىي ديو كور وي
 ديو پە سترگې پە كور كې سپين او تور وي
 گل پاچا الفت

په پورته شعر کې شاعر هېواد له باغ سره پرتله کړي. شاعر هېواد د اسې یوه باغ ته ورته گنلۍ چې بنایسته او رنګارنګ ګلان او شې ونې لري. د ګلانو رنګيني او د رنګ او بوی بېلوالی د باغ زینت او بنکلا بولی. شاعر د ولس خلک هم د یوه باغ ګلان ګپلي، د خلکو او توکومونو بېلوالی د رنګ او بوی بېلوالی بولی. د خلکو د ژيو توپير د مختلفو التونکو نغمو ته ورته گني چې هر التونکي له خپل او ازه پېژندل کېږي. که په باغ کې ګلان هرڅو مره ډېر وي، خو باغ او باغانو یې بیا یو وي. د یوه کور د دوو وروپو نومونه هم سره بېل وي، خو یو بل ته د ستړګو د کسو په خېر ګران وي.

فعاليت

په باغ کې له بېلو بېلو او رنګارنګ ګلانو خخه د شاعر مطلب خه شی دي؟ زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

ارزوونه

- ۱ - د خپلمنځي یووالی لپاره په هېواد کې او سیدونکوبېلا بېلو توکومونو ته خه کول په کار دي؟
- ۲ - د یوه بل منل، زغم او تېربىدنه د ګډه ژوند اړین توکي دي. دا موضوع نورو ته روښانه کړئ.
- ۳ - د یوه څوان په توګه تاسې باید د ورونو قومونو د یووالی او وحدت د تامين په اړه کوم کارونه سرته ورسوئ؟
- ۴ - د ملي یووالی او ملي ګټو د خوندي کولو او خان تېربىدې په اړه به نورو څوانانو ته ستاسو پیغام خه وي؟

کورس نڈدہ

ولې باید د شخصي ګټو پر څای ملي ګټې غوره وبلل شي؟ په دې اړه لس کربنې مقاله ولیکۍ او د مضمون په بل ساعت کې یې تولګي یوالو ته واوروئ.

ملي او تاریخي ويپارونه

تاسو په تېرو لوستونو کې د ملي ارزښتونو او ملي مشترکاتو په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې د ملي او تاریخي ويپارونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ. د دغوا ويپارونو پېژندل، د هغوي ساتنه او درناوی او د نورو هغوا رامنځ ته کول زموږ او ستاسو د ټولو دنده ده.

ملي او تاریخي ويپارونه موږ او تاسو ته د چاکارنامې راپه زړه کوي؟ آیا یوازې په تېرو تاریخي ويپارونو بسنې کوئ او که موږ او تاسې هم باید هېواد او هېوادوالو ته نور ويپارونه هم ور په برخه کړو؟

ملي او تاریخي ويپارونه زموږ د نیکونو، غازیانو، شهیدانو او ملي اتلانو د پېشمېره سرشنندنو، میارزو او مجاهدتونو لاسته راړونه ده. د ملي او تاریخي ويپارونو په ګټلو کې زموږ پلرونو او نیکونو دېرې ستونزې ګاللې او دېرې قربانۍ یې ورکړې دي.

استقلال او خپلواکي

استقلال او خپلواکي زموږ د هېواد ستر ويپار دې. زموږ د هېواد خپلواکي په خپله منځ ته نه د راغلې، بلکې زموږ پلرونو او نیکونو د خپلو وینو په بدله کې تر لاسه کړې او موږ ته یې د امانت په توګه راسپارلې ده. موږ ته بنایي پر هغې وویاپو او د ساتلو لپاره یې سرشنندنو ته چمتو واوسو. د خپلواکي

په ترلاسه کولوکې زموږ د هېواد له هر گوت خخه با تورو شازلميانو برخه اخيستې، له دي امله بې د هېواد ټول خلک د ساتلو ويا پلري. له مقدوني سکندر خخه نیولې تر وروستيو یړغلګرو پورې چې کله پر هېواد تېرى شوي، ټولو هېوادوالو په ګډه د غليم په وړاندې توره له تېکي رايستلي او دېمنن ته بې غابن ماتونکي ګوزارونه ورکړي دي.

کومې ودانۍ او خلې چې د خپلواکۍ د یاد ساتلو په موخته په هېواد کې جوړ شوي، ددي ويا پونو ياد ژوندي ساتي. د بېلګې په توګه: د میوند خلې، طاق ظفر او نور. د میوند خلې موږ ته د میوند په جګړه کې د میوند د فاتح، سردار محمد ایوب خان او د ملالی اتلولي راپه زړه کوي او موږ ته سپارښته کوي چې د هېږي یاد تازه وساتو او پر پله بې پل کېږدو. طاق ظفر موږ ته د اعليحضرت غازی امان الله خان په مشري د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ ترلاسه کول یادوي او دنده راکوي چې د ساتلو لپاره بې له هېڅ ډول سربنندونو خخه په ډډه نشو.

ملي هويت

ملي هويت زموږ بل ګله ويا پل دی. لکه چې په دمخته لوست کې ورته ګوته نیول شوي، ملي هويت زموږ د ټولو افغانانو د وحدت او یو موتی توپ ويا پل دی. زموږ ملي هويت زموږ د نارینتوب، میرانې، زړورتیا، تورې، غيرت، حیا، جنګ او سولې، سخا او ورکړي، مېلمه پالنې او بې شمېره نورو خانګرېتیاوو ټولګه ده. موږ، افغانان خپل ملي هويت د خان ويا پل کنو.

یو انګرېز افسر ليکي، «که له یوه افغان خخه ويوبنتې، خوک بې، نو دی به بې له ځنده په ډېر غرور درته وايې، چې ((افغان یم، افغان!)) په داسې غږ چې لکه هغه بادار وي او ته نوکر.» دا خبره پر ملي هويت د ويا پل به خرګندونه کوي، چې آن پرديو ته هم خرګنده ده.

ملي بېرغ، ملي نښان، جرګه

ملي بېرغ، ملي نښان، ملي جرګې او نور منلي دودونه زموږ ملي ويا پل ګنل کېږي. ملي مشران، مجاهدين، پوهان، ليکوال او شاعران زموږ د ټولو د ويا پل نښې دی. د هغوي درناوی او پر ژوندليک بې پوهېدل زموږ دنده ده.

موږ ته بنایي چې خپل ټول ملي ويا پونه وساتو، درناوی بې وکړو او په ځانونو کې دا وس پیدا کړو، چې خپل راتلونکو نسلونو ته د خپل پلرونو او نیکونو په خېر ويا پونه پرېږدو او د هغوي د سوکالي او نېکمرغې لپاره کار او هلې خلې وکړو.

زده کوونکی دې په مناسبو ډلوکې د ملي ويارونو په اړه خبرې اترې وکړي.

- ۱ - پر خپل تاریخ یا د خپلو پلرونو او نیکونو پر کارنامو ويار مور ته خه ګټه رسوي؟
- ۲ - یو تن زده کوونکی دې د خپلو اکۍ د ساتلود لارو چارو په اړه خپل نظر خرگند کړي.
- ۳ - خنګه کولای شئ هپواد ته د خدمت ويار تر لاسه کړئ؟

کورنۍ دندہ

زده کوونکی دې په کوروونو کې ئینې ملي او تاریخي ويارونه په ګوته کړي او د هر یوه په اړه دې یو، دوہ کرښې ولیکي. وېبی ولوی او خوند ترې واخلې:

د وطن پالنه

نو به هله کړي رنا مېنه او کسور ته
د شیرین وطن په عشق کې یې نام تور ته
د وطن د ګلوا باغ به کړي سمسور ته
نو په سر به د دېمن شې هله سور ته
نو به وچې کړي خولي له مخ د ورور ته
چې کړي پت د خپل وطن لوح او سرتور ته
تنبلی او سکون بوله لوی پېغور ته
په سیالانو کې به سرجګ نه کړي نور ته
نو وطن بوله په شان د خپلې مور ته
هغه خور او ورور ګنه د ستړګو تور ته
لكه خان د هغه هم او سه غمخور ته

لکه شمع که خان وسوزې په اور ته
که فرهاد غوندي دې غرونې سورې نه کړه
په خولویې د تندی که آبیاري کړې
که په اور او بول کې تېغ غوندي غوته شې
لکه ونه که بار نه کړې په سر پېتې
د پومې غوندي خان ورکړه حلاجي ته
که د Ҳمکې هومره لوی ېې حرکت کړه
د وطن آب و آبرو دې که شوه توې
دا اویه چې ته ېې خکې د وطن بې دې
چا چې اینې په دې تې در سره خوله ده
هېڅکله په بد نظر ورته مه ګوره

په "الفت" به بېگانه او پردي خپل کړي!

وې نه کړي دغه کار په زر او زور ته

احمدشاه بابا پر دین، هپواد او خلکو مین پاچا

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې زموږ لرغونی هپواد، گران افغانستان د نومياليو ټاتويی دی. په خپله لمن کې یې پوهان، سياستواو، مشران، ليکوال، شاعران او باتور ميرني روژلي دی. د هغوي پر ژوندليک پوهېدل او د هغوي د پېښو پر پلونو پل اېښو دل زموږ د راتلونکي ژوند مشال دی. د پوهانو کړنلاره او تګلاره، پوهه او تجربې د راتلونکو نسلونو لارښونه ده. په دې ډله کې مو خو تنه نوميالي وېښندل او د ژوند پر خرنګوالي یې پوه شو. په دې لوست کې داسې یو پاچا درېښنو چې پر واکمني سربېره پر دين، مذهب ولار، په هپواد او هپوادوالو مین او د انسان په تېره بیا د مسلمان مینې او محبت د هغه په زړه کې ژور خای درلود. دا واکمن د افغانستان ملي مشر او پاچا، احمدشاه بابا دي.

آيا تاسو ته له هپواد سره د مینې په اړه د احمدشاه بابا کوم شعر په ياد دی؟

احمدشاه ابدالي د هرات د حکمران، زمان خان زوي، په خته ابدالي سلوزى و. په ۱۱۳۵ هجري قمری ۱۷۲۲ ميلادي زېږيدلی. مورې زرغونه انا نومېده. سره له دې چې د عمر له معځي کوچنۍ، خود خپل سلطنت په وختو کې یې افغانستان ته ستر خدمتونه کړي. له همدي امله ورته خلکو د بابا لقب ورکړي دي.

لوی احمدشابلبا د اوسيني افغانستان بنستې اېښو دونکي دی. هغه په افغانستان کې اداري، پوهې، مالي او مدنې جورېښتونه رامنځ ته او وزیران یې وټاکل. پر ۱۱۷۴ هجري کال [۱۷۶۰ ميلادي کال] یې د احمدشاهي شار، په نامه د کندهار د اوسيني شار بنستې کېښو. د کابل جنګي کلا یې ودانه او د هندوکش

په شمال کې بې د تاشقرغان بنار او په سند کې بې د حیدرآباد د بنار د بنسته ډپره کېښوده.
د احمدشابا د واکمنی په لومړيو کې کندهار، مشهد، اټک، ډهلي، روھيلکنه، پېښور، تېه، ډپره
غazi خان، کشمیر، کابل، ملتان او هرات شامل وو او په دغه سيمو کې بې په نامه سکه وهل کېډه.
احمدشاه بابا متشرع، عالم او په ديني احکامو پابند سري و. له شعر او ادب سره بې مينه درلوده. د
پستو اشعارو ديوان يې پر ۱۳۱۹هـ ش کال په کابل کې چاپ شوي. په دې ديوان کې د احمدشاه بابا
عشقی، تصوفی، حماسی او اخلاقی وينا په دوه نیم زره بيتوونکې راغلې او د شعر نامتو ډولونه، لکه
غزل، رباعی، قطعه، مخمس او مریع لري.

د احمدشاه بابا په کلام کې د تصوف بهه ډپره خرگنده او بنکاره ده. اخلاقی او هېوادني اشعار هم پکې
شته دی. احمدشاه ببابا د دوو تنو عارفانو لاسنيوی کړي و. یوې بې د جلال آباد د حصارک میا فقیرالله،
چې په بنکار پور کې بنخ دی او بل يې د پېښور د خمکنو میا محمد عمر دی.

په سياست کې احمدشاه ببابا تل د اسلامي ورورګلوی، نرمی او ملګرتوب پلوی و. په ډهلي، بخارا،
خراسان، بلوچستان او سند کې بې له خپلو هممھالو اميرانو سره د روغې له لاري سوله يېز چلنډ
درلود. پر شهنشاهي، برم او پوځۍ خواک سريره بې ټول هغه اميران خو، خو واره عفوه کړل چې
سرکښي بې کړي وه. همدا راز نوموري تاج بښني هم کولې چې آن د هغه وخت ستړګور او د نظر
خاوندان د ده دې تاج بښني او د فکر پراخني ته حیران وو. د شاه ولی الله ډهلوی په وينا، د ابدالي دا
چلن «د دې مادي دنيا په چارو کې حساب نه وه».

احمدشاه ببابا له فتوحاتو سره سره د مسلمانانو له وینو تويولو خخه خان ژغوره. د جهانداري په چارو کې
ې په عدالت او نياو خخه کار اخيست، خلک پې د خپلو زامنوي په شان پالل، نو خکه افغانان ده ته «بابا»
وای. دا هغه لقب دی چې له ميرويس نیکه او عبدالرحمان ببابا پرته د بل چا په برخه شوي نه دی.

احمدشاه ببابا جنگيالي او فاتح و، خو دده له ټولو فتوحاتو او عسکري اعمالو خخه خرگنده ده
چې لوتمار، ورانونکي، ستم کاره او مظلوم وزونکي نه و. که یو کار به د روغې جوري له لاري
سرته رسپد، نوله مسلمانانو سره بې په جګړې لاس نه پوري کاوه. د ورور پرمخ بې توره نه اистله.
احمدشاه ببابا زموږ په ملي تاریخ کې د اوسيني افغانستان د بنسته ايندونکي او د افغانستان د خلکو د
برم او د یو ګډ هیواد او یو ولس جورونکي په حیث لور دریڅ لري.

د شاه ولی الله ډهلوی او د نورو هندي مسلمانو نوميالو او اميرانو له ليکونو خخه داسي خرگندېږي
چې احمدشاه ببابا هند ته د هغه ځای د مسلمانانو د غوبښتې له مخې له ظلم خخه د هغوي د ژغورلو لپاره
تللى و. د دې تر خنګ هغه نه غونښل د خپل ملي قوت مرکز، افغانستان پرېږدي يا د جهاد فی سبیل الله
نګه خدمت د دنیوي غوبښتو تر سیوري لاندې راولي او د ډهلي د پاچهی د نیولو او د جهانګيری په
حرص بې ککړ کړي. له همدي امله بې کت مټ همدغه رویه خو واره د افغانستان له نورو ګاونډلېږي

امیرانو سره په بخارا، خراسان، سند او بلوچستان کې هم کړې ده.

احمدشاه بابا ده د اشعارو د دیوان په شهادت له خپل هېواد او خپل خلکو سره توده مینه درلو ده. پر احمدشاه بابا خپل هېواد تر بل هرځای دېرگران و. ده ډهلي ونیوه، خو هېواد یې هیر نه کړ او بېرته د خدمت لپاره خپل هېواد ته راستون شو.

احمدشاه بابا د خپل ژوند په پای کې د پرله پسې سفرونو د کړ او له امله کمزوری او له خو میاشتو رنځ وروسته د (۱۱۸ هـ) کال درجې پر شلمه د جمعې پر شپه وفات شو. د ده مړی کندهار ته راولپ شو او په هغه ځای کې خاورو ته وسپارل شو چې ده له مخه تاکلی و. د مرینې پر مهال ۵۱ کلن و او ۶ کاله پاچاهي یې کړې ده.

له هېواد او خلکو سره د احمدشاه بابا توده مینه د هغه له لاندې شعر خخه دېرہ بنه خرګندېږي:

تاقه راشمه زړگی زما فارغ شي

ستا په لاره کې بایلې زلمي سرونه
بې لے تا مې انډښې د زړه مارونه
زما به هېر نشي دا ستا بشکلې باعونه
زماد بشکلې پښتونخوا د غرو سرونه
زما خوبن دي ستا خالي تشن ډګرونه
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

ستا د عشق له وینو ډک شول خیگرونه
تاته راشمه زړگی زما فارغ شي
که هر خو مې د دنيا ملکونه دېر شي
د ډهلي تخت هبرومه چې را ياد کرم
که تمامه دنيا یو خواته بل خوا پې
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرنه کا

زده کوونکي دې پر درېبو ډلو ووپشل شي. د احمدشاه بابا په اړه دې خپل معلومات له یوه بل سره شريک کړي.

- ۱ - هند ته د احمدشاه بابا د سفر موخيه خه وه؟ نوموري د هغه هېواد د نیولو لپاره هلته تللى و، که کوم چا ورته د خه شي لپاره بلنه ورکړې وه؟
- ۲ - د پاچا په توګه د احمدشاه بابا څانګړتیاوې کومې دې؟ بيان یې کړئ.

زده کوونکي دې په کورونو کې د هېواد په اړه د احمدشاه بابا د مينې په اړه خوکربنې مقاله ولیکي.

هېواد پالنه، نه عصبيت

انسان ته خپل تاپیوی او د خاپورو خای د طبیعی، فطري او انساني عاطفي له مخې گران وي؛ خکه هلتنه لویيري، له اویو او هوا او نورو نعمتنونو خخه يې ګته اخلي، له چاپېریال او ګاونډ سره مينه او الفت پیداکوي او په توده غېړ کې يې خپل ژوند سرته رسوي.
موږ ولې او خنګه له خپل هېواد سره مينه لرو؟ د هېوادپالني معیارونه خه شی دي؟ له نورو خلکو سره باید خنګه چار چلن وکړو؟ هېواد پر موږ کوم حقونه لري؟ د هېواد حقونه خنګه سرته ورسوو؟

هېواد پالنه او له هېواد سره مينه، له هېواد خخه د ساتنې په لاره کې سربنندنه او د هغې د ودانولو، سرلوپۍ او پرمختګ په لار کې هله خلې یو غوره انساني صفت او ايماني او اسلامي ارزښت شمېرل کېږي.

د نېټ قومونه او ولسونه هر یو د عاطفي تمایلاتو، د قومي او نژادي تراو، ملي او تاریخي ګکو ټکو او د هېواد د نورو مادي او معنوی ارزښتونو پر بنسته له خپلې خاورې سره مينه پیداکوي، د هغې د پرمختګ او سرلوپۍ لپاره کارکوي او د څلواکۍ او استقلال د ساتلو په لار کې يې له سرونو تېږږي.

اسلام له هپواد سره ميني ته هخونه کوي

مسلمانان د اسلام د گران پيغمبر صلی الله عليه وسلم د سنتو او اخلاقو او ديني لارښونو پر بنسته له خپل هپواد او تايوبي سره مينه لري؛ د هغې د ودانولو او رغاؤنې لپاره هلې خلې کوي او د استقلال او ساتني په لارکې يې په سر او مال جهاد کوي.

پيغمبر صلی الله عليه وسلم چې کله له خپل تايوبي، مکې مکرمې خخه وايستل شو، د تګ پر مهال يې مکې ته مخ واپاوه او وېي فرمایل: «اي مکې، ته زما لپاره د خدای د خاورې تر ټولو گرانه خاوره يې! که اوسيلونکو [قریشو] دې زه نه واي ایستلى، ما ته نه پربینودې.» له همدي امله متعال خدای له خپل پيغمبر سره ژمنه وکړه چې بېرته دې مکې ته راستنوم. د قادر او متعال خدای جل جلاله دا ژمنه د مکې په فتح ربنتينې شوه.

اسلام د عقیدې او هپواد د دفاع او ساتني او حفاظت لپاره جهاد فرض کړي دي. که چېرته مورد د تاريخ پانې واپورو، و به گورو چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د بدرا، احد، خندق او د خلفائي راشيدينو او د اسلامي دورو په نورو پراونونکې نوري غزآگاني د عقیدې او اسلامي خاورې د دفاع په لاره کې سرته رسپدلي دي.

هپوادپالنه، نه تعصب

د هپوادپالني او عصبيت تر منځ بشائي توپير وشي. د نړۍ زياتره ولسونه، قومونه، ډلي او انسانان د هپوادپالني تر نامه لاندي ژينيو، قومي، سمتني او نژادي نا روا او ناورو تعصبوونه له لمن وهي؛ د نړۍ نورو هپوادونو، خلکو او نژادونو ته په سپکه ستړګه گوري او د هغوي پر خاورې او ځمکه بریدونه کوي، اشغالوي يې او چور او چپاول پکې کوي چې تاريخ دا ډول دېر تعصبات پر خپلو ستړګو ليدلي دي. اسلام دا راز ټول تعصبوونه ناروا او د ربنتينې هپوادپالني له روح او مفهوم سره مخالف بولي.

مسلمان هپوادپال له خپل هپواد سره ددي لپاره مينه کوي چې هلته ديوه او واحد خدای جلاله عبادت او د خلکو خدمت سرته رسپري. ربنتينې هپوادپال تل د خپل هپواد د ودانولو، سمسورولو، عزت او سرلورې او د خلکو د سوکالۍ لپاره ربنتينې هلې خلې کوي، د خپل هپواد او د خپلو خلکو خدمت د خدای عبادت او د ايمان برخه ګئي. د اسلام ستړ پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمایلې دي: «ايمان خواهیا خانګې لري چې ترقولو لوره يې {لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ} ويل او تېته يې له لاري خخه د زيان رسونکو شيابو لري کول دي.»

مسلمانانو ته خپل هپواد گران دي، خود نورو وګو او قومونو په وړاندي له تعصب او ناوره چلن خخه کار نه اخلي، د بل چا حقونه، نه تر پښو لاندي کوي او د نړۍ پر مخ د ټولو ملتونو، ولسونو، قومونو او

خلکو درناوی کوي؛ ئىكە ئىمكە د خدای جل جلاله مال دى او هر بندە تە چې يې وغوارپى وركوي يې. بنه پاي يوازى د نېڭو، صالحو او تقولارونكى بندە گانو دى.

انسانانو تە ولې خېل تاپوبي گران وي؟ زده كۈونكى دې پە دې اړه خېل نظر نورو تە خرگند کړي.

- ١ - درې تە زده كۈونكى دې د ھېواد پالنى خو بېلگى ووايى.
- ٢ - ولې انسانان لە خېل تاپوبي سره مينه لري؟
- ٣ - د نېرى قومونە او ولسونە پە كومۇ معيارونو لە خېل ھېواد او تاپوبي سره مينه لري؟
- ٤ - لە ھېواد سره مينه خە معنا لري؟

زده كۈونكى دې پە خېلۇ كۈرنو كې لە ھېواد سره د مىنې پە اپوند يوه مقالە ولىكى.

غازى ميربچە خان كوهدامنى

په تېرو لوستونو کېي مود هېبوا د پوهانو، ملي مشرانو، لىكوالو، شاعرانو او بر هېبوا د ولس مينو نومياليو پر ژوندilik لندي خبرې وکري. هغۇي ھريپە خېل خېل خاي کېي د قدر درناوي او ستايىنى وردى. نومونه او اتلولى يېي د تاريخ پەنۋو کېي كېنلىش شوي او ياد يېي له هېبوا سره زمۇر مىنه زياتوی او د هغە خدمت او خېلواڭ ساتلۇ تە مو ھشوي.

ستاسو پە اند د ملي اتلانو ياد او د هغۇي پر ژوندilik پوهېدل مور تە خە رازدە كوي؟ پە دې لوست کېي د هېبوا د خېلواڭى د لارې د يوبىل اتل، ميربچە خان يادونە كۈو. د غازى ميربچە خان كوهدامنى اصلى نوم مير بھاءالدين او د پلاز نوم يېي مير درويش خان دى. پە ۱۲۰۴ لەمېز كال (۱۸۲۵ ميلادي) كېي يېي د ميربچە كوت ولسوالى د بابە قشقار (ع) پە كلېي كېي نېرى تە سترگې پرانيستى دى. ميربچە خان د غورە اخلاقو خاوند و. لە خلکو او ولس سره يېي چار چىن دېر خورد و. لە بېوزلۇ خلکو سره يېي خواخوبىي درلوده. دكلى او سيدونكۇ ھغە تە لە چېرىپى مىنى او مەربانى شخخە مير بچە خان وايد.

ميربچە خان خېلى لومپى زده كېي پە خېلى سىمېي كېي لە تكىرە استادانو شخخە تر لاسە كېي، لىك لوست يېي زده و، لە غير رسمي مدرسى شخخە يېي زيانە گەپە پور تە كېي وە.

هغه مهال چې د انگلیس پوخونه په شپریور کې محاصره شول، میریچه خان د خپلو دا طلبو مجاهدینو له لیکو سره یوځای شو. میریچه خان د انگلیسانو تر تولو سخت دبمن ګنډ کېده. په هر څای کې به ېچه د هغوي په وړاندې جګړې ته خان رساوه او په مېړانې به جنګدله.

میریچه خان کوهدامني د کابل، میدان وردګو، غزنی، کوهدامن، کوهستان او د هپواد له نورو برخو خخه د پوځي افسر محمد کريم خان، غلام حیدر خان کابلي، میر غلام قادر او پيانۍ، ملا دين محمد اندر مشهور پر ملا مشک عالم، ملا عبد الغفور خان لنګري، غلام حیدر خان خرخي او محمد حسن خان لوګري په خېر د هپوادپال ولس له سلګونو مجاهدینو سره لاسونه ورکړل او ديرغلګرو په وړاندې ېې پاخونونه وکړل. د افغان - انگلیس په دویمه جګړې کې پر افغان شاه زلميانو سربېره په لسګونو مېړمنو د همت ملاګانې وترې او د اوږو، ډوډۍ، کارتوسو او نورو پوځي توکو په رسولو ېې د خپلو مجاهدو ورونو تر خنګ په جهاد کې کوتلي ونډه واحیسته.

میریچه خان یو پیاوړی شخص و. په بنه تدبیر، لارښونې او زړورتیا ېې وکړای شول د هپواد پیاوړی مجاهدین او د ازادۍ د لاري مبارzin په خپلې شاوخوا راټول کړي، چې له امله ېې دبمن له عصری او پرمختللو جګړه ییزو وسایللو سره سره و نه کړای شول د افغان مجاهدینو یېرغلونو په وړاندې مقاومت وکړي، نو د زیاتو زیانونو په زغملو زمور له هپواد خخه سرماتي او غابن ماتې ووتل. د افغانستان ویاپلي ولس پر خپلو ملي اتلانو او نومیالیو ویاپي او د هغوي د اتلولیو پر ډپوی د ژوند خپله لاره روښانوی.

ویاپ د افغانستان پر سرلوري او دبمن ماتونونکي ولس!

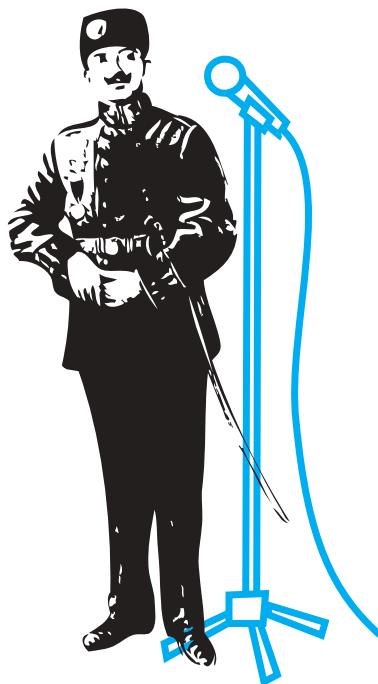

زده کوونکي دې په ډلو کې د افغان - انگلیس په درپواړو جګړو کې د انگلیسانو د ماتې لاملونه وڅيږي او ديرغلګرو په وړاندې دې د افغانانو د برياليتوب راز خرګند کړي.

- ۱ - ستاسو په فکر افغان مجاهدینو خنګه وکړای شول ديرغلګرو د نابرابرو پوخونو په وړاندې مقاومت او له خپل هپواد خخه په مېړانې او اتلولی دفاع وکړي؟
- ۲ - د میریچه خان د برياليتوب راز په خه شي کې پروت و؟ له خلکو سره د هغه چار چلن خنګه و؟
- ۳ - ستاسو په اند ديرغلګرو په وړاندې مبارزه کې ملي یووالی خه اهمیت لري؟ بیان ېې کړئ.

د آزادی په اړه د غازی امان الله خان ویناوې

زموږ د هېواد تاریخ له ملي مشرانو، اتلاتنو، پوهانو، حکیمانو، لیکوالو او شاعرانو خخه ډک دي. د اعلیحضرت غازی امان الله خان د ژوندلیک او هېواد ته دنه هیرپدونکي خدمت د یاد تازه ساتل زموږ ملي دنده ده. هغه له خپل هېواد سره ډېره مينه درلووده، نه ېې غوبنتل هېواد ېې د پرديو تر جغ لاندې ژوند وکري. هغه آن له کوچنيوالی خخه په زړه کې دا ارمان درلوود، نوځکه ېې د واک له ترلاسه کولو وروسته په دې لارکې عملی ګامونه وaxisit. د هغه پر پل باندې پل کېښوول او له هېواد سره د مینې د احساس او جذبې پیاوړې کول د هغه د ارمانوونو او هيلو د پوره کولو معنا لري.

مورو ولې د هېواد د ملي مشرانو، اتلاتنو، پوهانو او لیکوالو یادونه کوو او یاد ېې د خان د ويړنښه بولو؟

هغه نوم چې له خپلواکۍ سره نه شلپدونکي اړیکې لري، هغه د اعلیحضرت غازی امان الله خان نوم دي. داسې کوم هېوادپال او آزادی خوښونکي به ونه موندل شي چې د افغانستان خپلواکۍ یاده شي او د امان الله خان نوم ېې خوڅي ته رانشي. امير امان الله خان یو نومیالی غازی، د هېواد د خپلواکۍ ګټونکي او هېوادپال وکمن و.

اعليحضرت شاه امان الله خان غازی، رونډندي، د نظر خاوند، متواضع او زړه سواند انسان او د هېواد

پر خپلواکی او پرمختگ مین پاچا و. له خلکو او رون انلو سره د هغه چار چلندا آن تر پاچا کېدو دمخده د خلکو په خولو کې پروت او هغه يې د خلکو زړونو ته نزدې کړي و. د افغانستان پر خلکو د اعليحضرت امان الله خان تر ټولو کوچنی حق د هپواد د بشپړی سیاسي خپلواکی تر لاسه کول دي. که چېرته هغه د انګریزانو پر ضد خلک پاخون او جهاد ته نه واي رابلي او له انګریزانو سره يې جورجاري کړي واي، بنایي د عمر تر پایه به پاچا و؛ خو هغه د خپل خلکو او هپواد پر سرلورې او خپلواکی مین و، د پاچھې تاج او تخت يې د هپواد د خپلواکی په لارکې کېښوول او د عیدګاه په لوی جومات کې د تاج د پرسرولو په لوړۍ اوونۍ کې د بشپړی خپلواکی د اخیستلو وینا وکړه، خپله پاچھې يې د هپواد په بشپړی خپلواکی پورې اړونده وبلله.

خلکو ته يې په وینا کې وویل: «لومړۍ د خپل ملت ربنتینو او نجیبو خلکو ته زیری ورکوم، چې ما د افغان سلطنت تاج د افغانستان دکورنۍ او بهرنۍ واکمنې په نامه پر سر ایښي دی.» وروسته يې له خپلواکو افغانانو خڅه وغوبنتل له هغه سره دې ملي سترا منان په ربنتیني کولو کې مرسته او ملاتړ وکړي.

بله پلا اعليحضرت امان الله خان د عیدګاه په جومات کې، په داسې حال کې چې عسکري جامي يې په تن کې وي، په یوې وینا کې سرتپرو، ماموريتو او کابل بناريانيو ته وویل: «زمګرانه ولسه، زه د سرتيري دا جامي تر هغه پورې له خپل تن خڅه نه کاډم، ترڅو مې مورنې مېنې ته د خپلواکي جامي نه وي وراغوستي. زه دا توره تر هغه په تېکي کې نه نباسم، ترڅو مې د هپواد پر حقوقونو ګډه اچوونکي پر خپل خای کېښوولي نه وي. اى زماګرانه ولسه او اى زما سربندونکو سرتپرو! د خپل هپواد د ژغورو لوپاره خپل وروستي شته راپړي، رائخې چې خپل له غيرته ډک سرونه د خپل هپواد د آزادی لپاره وښندو!»

کله چې امان الله خان ته خرګنده شوه، انګلیسانو د یو خپلواک هپواد او د نړۍ له نورو خپلواکو هپوادونو سره د برابرو حقوقونو د هپواد په توګه د افغانستان د رسمیت پېښدلو په اړه دده غوبنتنې ته خواب ونه واي، نو د کابل په دربار کې يې د ۱۹۱۹ کال د اپریل په ۱۳ په داسې حال کې چې د انګلستان سفيرهم ناست و، وویل: «ما خپل خان او خپل هپواد د کور دننه او بهر په بشپړ ډول خپلواک اعلان کړ. له دې وروسته زموږ هپواد د نړۍ د نورو دولتونو او قدرتونو په خپل خپلواک دی او هیڅ خواک ته د یو وښنته په اندازه حق نه ورکول کېږي چې د افغانستان په کورنيو او بهرنیو چارو کې لاسو هنه وکړي او که خوک دا کار وکړي، ورمېږد به يې پر دې تورې وربیم.» وروسته يې مخ د انګلیس سفير ته واپاوه او ورته يې وویل: «زما په خبره وپوهېدې!» د انګلیس سفير په ډېر درناوی خواب ورکړ: «هو، پوه شوم.»

امان الله خان د کندهار خلکو ته د ملي یووالې په اړه په یوې بلې وینا کې وویل: «هندو، هزاره، شيعه، سنی، احمدزی او پوپلزی نه لرو. بلکې ټول یو ملت یو او هغه هم افغان. ما ته ټول افغانان د ورونو په خپر دی.»

په ۱۳۰۸ لمریز کال کې د کندهار او هزاره قومونو لس زره کسیز پوچ د امان الله خان په مشری کابل ته په لار و په لار کې د غلیم د دسیسو پر بنستې خو تنه قبایل ووژل شول او جسدونه بې د لارې په او بردو کې ځورند شول. امان الله پاچا ددې ناوره وضعې په لیدو سرتپري خان ته راوغونښل او ورته و بې ويبل: «او س خرګنده شوه چې د بمنان غواړي زموږ د قبایلو په منځ کې فساد او جګړه رامنځ ته کړي، ترڅو مور پخپلو لاسونو یو بل ووژنو. ددې ناخیزه کار لامل به زه اوسم او د تاج او تخت د ترلاسه کولو لپاره به وژنه او وینه توپدنه رامنځ ته شي. نو ای زماګرانو ورونو، باور ولري چې زه ددې کورنۍ او قبیلوی جګړې زره ماتونکې صحنه لیدل نشم زغملاي. زه نه غواړم تاسو تاج او تخت ته زما د ستپندو لپاره دې کار ته لاس واچوئ. باید زه له تاسو څخه لار شم، ترڅو ددې وژنو او وینې توپدلو لامل نشم. تاسې ګران ملت به ژوندي او افغانستان به پاتې وي؛ خو تلپاتې مختاری او ددې ناوره کار پرې به زما پرغاره وي. په داسې حال کې، ما د پاچهۍ له لوړۍ ورڅې څخه ژمنه کړې وه چې د هېواد د خپلواکۍ د ترلاسه کولو او د ځمکنې بشپړتیا ساتنه او تاسو د افغانستان د خلکو د نېکمرغۍ او یووالې ته به کار کوم... او س وینم چې تاسو په قومي او قبیلوی جګړو کې بنکېلېږي. دادی او س میدان پخپله د افغانستان خلکو ته، که مخالف وي یا موافق، پرېږدم. تاسو پخپلو کې جور شئ. زه د تاج او تخت د بېرته ترلاسه کولو لپاره د کورنۍ جګړې پرې پر غاره نشم اخیستلاي... زما توصیه تاسو ته داده چې یو تر بله روغه وکړئ، اتفاق وکړئ، خپله خپلواکۍ وساتې، هېواد بهرنیو د بمنانو ته مه سپارئ! زه ستاسو له ډلي څخه یو تن یم. که تاسو نېکمرغه وي، همدا به زما نېکمرغې وي، خو که تاسې په وینو کې لټ پت شئ، زما د تلپاتې غم او کړ او لامل به شي.»

زده کوونکې دې د افغانستان د خپلواکۍ د ترلاسه کولو او تاریخ په اړه خپل نظر خرګند کړي.

- ۱ - اعليحضرت امان الله خان ولې د افغانانو په زړونو کې خای لري؟
- ۲ - د اعليحضرت امان الله له ویناوو څخه خه مفهوم اخیستل کېږي؟
- ۳ - ولې اعليحضرت امان الله خان ونه غونښل چې د تخت د ترلاسه کولو لپاره جګړه وکړي؟

زده کوونکې دې په کورونو کې د اعليحضرت امان الله خان د هېوادپالې په اړه یوه مقاله ولیکې او په بل ساعت کې دې نورو ته ووایي.

د ملي مشرقا به ځانګړياوي

مشری د یوې ټولنې د نظم او ژوند د برابرولو، ټینګولو او لارښوونې یو اصل دی. هره کورنۍ، کلۍ، ټولنې، قبیله، ولس، سیمه او هېواد هرومرو یوه مشر ته اړتیا لري. له انسانی ټولنو ورهاخوا الوتونکي، مېريان، مچۍ، غالبوزې، خلوربولي او ځناور هم په طبیعي ډول د غږیزوي اړتیاوو او پرمختالې شعور په برکت د خپل مشر او لارښود تر مشری لاندې ژوند کوي. د ژوند چارې او ورځنۍ کارونه تنظيموي، دفاع او تعرض کنترولوي. له خپل استوګنځۍ، د کورنۍ له غړو، بچيانو او همنوعانو څخه ننګه او ملاټې کوي. په ډله یېزه توګه ژوند او د نسل بقا او پایښت ته دوام ورکوي.

انسانی ژوند په عقل، پوهې، زغم، کار او پلان اداره کېږي. یووالۍ او پیوستون د ژوند د بنه کېډو او سمېډو اپن توکي دي؛ خود ټولنې د مشری رول او چارې د لارښود (مشر) پرغاره وي. آیا هر خوک منلي رهبر او ملي لارښود کېدائ شي؟

هره ټولنې، که کوچنۍ وي یا لوبه، کورنۍ وي، کلۍ وي او که چم - مالت وي، ولسوالي وي که ولايت وي یا یو هېواد، په خپل ځای کې د خپل کارونو د همغږي، ودې او پرمختګ او د ستونزو د هواري لپاره یوه مشر او ناظم ته اړتیا لري. که مشر د مشری پر اصولو برابر وي، نو ټولنې ستونزې او رېړې په

خپل مهال هواريبري، هغه جورښت د سوکالي او نېکمرغى پراونو ته رسيري او که خدای جل جلاله
مه کره، د مشري ځانګړتياوي ونه لري، نو هغه جورښت، ټولګي او ټولنه د خپل ژوند او بقا پر خوند
او ارزښت نه پوهيري او تل به له کړ اوونو سره مل وي.

زمور افغانی ټولنه د ژوند په ټولو ډګرونو کې یول په ارزښتمن ځانګړي دودونه او رواجونه لري. دا دودونه
مور ته له نیکونو او پلرونو خڅه راپاتې دي. یو شمېري په د وخت په تېږدو لا پسې پياوري شوي او د
 ملي او دودیز قانون بنه یې غوره کړي ده.

مشري کول یا د مشري په توګه ټاکل هم یو تاریخي دود دی. زموږ په ټولنه کې مشري په ځانګړو وختونو
کې غوره کېږي. تر ټولو کوچنۍ چول یې د کورنۍ یا قوم مشري ده. کله که د یوې کورنۍ پلار یا مشري
مر شي، نو د قوم او ولس خلک د هغه ځایناستی ټاکي. معمولاً په لوړۍ سر کې د مشري لپاره د
کورنۍ یا قوم مشري نارينه غړي غوره کېږي، خو کله ناکله داسې هم کېږي چې نوموري د مشري د
ټاکللو لپاره لازمي ورتياوې او ځانګړتياوي ونه لري. په خاي یې د کورنۍ، قوم يا ولس بل غړي تر پام
لاندي نیول کېږي.

ددې خبرې معنا دا ده چې هر خوک مشري کېډلای نشي، بلکې هر مشري بنائي د رهبري او مشري
غوره او ټاکلې ځانګړې ولري؛ په دې معنا چې مشري باید مسلمان، پوه، عاقل، تجربه لرونکي، د زغم
خاوند، بشردوست، له تعیض او تعصب خڅه لري، د ملي ګټو ساتونکي، زړه سواند، په کارونو کې
د سلاکولو اصل ته ژمن، د سياسي ليد لوري خاوند او له هېواد او خلکو سره د زړه له تله توده او تر
بل هر چا زيانه مينه ولري.

د پښتو ستر شاعر او لیکوال، خوشحال خټک هر خوک د مشري وړنه بولي، وایي:

چې د ستار تړي هزار دي   د ستار سړي په شمار دي

خوشحال خټک د مشري لپاره شل خاصيتونه یا ځانګړتياوي لازمي بولي؛ لکه د ځان پېژندل، پوهه،
سلا مشوره، صداقت او رښتنيولي، شرم او حیا، نیک خوبی، مروت، عفو او کرم، تمیز، عدل او
انصاف، د ملک انتظام، حلم، غیرت، احتیاط او نور.

يو مشري باید په خپل ځان کې صداقت او رښتنيولي وروزي او خلک یې هم د صادق او امين شخص
په نامه وېژني. شرم، حیا، مېرانه، بښنه، زړه سوي، په کارونو او د خلکو تر منځ عدل او انصاف، د
خپل چاپېږیال او ماحمول په اړه سم او رغنده فکر او په کارونو کې احتیاط او پام د مشرانو ځانګړتياوي
دي، چې بنائي تل پري عمل وکړي.

په هر کار کې د الله جل جلاله رضا، د هغه د مخلوق او خپلو هېوادولو ته خدمت او گټه رسول د انسان د سرلورې، برياليتوب او خوبنې لامل کيږي. په دي کار به مور په انساني ليکه کې ځانته خای موندلې وي او ديني او دنيوي خير او فلاح به موتر لاسه کړي وي.

مُعَاكِش

زده کونکی دی په مناسبو ډلو و بشل شي. هره ډله دی دیوه ملي مشر پر خانګړیاواو خبرې وکړي.
بیا دی ډلو استازی د خبرو اترو پایلې نور ته خرگندې کړي.

٤٠

- ۱ - یو زعیم او مشر باید کومې خانګرتیاوې ولري؟

۲ - ولې یو مشر ته سنايی د نورو عادي وګرو په پرتله د پوهې، زغم، عدل او انصاف، مېړانې او بښې او لورونې خاوند واوسې؟

۳ - د یوه منلي مشر د تاکلو په اپوند د یوی ټولنې د وګرو مسؤولیتونه کوم دي؟ رنما پري واچوئ.

کورس زبان

د یو منلي او سم مشر د خانګړتیاوو او د هېواد له پرمختګ سره د هغوي د اړیکو په اړه یوه مقاله ولیکي:

وی لولیء او خوند تری واخليء:

چې هنر د بزرگی در خخه نه وي
که طالع او هنر دواړه سره کښېږدي

طالع خه کاتا په سر واخلي مګر
زه خوشحال به پکې ونيسم هنر
(خو شحال ختک)

د ولسونو د لوړتیا او خورتیا لاملونه

بشری ملتونه او ولسونه د لوړتیا او خورتیا، پایښت او د نسکورې د پراوونه لري. تاریخ د ډېر و ملتونو او تمدنونو د لوړتیا او نسکورې د شاهد دي.

په دې لوست کې به د ملتونو د لوړتیا او خورتیا خو لاملونه په ګوته کړو چې ويوهیرو د هېواد پرمختګ او خپلواکي له عمل خخه پرته مازې په تشو شعارونو او ارمانونو نه ترسره کېږي؛ بلکې ددې لویو موخو رښتنولی د الهي قوانینو او ددې لاملونو او قوانینو د سمې ګټې اخیستنې له لارې ترلاسه کېږي. ستاسو په اند کوم لاملونه او شرایط د ملتونو او بشري تمدنونو د لوړتیا او خورتیا لامل کېږي؟

د ملتونو د پیداينست، لوړتیا او خورتیا لاملونه

د نړۍ پیداکونکي له کوچني خخه نیولي تر لویو او سترو کهکشانونو پوري ټول مخلوقات د یوه ټاکلې قانون له مخي پیدا کړل، د ددغه قانون پر بنسټ خوئیري او د پیداينست له نظام خخه د یوه ووبنسته په اندازه نه کېږي.

انسان د ځمکې پر مخ د خدای جل جلاله تر ټولو دروند او عزتمن مخلوق دی چې د خپلې ارادې

له مخې کولای شي د خير او شر لاره غوره کړي او لوړتیا او څلوا لاسونو رامنځ ته کړي. که چېرته انسان د پرمختګ پر عواملو، چې پیداکوونکي ورته غوره کړي، خپل ژوند سم کړي، د نړۍ او آخرت نېکمرغى ته رسېږي؛ خوکه چېرته د لوړتیا او سرلوړۍ د وسایلو له اخیستلو خڅه مخ واړوي، د نړۍ او آخرت له څورتیا او بدمرغيو سره مخامخ کېږي.

قرآن کريم مور ته د بشري بېلاړېلو قومونو او تمدنونو کيسه کوي چې د پياورتیا او لوړتیا پړاوونو ته رسېدلې؛ خو د پيداينست له قانون خڅه د سرغونې او سرکشی له امله بیا له څورتیا او زوال سره مخامخ شوي دي؛ لکه د عود، ثمود او فرعون قومونه چې له لوړتیا وروسته له څورتیا سره مخامخ او له منځه لارل. قرآن کريم د هغوی په اړه داسې فرمایي: «فَكُلُّا أَخَذْنَا بِذِنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ» [العنکبوت: ٤٠] ژباره: «په پای کې مور هر یو د هغه په ګناه سره ونيو. بیا له هغو نه مور کاني او رونکي باد ولېړه او خوک یوې قوي چاودنې ونيو او خوک مو په ځمکه کې ننه ایستل او خوک مو ډوب کړل. الله پر هغوی باندې ظلم کوونکي نه و، خو خپله یې پر خپل خان ظلم کاوه.»

د تاریخ شهادت

د تېرو پېړيو او زمانو او نوي عصر په اوږدو کې د بشري ټولنو تاریخ د ملتونو او تمدنونو د لوړتیا او څورتیا لوی شاهد دي. له ميلاد خڅه وروسته او منځنيو پېړيو په اوږدو کې د ډونان، روم او فارس، د منځنيو او وروستيو پېړيو په اوږدو کې د اسلامي سترو تمدنونو د لوړتیا او څورتیا، په شلمه پېړي کې د استعماري او سترو نړیوالو زېرڅوکونو لوړتیا او څورتیا د لوی خدای جل جلاله د دې سنت ستري او روښانه بېلګې دي.

د ملتونو د پرمختګ تر ټولو مهم لاملونه

د سياسي علومو او ټولنېژنلنې پوهان جغرافيائي موقعیت، د نفوسو شمېر او خرنګوالي، طبیعي سرچینې، علمي او صنعتي پياورتیا، یوئي پياورتیا او سياسي مشرتوب د دولتونو او ملتونو د پرمختګ مهم توکي بولي.

له شک پرته دا توکي د هر ملت او ولس د پرمختګ او ترقى لپاره اړين دي، خو د یوه دولت او ټولنې

د پیاوړتیا او لورټیا لپاره ددې توکو سمه کارونه، سالم ایمان او عقیدې، احساس او ملي هوت، قانون او قانونمندی، فکري او سیاسي آزادی، د ټولنیز عدالت پلي کولو، یووالی او پیوستون، علمي پلان جورونې او سم او منلي مشرتابه ته اړتیا لري.

په دې توکو او لاملونو کې سالمه عقیده او منلي مشرد ملتونو او ټولنو د ترقى او پرمختګ بنسټ جورووي.

د خدای جل جلاله قانون او لاره د ملتونو او ټولنو په لورټیا او ځورټیا کې د هېڅ قوم او ولس پلویتوب نه کوي. په دې توګه هر ملت او ټولنه چې پورته توکي او لارې چاري په سمه او رښتنې توګه وکاروی، په بشپړ باور د تمدن او پرمختګ پورېو ته ځانونه رسولای شي. که نه، رانسکورېږي او د ځورټیا لوري ته خې.

زده کوونکي دې په دربو ډلو ووبشل شي: هر ډله دې په افغانستان کې د دولت د پیاوړتیا پر دوو عنصره خبرې اترې وکړي او د استازو په واسطه دې نورو زده کوونکو ته بیان کړي.

- ۱ - انسانان په پیدایښت کې له نورو مخلوقاتو سره خه توپیر لري؟
- ۲ - د عاد، ثمود او فرعون قومونه خنګه هلاک شول؟
- ۳ - د فارس او روم امپراتوريو ولي او خنګه سقوط وکړ؟
- ۴ - د انگلیسانو او سورويانو امپراتوريو د شلمې پېړی په پیل او پای کې خنګه سقوط وکړ؟
- ۵ - د دولتونو او ولسونو د پرمختګ او پیاوړتیا لاملونه کوم یو دي؟ کوم لامل تر نورو ډېر اهمیت لري؟

ستاسو په فکر باید مور افغانان له کومو لارو چارو خخه کار واخلو چې امنیتي، اقتصادي او ټولنیزې ستونزې هوارې کړو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکې.

کورنی جگړه، د ولسونو تباهي

جګړه د بدمرغى نوم دي. په جګړه کې هر راز مرګ، ژوبله، ورانۍ او ګډوډېي رامنځ ته کېږي. جګړه داسې اوردي وچ او لانده ټول سوڅوي. په جګړه کې کورنی تباه، میندې بوري، خویندې ورارې او مېرمنې کونډېږي. کورنی جګړه د ولسونو لویه تباهي ده.

په جګړه کې هر ډول ټولنیز خدمتونه په تپه درېږي او خلک له راز راز ستونزو سره لاس او ګړيون کېږي. په دې لوست کې د جګړې د غمیزو او بدمرغیو په اړه معلومات تر لاسه او ناورپو اغېزو ته یې یوه لنډه کتنه کوو.

آیا تاسو د کورنی جګړې تريخوالی ليدلى دي؟

جنګ او جګړه د وسله وال ټکر په معنا ده. هر چېرته چې جګړه روانه وي، هلتہ بدمرغی وي. جګړه داسې یوه وزونکې ناروغری ده چې درمل یې له سولې او روغې جورې پرته ناشونی کار دی.

هره جگره وژونکي، ورانونكى او تباھ کوونكى ده. په ئانگرپي توگه کورنى جگره تر بلپي هري جگرپي دېرە بدمرغە او زيان رسونكى ده. کورنى جگره پر واک دگپايى اچولو، بې باوري، تعصب، جهل او ناپوهى او يو پر بل دنه اعتماد لە املە رامنخ تە كىرىي. په هر ھپواد كې چې دکورنى جگرپي اور بل شي، هلته عادي ژوند په تې درېرىي. نامنى، لوبرە او ناروغى پراخىرىي. روغۇنونە خېل ۋولنىز روغىتىيى خدمتونە سرتە نشي رسوللىي، بنۇنخى تېل كىرىي، حکومت د خېلو ورخنيو چارو پە سرتە رسولو كې پاتې راخىي. خلک لە راز راز ستۇنزو او كراوونو سرە مخامخ كىرىي. د زدە كېپى بهير پر تې درېرىي او يما تە گودە بىنە غورە كوي. كرکىلە، تولىد، سوداگرىي، روغىتىا، طبىعىي زېرمىي، ودانى، سرکونە او هرخە د وراني، گلۈوجى او خراپى پر لور درومىي. انسانى ھواك د جگرپي د اور پە لمبو كې سوئىي. كوچنيان لە عادي ودى او روزنى خخە وروستە پاتې كىرىي. لە جگرپي خخە د راولارو شوو غەمنو او ستۇنزو درانە پېتىي زىاتە د ھوانانوپر او بارېرىي. سنجى او نارينە لە لوپى، بىلنى او روانى رنخۇنۇ، نالاراميي او راز راز بدمرغىي سرە لاس او گرپوان كىرىي. ۋولنىز ژوند لە خنانەنونە سرە مخامخ كىرىي.

سېرىپە پردى كورنى تور زپى عناصر چور او چاپل تە لاس اچوي. د سىمېي او نېرى پە كچە ملي دېنىمنان د ھپواد پر ضد چول توطىي او دىسيپى كوي، ملي خېلواكىي، اقتصاد او امنىت لە گوابن سرە مخامخ كوي. كورنى جگرپي د سلگۇنۇ بدمرغىي، ناخوالو او مصىيتونۇ مورگەنل كىرىي.

كلە ناكله كورنى جگرپي او وسلە والى نېنتىي معمولاً د يوپى كوچنى اشتباھ لە مخې پىيلېرى او كە بشكېل لورى لە غور، زغم او پوهې خخە كار وانخلىي، نود جگرپي د اور سېرغىي الۆزى او ۋول ھپواد نىسى، چې بىا يې كابو كولو تە د چاوس نە رسىېرىي. لە بلپى خواد خاورى او ھپواد غليمانو تە د لاسوهنى لارې چارې برابېرىي، پە جگرپي كې بشكېل ناپوه لورى پە خېلە كەكاروي او د جگرپي اور تە پكى وهى.

دکورنى جگرپي پە بهير كې پر نورو غەمنو او كراوونو سېرىپە ھپوادوال لە خېلو كلو او كورونو خخە تېپتىي تە اپ ايستەل كىرىي. خوک د ھپواد دننە او خوک لە ھپوادە بەر د خېل سر او خان د سانىي پە موخە كىدە كوي. دېر زيات مادى او معنوي زيانونە رامنخ تە كىرىي. د علم، پوهې او هنر دېپى مېرى كىرىي، متىقىر مغۇزونە او كارپوه اشخاص جلا وطنە كىرىي او ھپواد پە تىش جىنگى دگر اورپىي.

سرە لە دې چې كېدای شي مالىي زيانونە د ھپوادولو پە مت، كار او زىيار بېرته تر لاسە شي، خو انسانى تىشە ژر نە دكىرىي. دېر وخت تە اپتىا ده چې د هەفو پوھو او پر ھپواد مىنۇ اشخاصو خائى دى بېرته وني يول شي.

زمورگران ھپواد د تېل شوپى او د هەفي تر خنگ دکورنى ورانونكى جگرپي تىرىخ خوند خىلى دى.

د هپواد پر بدن د کورنی جگړې تپونه تر او سه تازه پاتې او پتھي اینبودلو ته ستړګې پر لار دي. جګړه په حقیقت کې د ستونزو او لانجو د هواری لار نه ده؛ بلکې غمونه، کړاوونه او ډول ډول ناخواںی زبروی او د خلکو او ولسونو تر منځ واتپونه پراخوي.

که وغواړو چې په امن او سوله کې انسانی ژوند وکړو، نو سبایي د یووالی او زغم لمن تینګه ونیسو. خپل حق او د بل حق، بریدونه او پولې پېژونو. پرچا تپري او ګواښ ونه کړو او د ايماني او وجوداني مسؤولیت او تاریخي رسالت له مخې د هپواد ټولو مېشتولو ولسونو او پرګنو تر منځ د وروری، اتفاق او مینې تخم وکړو، خانونه، کورنی او هپوادوال هوساکړو. خپل جگړې خپلی هپواد پر پښو ودروو او د نړۍ له هپوادونو سره یې سیال کړو. د کورنیو شخړو او ناندريو د هوارولو لپاره پر تغركښو، یو له بل سره د ټویک د شپېلې پر خای په خولي خبرې وکړو او واتپونه د زغم او [څه واخله، څه ورکړه] د اصل پر بنسټ له منځه یوسو، د الله جل جلاله رضا تراسه، هپوادوال هوسا او هپواد د سیالانو په کتار کې ودروو.

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د جګړې د زیانونو او دویمه ډله دې د سولې د ګټو به اړه خبرې وکړي. د خبرو نتیجه دې د استازو په واسطه نورو زده کوونکو ته بیان کړي.

۱ - جګړه ولې بدہ ده؟ خلک په جګړې کې کوم زیانونه ګوري؟
۲ - د کورنی جګړې زیانونه بیان کړي.

۳ - ولې په جګړې کې بشې تر نارینه وو زیات کړاوونه ګالي؟
۴ - خنګه کولای شو د جګړو د احتمالي رامنځ ته کېدومخه ونیسو؟

زده کوونکي دې په کورونو کې د جګړو د ترڅو پایلوا په اړه یوه مقاله ولیکي.

«په جګړه کې نیکونه، لمسيان او پلرونه زامن خاورو ته سپاري»

علامه سید جمال الدین افغان

زموره هپواد افغانستان د ډپرو نامتو مشرانو، پوهانو، لیکوالو او شاعرانو زانګو ده. هغوي ټولو په هره برخه کې د هپواد او هپوادوالو د سوکالی او پرمختګ لپاره په زړه پوري گامونه پورته کړي دي. پر ژوندليک يې پوهېدل له یوې خوا هغوي ته درناوی کولو لاري چاري برابروی او له بلې خوا مور ته له هپواد سره د مينې او خدمت احساس او لوره روحیه راکوي. په دې لړ کې دلته علامه سید جمال الدین افغان درپیشنو، چې ننې ټوله نړۍ پر نامه وياري او درناوی يې کوي.

تاسو د سید جمال الدین افغان له کومو کارونو سره بلد یاستئ؟

علامه سید جمال الدین افغان پر ۱۲۵۴ هجري قمری کال د شعبان په میاشت کې (۱۸۳۹ ميلادي) د کونړ ولایت په مرکز اسعدآباد کې په یوه سیده روحاني کورنۍ کې زېږيدلی دي. د پلار نوم يې سید صفردر دي. د سید جمال الدین افغان کورنۍ د کونړ په اسعدآباد کې او سېده. د امير دوست محمد خان په وخت کې د سید پلار له کورنۍ سره کابل ته راغني او دلته مېشت شو.

زدہ ګوہ

سید جمال الدین افغان په اووه کلنۍ کې په دودیزو زده کړو پېل وکړ. دې ډپر زیرک او هوبنيار و. دومرة پراخ ذهن يې درلود چې په لړ وخت کې يې د وخت دودیزې زده کړي سرته ورسولي. تر انلس کلنۍ يې صرف، نحوه، معانی، بيان، تاريخ، تفسير، حدیث، فقه، اصول، عقاید، منطق، ریاضی، هندسه او طب ولوستل. سید جمال الدین افغان د پراخې مطالعې خښتن و.

د سید سفرونه او فعالیتونه

سید لومری هند ته لار. هلتنه يې په لنډه موده کې انګلیسي او اردو ژې زده کړي. وروسته حجاز ته لار او یوکال په عربی هپوادونو کې وګرځد. کله چې سید جمال الدین افغان په دغو سفرونو کې پر زده کړي سرپرې د شاوخوا سیمود سیاسی، ټولنیز او اقتصادي حالت ژوره مطالعه وکړه، نو دا فکر ورسره پیدا شو چې خنګه کولای شي، خپل هیواد، اسلامی هیوادونه او نوره نړی د نورو له استعمار او نفوذ خخه خلاصه کړي. له دې امله يې عملی هلپې خلپې پیل کړي.

دغه مهال په افغانستان کې د امير دوست محمد خان زوي، محمد اعظم خان پاچا و. سید جمال الدین د نوموري پاچا د دربار نژدي سلائکار او مخور شو. د امير محمد اعظم خان د پاچهۍ دوره ډېره لنډه وه او بېرته امير شیر علي خان د دویم څل لپاره پاچا شو. دغه مهال سید جمال الدین د خپل هیواد پرپښودو ته اړ ایستل شو. سید له هیواد خخه تر وتلو دمخته خپل ټول پلانونه او مترقی پروګرامونه د وخت امير ته و سپارل او له هیواد خخه ووت.

سید هند ته لار، خو انګرپزانو د هند له خاورې خخه وتلو ته اړ ایست. له هغه خایه ترکيې ته لار. په ترکيې کې د هغه هیواد د صدراعظم په غوبښته د پوهنې او معارف د وزارت د مجلس غږي وټاکل شو. سید له ترکيې خخه مصر ته لار او هلتنه يې نهه کاله د الازهر په اسلامي مدرسه کې د استاد په توګه دنده تر سره کړه . په ۱۸۷۹ ميلادي کال کې له هغه خایه وتلو ته مجبور شو، بیا هند ته لار. له هند خخه لنډن ، او وروسته فرانسيې ته لار .

پوهه او سیاست

سید په یوه خای کې نه اوسبد. غوبښتل يې هرې سیمې ته لار شي، له خلکو سره وګوري او د هغوي د ژوند په اړه معلومات پیدا کړي. په دې توګه په ټول هند کې وګرځد او په هر خای کې يې له خلکو سره په ټولنو او غونډو کې ولیدل او د خپل سفر پر مهال يې د هغه خایونو دخلکو دود دستور او احوال خانته بنه روښانه کړل. سید د نړۍ ډپرو برخو او هپوادو ته سفرونه وکړل او د هرې سیمې او هپواد خلک يې د ژوند د رښتنې معنا د پوهېډو لپاره راپورته کړل. سید افغان له هند خخه مکې شریفې ته ولاړ، حج يې وکړ او د عربو خوی، کړه وړه او دودونه يې ولیدل. ترجح وروسته بېرته افغانستان ته راغي. دا مهال لوی پوه او نابغه خنې جور شوی. کله چې بېرته هیواد ته راستون شو، نو د وخت حکومت دده د زیرکتیا او پوهې امله لوړ خای ورکړ .

سید په خپل هپواد کې د حالاتو د خرابوالی له امله بهر ته د تګ هود وکړ. امير شیر علي خان ته ورغني او د رخصتېډو پر مهال يې د هیواد د پرمختګ لپاره خینې وړاندیزونه وکړل، لکه د ډوې جريدي، خپرول، د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ د اخیستلو اعلان، د کابینې جورپول، د عسکرو منظمول، د بنوونځیو پرانیستل او د سرکونو جورپول، د پوستې او مخابرې وسایل برابرول او نور. سید جمال

الدين افغان د ختييچې نړۍ ستر عالم، لوی سياستپوه ، مبارز او انقلابي شخص و. دی نه يوازي پوه او مفکر و؛ بلکي له پوهې او مفكوري سره بې عمل هم ملګري کړي و، خکه نو د عمل او مبارزې د لاري اتل او مخکنېن ګنل کېږي. همدارنګه افغان سید تبعیض او تفرقه نه منله، هغه ته انسان انسان بنکاربده، تور، سپین او ژړې بې يو وجود ګنل. هغه ته د نړۍ مخ د ډیوه کور حیثیت درلود او نړيوالا يې د ډیوه کورنې غږي بل.

موينه

سید جمال الدين افغان په ۱۳۱۴ هجري قمري (۱۸۹۷ م) کال د سلطان د ناروغۍ له امله په ترکيه کې وفات او خاورو ته وسپارل شو . په ۱۳۲۳ هجري لمريز کال (۱۹۴۴ م) کي بېتابوت د ترکيې د حکومت په موافقه کابل ته راولپ شو او د کابل پوهنتون په بن کې په پرتمينو مراسمو خاور ته وسپارل شو.

زده کوونکي دې د علامه سید جمال الدين افغان د مهمو سیاسي پروګرامونو په اړه خبرې اترې وکړي.

- ۱ - بهره ته له سفرونو خڅه د سید جمال الدين افغان موځه خه شی وه ؟
- ۲ - ولې سید جمال الدين افغان، له افغانانو پرته، د ټولو نړیوالو د ويړنښه ده ؟
- ۳ - آیا يوازي د مشرانو د نومونو په یادولو هېواد ودانېدای شي؟ که نه، نور خه کول په کار دی چې هېواد مو ودان او وګړي مو سوکاله او سرلورې شي؟

زده کوونکي دې په کورونو کې د سید جمال الدين افغان د شخصيت په اړه خوکربنې مقاله ولیکي او د همدي مضمون په بل ساعت کې دې نورو زده کوونکو ته واورووي.

هېواد پالنه او د ملي سوداګرو دنده او مسؤولیت

د یوې ټولنې وګري بېلاپلي دندې سرته رسوي. د ټولنې ټول غړي پر یوې دندې بونخت نه دي، هر چا له خپلې مينې او علاقې سره سم یوه دنده غوره کړي ده.
په دې لوست کې ګورو چې د نورو دندو تر خنګ د هېواد په پرمختګ او دې کې د سوداګرو دنده خومره ارزښت لري او د هېواد پالني د احساس او روحی په راژوندي کولوکې خومره اغېز درلودلای شي.

تاسو له یوه ملي او هېواد پال سوداګر خخه خه تمه لري؟

د ټولنې د دې او پرمختګ راز په فردې توپیرونو کې نغښتی دي. خوک په یوه دنده او کار کې ورتیا لري، خوک په بله دنده او ډګر کې. د دندو او افرادو همدا توپیرونه دي چې یوه ټولنې د پرمختګ او سوکالۍ پوریو ته رسوي. له همدي امله د ټولنې هر فرد یوه یا بله دنده لري، چې په خپل وخت او خای کې د پام وړ ارزښت او قدر لري.

که د ټولنې هر غړي په خپلې دندې او کار کې له صداقت او ربښینولی کار و اخلي او له دندې خخه ېې یوازې د خانګه نه وي او د خلکو ګټه او زیان ېې هم په پام کې نیولی وي، نو خرگنده ده چې دا کار ېې په عبادت کې شمېرل کېږي او د الله جل جلاله د رضا او خوبنې لامل کېږي.

ټولي دندې مهمې او په خپل خای کې له ارزښت خخه ډکې دي، خوکله چې د یوې دندې ګټه او

تowan د تولنې د چېرى وګرو د گټې يا زيان لامل کيږي، نو خرګنده ده چې د هغې اهمیت او ارزښت هم په دغه تاکلي خای کې تر نورو زیات دي.

د دغو دندو په ډله کې يوه هم سوداګري ده. سوداګر یا د هپواد دنه او یا هم له هپواده بهر د تولنې د اړتيا وړ توکي چمتو کوي او خلکو ته یې په تاکلي بېړي وړاندې کوي. البته له دې کار خخه د هغوي موخيه تر هر خه د مخه د الله جل جلاله د رضا ترلاسه کول، خلکو ته خدمت او د خپل ژوند جورپول دي. په هر کار کې سنايي لوړې د الله جل جلاله رضا ولتول شي، ځکه ګټې پې خوبرابره او کسب پې حلال او د عبادت په درجه کې شمېرل کيږي. دویمه ډېره لویه موخيه باید خلکو او هپواده خدمت کول وي. خلکو ته د خدای د رضا په خاطر خدمت ډېر اجر او ثواب لري. هم پکې د دنيا ګټې نغښتې او هم د آخرت. درېمه موخيه د حلالي او روا روزي او ګټې ترلاسه کول دي. که په دې ډول لاسته راغلې ګټې لړه هم وي، خوبركت پې تلپاتې وي.

که زموږ ګران سوداګر په دې اړه لړ سوچ او فکر وکړي او په خپل کار او کسب کې پورتنۍ درې موخي په پام کې ونيسي، نو هرمورو د دنيا او آخرت نېکمرغې او سعادت ترلاسه کوي.

زموږ درانه سوداګر له بهر خخه د مالونو او توکو په واردولو کې باید د خپل هپواد او هپوادوالو ګټې او تowan په پام کې ونيسي. داسې توکي او اجناس واردنه کري، چې د خپل هپواد ملي اقتصاد، صناعو او د خپلو هپوادوالو روغتيا او هوساینې ته زيان ورسوي. د هر توکي په راولو کې ورسره د هپوادپالنې احساس او روحيه موجوده وي.

نن سبا يو شمېر داسې سوداګر شته چې هپواد ته په واردونکو توکو کې پورته اصلونو ته پام نه کوي او زياتره پري ستړګې پتولي. یوازې د خپلې ګټې او پانګې د ډېرولو په فکر کې وي او بس.

ملي سوداګر باید هغه توکي هپواد ته رانه وړي چې د هپواد دنه تولیدېږي. که د دې توکو د واردولو مخه ونیول شي، زموږ د هپواد تولیدات او صنایع وده کوي او په پاي کې هپواد په همدغو برخو کې په خپلو پښو درېږي او له اړتیا خلاصېږي. خینې سوداګر د خپلې شخصي ګټې په موخيه د اړتیا وړ خینې توکي، په تېره بیا خوارکي توکي، ساتي او احتکاروی یې، چې په راتلونکي کې یې په لوره بیه وپلوري. احتکار یو ناوره عمل او په اسلام کې ناروا بلل کيږي. په هر حالت کې باید له احتکار خخه په کلکه ډډه وشي.

سرېږه پر دې يو شمېر سوداګر ناسم خوراکي توکي، د ماشومانو د لوبو سامان او بې کيفيته درمل واردوي چې د پيسو او پانګې د بې خايه لګبدو ترڅنګ د ماشومانو روغتيا ته زيان رسوي او پر رنګارنګ ناروغيو یې اخته کوي. کډا شې د هغوي خپل ماشومان يا د نزدي خپلوانو ماشومان هم پر دې ډول ناروغيو اخته شي.

له دې امله د ملي سوداگرو دنده ده داسې توکي هپواد ته راوړي چې د کور دننه موجود نه وي، د هپوادوالو روغنيا نه مو زيان ونه رسوي او ملي اقتصاد مو پیاوړي شي.

ګرانو زده کوونکو ته هم په کار دي چې بازارونو او هتيو ته د تګ پرمھال خپلې روغنيا ته تر بل هر خه ډېر پام وکړي، پر داسې توکو پيسې ورنه کري چې خانته په خپله پر پيسو ناروغني واخلي او د مرګ له ګواښ سره یې مخامنځ کري.

دا ډېره مهمه او ارزښتاكه خبره ده چې زموږ جګړه خپلې هپواد د ژوند په هره برخه کې خانګړي پام او زړه سوي ته اړتیا لري. موږ هر یو ملي، انساني او اسلامي دننه لرو چې په خپلو ټولو ورخنيو کارونو کې یوازې د الله جل جلاله رضا، خلکو ته خدمت او خانته د حلالې، روا او پاکې روزی د ګپلو نيت او اراده ولرو.

زده کوونکي دې د هپواد په پرمختګ او پراختیا کې د ملي سوداگرو د مسؤولیتونو په اړه خبرې وکړي.

۱ - وخت ته په پام له ګاونډیو او نورو هپوادونو خخه د راولپ شوو خوراکي توکو په اړه خپل نظر خرګند کړي.

۲ - یو تن زده کوونکي دې د سوداگر او بل دیوه هپوادوال په توګه د ملي ګټو، ملي اقتصاد او د خلکو د روغنتیا او سلامتی په اړه مرکه وکړي.

۳ - که چېرته ملي سوداگر د توکو په واردولو کې ملي ګټو ته پام ونه کري، خه پېښېږي؟

زده کوونکي دې په کورونو کې یوه مقاله ولیکې. په دې مقاله کې دې له ملي سوداگرو، دولت او هپوادوالو خخه خپلې غوبښتې مطرح کړي.

د لانجو او رېرو په هواري کې د جرګو دول

زمور گران هېواد، افغانستان يو لرغونی هېواد دی. بدای تاریخ، ملي دودونه او تلپاتې ارزښتونه لري. له دغو ارزښتونو او ملي دودونو خڅه يو دود او ارزښت جرګه ده. افغانان خچلي شخرې د جرګې له لاري هواري. همدارنګه د مهمو، تاریخي ملي موضوعګانو او د هېواد د برخليک د تاکلو په اړه په لویو جرګو کې سره راغوناپېږي او ګډې پرېکړې کوي. هغه پرېکړه چې په یوې موضوع یا شخرې کې د جرګې له خوانیول کېږي، د ټولو خلکو لپاره د منلو وړ وي او هیڅوک ترې د سرګړولو حق نه لري.

ستاسو کومه لویه جرګه او د هغې پرېکړه په یاد ده؟

جرګه زمود ملي ارزښت دی او تاریخ بې د لرغونو آريابانو تر دورو پورې رسېږي. د همدغه لرغونتوب، ارزښت او اغېزمنتوب له امله زمود د گران هېواد په کچه د ټولو کورنيو، قومي او ملي ستونزو د هواري او پرېکړو نیولو تر ټولو لوره مرجع ګټل کېږي. له نېکه مرغه دغه اصل د اسلام په سېېخلي دين کې هم ارزښتنم بلل شوي دی. خدای جل جلاله په خپل آسماني کتاب، قرآن کريم کې مسلمانانو ته سپارښته کړي **«وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ»** [الشورى: ۳۸] یعنی: «خچلي چارې په خپلو منځونو کې د شورا له لاري سرته رسوي.» **«وَشَاؤرُهُمْ فِي الْأُمْرِ»** [آل عمران: ۱۵۹] ژیاره: «له مسلمانانو سره

په کارونو کې مشوره وکړئ.»

د نړۍ ټولو خلکو او ولسونو ته خرګنده شوې چې ستونزې او رېږي د ناندريو او جګرو له لارې نه هوارېږي. ستونزې د پوهې، خبرو اترو او منطق له لارې هوارېږدای شي. زیاترو هبوادونو، که د کورنيو او نړیوالو ستونزو د هوارې لپاره سلې ته لاس اچولی، خو له زیاتې مرګ ژوبلې، مادي او معنوی زیانونو له زغمولو وروسته اړ شوي، چې سوله وکړي او لانجې پر خبرو [خه واخله او خه ورکړه] پر اصل هوارې کړي.

جرګه د یوه ولس د سپین بېرو، لویانو او د باور وړ اشخاصو یوې پراخې غونډې ته ویل کېږي، چې د کورنيو، قومونو، سیمه ییزو، ملي او نړیوالو ستونزو د هوارې لپاره راغوندېږي او مهمې پربکړي کوي. جرګې د خپلو پربکړو د پلي کیدو واک لري. د افغانستان په معاصر تاریخ کې لویو جرګو د هبواډ په کچه ستري پربکړي کړي چې له امله یې افغان ولس د پرمختګ په لوري ګامونه پورته کړي دي. ملي او تاریخي لوې جرګې د افغانانو د ملي یووالې او پیوستون د لوړې روحي او د سولې او هبواډ پالنې د عالي احساس بنکارندوی دي. لکه خنګه چې د نړۍ نور هبوادونه په ملي او نړیواله کچه د اړوندو رېرو، لانجو او شخرو د هوارې لپاره له خبرو او تفاهم کار اخلي، دغه راز افغانانو هم د ملي یووالې د لوړې روحي او د سولې او هبواډ پالنې د خپل عالي احساس پرنسټ د خپل هبواډ د پنځه زره کلن تاریخ په اوبدو کې د هبواډ په کچه د سترو ملي مسایلو، په تیره یا زموږ د لویو او مهمو سیاسي او اقتصادي ستونزو، ناندريو، تاوتریخوالي او خنډونو د له منځه وړلو، د بهرنیویرغلونو، کورنيو شخرو او جګرو، قانون جورولو او نورو نړیوالو او ملي پېښو په باب لوې جرګې جورې او غوڅي او پرڅای پربکړي یې کړي دي. خلکو او ولسونو هغه لکه د کاني کربنې بللي او د پښتو د دغه مشهور متن: [کار چې په سلاوي، یې بلا وي]، پرنسټ یې ورباندي عمل کړي دي.

زمور په افغاني ټولنه کې د افغاني لویو جرګو د دغه ډول تاریخي او ملي اهمیت په پام کې نیولو سره لوې جرګې د شلمې میلادی پېړي په پیل کې په افغانستان کې رسمي بنې پیدا کړه او د افغانستان د ټولو پرګنو د ارادې د یوه بنکارندوی اړگان په توګه وپیژندل شو، آن تردې چې د ۱۳۴۳ لمریز کال په اساسی قانون کې یو خانګړي خپر کې ورکړاي شو.

دلويو جرګو جورېدل د افغانستان د ملي هویت بنکارندوی کوي. د افغانستان د بېلا بېلو پاچاهانو، اميرانو او واکمنانو په دورو کې لویو جرګو د اړوندو ملي مسئلو په هوارولو کې غوڅ او تاکونکی رول

لوبولی او یو چول نه، یو چول بې زیات ارزښتونه څلیدلی دي.

لوبی جرګې د افغانانو د ملي تفاهم یوه ډېره مهمه او اغېنناکه لاره ده. زموره پر ولس او ټولنې کې بې ډېري ژوري ریښې خغلولي دي. همدي لوبو جرګو د ډېربیو په اوږدو کې ډېرو سترو او کړکېچنو موضوع عگانو او ربړو ته د پای تکي اینې او هېواد بې له سترو ناتارونو خخه ژغورلی دي. پرځای ده چې د دغو جرګو درناوی وکړو او پرېکړې بې د سر په ستړګو ومنو.

هغه شمېر زده کوونکي، چې په خپلو کلو او باندېو کې بې د شخزو او لانجو د هواري په اړه کومه جرګه لیدلي يا د هغې په اړوندې خه اورېدلې وي، په اړه دې بې خبرې وکړي او خپل معلومات دې له نورو زده کوونکو سره شریک کړي.

- ۱ - ستاسو په فکر ولې غوره ده چې ستونزې د جګړې پرځای په خبرو اترو او جرګو هوارې شي؟
- ۲ - په جرګه کې که چېرته د شخې کوم لوری د جرګې پرېکړه ونه مني، خه ورېښېږي؟
- ۳ - په هېواد کې د وروستي لوبې جرګې يادونه وکړئ او اغېز بې د روانې ستونزې په هواري کې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د لوبې جرګې په اړه په کورونو کې یوه مقاله ولیکي او د جرګو په اړه دې خپل شخصي نظر پکې خرګند کړي.

د هیوادو والو د ځان، مال او ناموس ساتنه

(دیني و جيئه)

مال د ژوند د پایښت او د اړتیاوو د پوره کولو، د انسانانو ترمنځ د ګټو د تبادلې، د ولسونو د غورپدا او پرمختګ او د ژوند له بېلاپېلو ډګرونو خخه د ګټې وسیله او لار ده. له هغې سره د اسلام له نظره مال د ژوند اصلی موخه نه ده، بلکې د خدای جل جلاله د عبادت، د بېوزلو د لاسنيوي، د انسانانو د عزت او ناموس د ساتلو وسیله او د ولسونو د ژوند غوره لار ده.
په دې لوست کې په اسلامي شريعت کې د مال او شتو د دریغ او د تولنې د وګرو د شتمنيو د ساتني
په دې لوست کې په اسلامي شريعت کې د مال او شتو د دریغ او د تولنې د وګرو د شتمنيو د ساتنيو د مطالعه کوو.

د خلکو د مال ساتنه

د اسلامي شريعت د پنځه گونو مقصدونو په لړ کې يو هم د خلکو شتمني ده چې تول وګرۍ، تولنه او دولت یې په ساتنه او د نه لاسوهنې شرعی دنده پر غاره لري.

د اسلامي شريعت له مخې، مال په خدای جل جلاله پوري اړه لري چې وګرو ته د سمې او پرڅای ګټې اخيستنې لپاره په امانت ډول ورکړ شوی دي. له مال خخه ناسمه ګټه اخيستنې او د هغې زيانوں

اجازه نه لري.

اسلامي شريعه د مال د لاسته راوري لو او لگولو په اوه رغنه هراپ خيزې لارښونې کري دي. انسانانو ته بنایي چې له هغې سره سم خپل مالونه ولګوي او د ټولنې د ټولو وګرو د سوکالي او نېکمرغى وسیله شي. د ناروا، احتکار او د نورو د حقوقو د ترینبو لاندې کولو له لاري د مال او شتو تر لاسه کول د اسلام په سېپېخلي دين کې منع شوي دي.

د مال او منصب درلودل او له هغې خخه ګټه اخیستل د انسانانو فطري غږیزه ده. انسان له دي فطرت سره پیدا شوي. د هغه نه خوښېږي چې خوک دي د هغه پر شتو ګډه واچوي او د هغه دا حق دي تري واخلي. اسلامي شريعه غلا، د نورو خلکو پرمال او شتو ګډه اچول او د خان په ګټه د هغې کارول حرام کري او سرته رسونکو ته یې دنيوي او اخروي سزا تاکلې ده.

د خلکو د ناموس ساتنه

ناموس يا د انسان آبرو د انسان په نفس پوري تړلې ده. انسان د ناموس او آبرو د ساتني له لاري له خارویو سره توپیر کوي او د دي صفت په ساتلو د خپل همنوعو د مينې او محبت لامل کيري. که چېرته دا صفت و نه لري، خلک تري کرکه او نفرت کوي.

اسلام د ناموس پر ساتلو ټینګار کړي او د هغې ساتنه یې د شريعه ګونو مقصدونو [د دين، خان، عقل، مال او نسل يا ناموس ساتل] په ليکه کې خاي کړي دي. د هغه د ساتلو او حفاظت لپاره یې لارښونې او هراپ خيز قوانين او مقررات چمتو کړي دي چې د انسان نسل په سمه شرعې توګه دوام ومومي. د اسلام ستريغې بر فرمایلي دي: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»، يعني «خوکي چې د خپل مال د دفاع په لاره کې ووژل شو، شهيد دي. هغه خوک چې د خپلې کورنۍ (ناموس) په ساتلو کې ووژل شو، شهيد دي او هغه خوک چې د خپل خان په دفاع کې ووژل شو، شهيد دي.»

د ناموس د ساتلو او د بشري نسل دوام لپاره اسلامي شريعه کورنۍ نظام رامنځ ته کړي چې له هر راز لاسوهنې خخه پاک دي او هغه عوامل یې منع کړي چې کورنۍ سېپېخلو اړیکو ته زيان ورسوي او یا د نسل د ګډېدو لامل شي.

اسلام کورنۍ د ټولنې بنستېز اصل ګډې او د ټولنې د ټینګېدو او سمون لپاره د کورنۍ ټینګښت او

سمون بنستیز اصل بولی. له همدي امله اسلامي فقهه په ټولو فقهی نظامونو کې کورنی تر شخصي احوالو لاندې له عبادت وروسته د شريعت تر ټولو مهم باب گنلي او اوبرد بحث یې پري کړي دی. په دي توګه د هپوادوالو د خان، مال او ناموس ساتنه یوه ديني دنده ده چې د ټولني ټول وګري او دولت د هغې د ساتلو او حفاظت شرعی مکلفيت لري.

هماغسي چې د یوې ټولني وګري د ژوند د پایښت لپاره خورو، اویو او هوا ته اړتیا لري، په هماماغه کچه د دین، خان، عقل، مال او ناموس د ساتلو دنده او مکلفيت لري. آن په خینو وختونو کې د انسان د خان، ناموس او مال ساتنه له خورو او اویو خخه ړومبني دنده ګنل کېږي.

په دي توګه په لوړې ګام کې د هر وګري، په تېره بیا د دولت شرعی او ديني دنده ده چې په بشپړ ډول د هپوادوالو د مال، خان او ناموس د ساتلو او حفاظت لپاره جدي ګامونه پورته کړي.

زده کوونکي دي په ډلوکې ددي موضوع په اړه چې په بشري ټولنو کې د مال او شتو دریغ خنګه دی، خبرې وکړي او د خبرو پایله دي استازې نورته ووایي.

- ۱ - اسلامي شريعت د مال او شتو د لاسته راوريلو او لګولو په اړه کومې لارښونې کړي دي؟
- ۲ - د عامه شتمنيو او د خلکو د مال او ناموس ساتل د چا مسؤوليت او دنده ده؟
- ۳ - په اسلامي شريعت کې د خان، مال او ناموس ساتنه خه حکم لري؟
- ۴ - د خلکو د مال، حیثیت او آبرو ساتنه د چا دنده ده؟

د وګرو د مال، خان او ناموس ساتنه د چا دنده ده؟ زده کوونکي دي په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او په بله ورڅ دې ټولګي ته راوري.

پوهاند دکتور عبدالحکیم طبیبی

زمور هبود د نامتو اشخاصو او پوهانو تاヒوی دی. هغوي په خپلونه ستری کبدونکو خدمتونو دا هبود تر او سنی کچې رارسولی دی. د هغوي نومونه او کارنامې مور ته په ژوندکې د برياليتوب لاري چاري راپه ګوته کوي. د څوان نسل په توګه تاسو ته بنایي د هغوي پرپل، پل کېردي او له تجربوې د ژوند د ودي او پرمختګ لپاره کار وانځلي. د نورو مشهورو پوهانو، ليکوالو، سياستپوهانو او ملي مشرانو په لړ کې دلته دکتور عبدالحکیم طبیبی درېژنو.

TASO D HEOAD D YOHE MLI MSHR, POH, LPKOWAL AO SHAUR DRNAWI XNGKE KOEI?

دکتور عبدالحکیم طبیبی د ۱۳۰۴ لمریز کال د تلبې په میاشت کی د افغانستان په پلازمینې، کابل کې زېږيدلی دی. خپلې زده کړي یې لوړۍ د کابل په حیبیې لیسه کې پای ته ورسولي. وروسته یې خپلې لورې زده کړي د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو په پوهنځی کې پیل کړي. بیا یې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې د امریکا د جورج واشنگتن له پوهنتون شخه د فوق لیسانس درجه تر لاسه کړه. په ۱۹۵۴ ميلادي کال کې یې په امریکن یونیورسیتې کې د ډاکټري درجه لاسته راوړه. په ۱۳۳۴ لمریز کال کې د افغانستان د باندانيو چارو د وزارت په دريمه خانګه کې د سیاسي خدماتو د رئیس په توګه په کار پیل وکړ. په ۱۳۳۵ لمریز کال کې د ملګرو ملتونو په سازمان کې د

افغانستان د خانګړي او دائمي استازی په توګه وټاکل شو. په ۱۳۴۴ لمنیز کال کې د عدد لیپي د وزارت دنده وریه غاره شوه. په ۱۳۵۲ کال کې په پخوانۍ یوګوسلاويا کې د افغانستان د سفير په توګه وټاکل شو. وروسته په جاپان، هند، فلیپین او بلغارې کې د افغانستان سفير او استازی و.

په افغانستان د شوروی اتحاد دیرغل پر مهال له خچلې دندې خنځه ګوښه او جلا وطنه شو. د پردیو له منګولو خنځه د هېواد د آزادولو په لاره کې یې نه سترې کېدونکې هلې خڅې وکړي.

بناغلي دکتور طبیبی د خچل ژوند ۳۵ کاله په نړیوالو حقوقی تولنوکې تېرکړل. د خچل دغه تجربو په رڼا کې یې د حقوقو په اړه مهمې لیکنې وکړي؛ لکه: «د سمندرونو حقوق»، «د ترانزيت حقوق». دا موضوع عکاڼې په انګلیسې ژبه د سویسز رلینه په مجلو او خپرونوکی خپري شوي او وروسته په پراګ او هند کې د کتاب په ډول چاپ او خپري شوي دي.

د بناغلي طبیبی نور تأیفات په لاندې ډول دي:

۱ - د ملګرو ملتونو د سازمان سیاستونه

۲ - دموکراسۍ، (د عدلې وزارت په خپرونه کې)

۳ - د ترانزيت حقوق (د وخت د مطبوعاتو وزارت له خوا چاپ شوي)

۴ - د سمندرونو حقوق (د وخت د مطبوعاتو وزارت له خوا چاپ شوي)

۵ - سید جمال الدین افغان د تصوف سید، (د وخت د مطبوعاتو وزارت له خوا چاپ شوي)

۶ - د افغانستان تاریخ

۷ - د هرات تاریخ (په افغانستان، ایران، پاکستان او امریکا کې چاپ شوي)

۸ - پريشانه خاطرات

۹ - د وچو هیوادونو ترانزيتی حقوق

دکتور طبیبی د ۱۳۴۳ کال د اساسی قانون د لوېږي جرګې غږیتوب او د هېږي په تدوین کې برخه درلوهد.

نوموري د افتخار ډېر مډالونه تر لاسه کړي. د افغانستان او نورو باندنيو هېوادونو په مطبوعاتو کې یې دېږي ادبی، سياسي او تاريخي مقالې لیکلې دي. یوه موډه یې په سویسز رلند کې د سید جمال الدین افغان په ياد په انګلیسي او عربي ژبو د (عروة الوثقى) د مجلې د خپرولو ويړ د رلود.

نوموري له اوږدي ناروغۍ خنځه وروسته په ۱۳۸۷ کال کې د سویس په هېواد کې مر او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د هېبوا د پرمختګ او ودې لپاره له خپلو هېبادوالو خخه خه غوارئ؟ په دې اړه خبرې اترې وکړئ.

ارزو نه

- ۱ - ولې د ملي مشرانو نومونه ياد ساتو او درناوی يې کوو؟
- ۲ - ستاسو په اند له هېباد سره د مینې درلودل خه معنا او مفهوم لري؟
- ۳ - د هېباد په پرمختګ کې د زده کوونکو دنده خه ده؟

کورني دنده

د ملي مشرانو، پوهانو، سیاستوالو، لیکوالو او شاعرانو ياد خپله هغوي او موبر ته خه ګټه لري؟ په دې اړه خوکربنې مقاله ولیکی.
دا شعر ولولې:

د افغان ترانه

تل دې ساتلى پت او عزت وي	تل دې سرونه زمود او چت وي
ننګ و غیرت دې زمود دولت وي	هر وخت دې دلته شان و شوکت وي
څای دې دده وي دقام ليمو کې	د وطن عشق دې وي زمود زړو کې
تل دې افغان وي تل دې افغان وي	
بیرغ زمود دې لور په جهان وي	
له غلیمانو دې په امان يې	افغانستانه تل دې ودان يې
زمود څان يې په مور ګران يې	ته دې سر لورې تل په جهان يې
ستاله عزته له هوا نه	هر خه به څار کرو ستاله هوا نه
تل دې افغان وي تل دې افغان وي	
بیرغ زمود دې لور په جهان وي	
په حق مين یو د حق په خوايو	
سرپه وطن بدو په ننګ فدايو	آزادي ساتو آزادي ستایو
بناغلۍ نسل مسعود د افغان يو	نه ظالمان یونه مظلومان يو
تل دې افغان وي تل دې افغان وي	
بیرغ زمود دې لور په جهان وي	

ملي يووالۍ، يوه خرگنده اړتیا

يووالۍ د ګډه ټولنيز ژوند يو اصل دي. ټولنيز ژوند له يووالۍ پرته ناشونی دي، ځکه ټولنه د افرادو له يووالۍ خخه رامنځ ته کېږي او خپل ټولنيز ژوند پرمخ وري. په ځانځاني او بې اتفاقی هیڅ کار نه ترسره کېږي. د برياليتوب راز په يووالۍ کې نغښتی دي. همدا لامل دي چې انسانانو په طبیعي ډول د خپل ژوند د ستونزو د هوواری لپاره ټولنې رامنځ ته کړي او يو د بل په مرسته ژوند پرمخ وري. ستاسو په اند د ملي يووالۍ په رامنځ ته کېدو کې «څه واحله او څه ورکړه» څه مفهوم لري؟

نړۍ له بېلا بېلو هېډونو او هر هېډون د مختلفو قومونو او ولسونو خخه ترکیب او جور شوي. د هر هېډون، ولس او خلک د يوه عالي هدف لپاره په خپلوکې يو موتي شوي او يو دولت یې تشکيل کړي دي. هغوي د خپل ځان د هوساينې او سوکالې په موخيه په ګډه خپل هېډون ته کارکوي، خپلواك یې ساتي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بنستونه یې ټینګووي او د نېکمرغنى او پرمختګ لورو پورېو ته یې رسوی. همدا راز هغوي خپل هېډون د پرديو له منګولو او تاړاکونو خخه په ګډه ساتي او دفاع یې کوي. هو، همدغه لاري چاري د يوه هېډون د پرمختګ او ترقى اصلي او بنستيز لاملونه دي، خو دا چاري په یوازې سرنه ترسره کېږي او نه یې يو شخص او يو وګړي د سرته رسولو وس لري. دا د ټولو ولسونو او پرګنو کار دي. هغوي په يوه واحد محور راټوليږي او هريو له خپل وس، پوهې او ټولنيز دریغ خخه

په گټې اخیستنې د نومورو مونه د لاسته راولو لپاره هاند او هڅه کوي. په دې توګه د یوه څانګړي او مشخص هدف لپاره د ولسونو او پرګنو راتولېدو ته یووالۍ وايې.

یووالۍ یو دینې او اسلامي ارزښت دی. الله جل جلاله فرمایلې دی: ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ﴾ [آل عمران: ۱۰۳] ژړاره: «تول یوځای شې، د الله جل جلاله رسی تینګه ونسیئ او تیت پرک کېږي مه.»

په یووالۍ کې برکت دی. یووالۍ د پرمختګ او نېکمرغى ضامن دی. په یووالۍ انسان خپلو تولو لوړو انساني پوریو ته رسپړي.

یووالۍ د قوت او پیاوړتیا نوم دی. د یووالۍ او پخې ارادې په برکت غرونه ویلي کېږي. زموږ ګران هپواد، افغانستان د افغانی ولس د یووالۍ او یو موتي کیدو په برکت منځته راغلې، د یووالۍ او اتفاق په متې تر دې څایه راسپېدلی او د نړۍ زیرڅوکونه په ګونډو کړي دی. دا د افغانانو د یووالۍ او اتفاق برکت دی.

افغانی خاوره د تولو افغانانو ګله کور دی، د سانې لپاره په ټولو افغانانو یو بل ته د اتفاق او وروری لاسونه ورکړي دی. هر افغان بل افغان خپل ورور ګنې. هغه خه، چې د څان لپاره په خوبنوي، د خپل ورور لپاره په هم خوبنوي.

وګورئ، افغانانو په خپل نه ماتېدونکي یووالۍ او قوت په تېر نژدي تاریخ کې د نړۍ ستر زیرڅوک [پخوانې شوروی اتحاد] ته داسې ماتې ورکړه چې د نړۍ هپوادونه ورته ګوته په غابن شول. تېرو خه ناخه درې نیمو لسیزو تپل شوو جګړو پر افغان ولس هغه کانې وکړي چې تاریخ ته به په یو مخینه ډېره لبې ياده وي. اخ و ډې رامنځ ته شو. پلرونه د زامنوا او ميندي د اولادونو په وير ويرجن شول. پوهنې ته لبې پام واړول شو. دې حالت یو خه موده دوام وکړ، خود تپونو رغبدل پې وخت ته اړتیا لري.

ترهغه چې یو افغان بل افغان ته د وروری لاسونه ورنه کړي، ترهغه چې افغانان د علم او پوهې له خوارډه نعمت خخه برخمن نشي، ترهغه چې د ټولو افغانانو ترمنځ د متقابل درناوی روحيه رامنځ ته نشي، ترهغه چې یو بل ونه زغمي، ترهغه چې د ملي ګټو لپاره له شخصي ګټو تېر نشي، ترهغه چې له خپلې پاکې خاورې خخه په شريکه ساتنه او دفاع ونه کړي، نو د پرمختګ لوړو پوریو ته به مو رسپېدل ګران وي.

افغانان یو بدنه او یو موتي ولس دی. د خپل رپانده ملي بېرغ او د اساسی قانون تر سیوري لاندې د خپل ګله کور د جورېدو او بیاودانولو لپاره ژور فکر او هلې څلې کوي. له دې وروسته نه بنیاني زموږ ګران هپواد د جګړي پر اور وسوثي او خپل راتلونکي نسل ته د جګړي او ورانې ناوره میراث پرېردو؟

باید پر خای یې مینه، محبت، یووالی، ورورګلوي، نېکمرغۍ، سوکالي، ودان او پرمختللى افغانستان پرېردو.

زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي. د یووالی او وحدت د اهمیت او د ېتفاقی پر زیانونو دې وغږېږي او د استازو په واسطه دې ېپی نورو زده کوونکو ته بیان کړي.

۱ - د ېتفاقی زیانونه ووایئ.

۲ - په هپاډ کې د یووالی او پیوستون د ټینګېډو لپاره کوم شیان تر نورو مهم دي؟

زده کوونکي دې د یووالی د اړتیا په اړه یوه مقاله ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې شریکه کړي.

«د قومونو او ولسونو د سعادت او پرمختګ راز په یووالی کې نغښتی دی.»

«که ما ویل چې زه يم او تا ویل چې زه يم، نه به ته ېپی نه به زه يم

او که ما ویل چې ته ېپی او تا ویل چې ته ېپی، هم به ته ېپی هم به زه يم»

استاد صلاح الدین سلجوقي

علامه صلاح الدین سلجوقي د افغانستان او اسلامي نړۍ د نوماليو پوهانو او لیکوالو په ډله کې شمېرل کېږي. د نوموري آثارو او لیکنو د افغان ولس په ویستیا او بیداري کې ستراولو لويولي دي. هغه په دين، اخلاقو، سياست، ادبیاتو او هنر کې له اغېز ډک کتابونه او رسالې لیکلې او په دې اړه یې خپلو هبادوالو ته نه هیرېدونکي خدمتونه سرته رسولي دي. د افغانستان خوان نسل د نورو لیکوالو او پوهانو په خېر د اروابناد سلجوقي په اړه پوره معلومات نه لري او د هغه له خدمتونو خخه یې ګتهه نه ده اخیستې.

په دې لوست کې ددې سترا نومالي د ژوند له تیرو برخو سره بلديرو او په لنډ ډول یې پر ژوندلیک باندې خانونه پوهه.

لنډ ژوند لیک

صلاح الدین سلجوقي د مفتني سراج الدین زوي په ۱۲۷۶ لمریزکال کې یې د هرات په یوې علمي کورنۍ کې نړۍ ته سترګې پرانیستي دي. سلجوقي د خپلې کورنۍ په اړه داسې وايې: «زه د هرات په یوې علمي او ديني کورنۍ کې زېړېدلې يم:»

صلاح الدین سلجوقي د کوچنيوالی او زلمیتوب دوره له خپل پلاړ او نورو مشهورو عالمانو او

مدرسینو خخه د علم په زد ه کره کې تپه کړي. استاد سلجوقی تر شل کلنۍ پورې بېلاړل علوم او فنون ولوستل. هغه د زیات استعداد او وړتیا خاوند. په فارسي ادبیاتو، عربي ژې، یوناني پوهې، اسلامي عرفان او د لیکوالی پر فن لاسبری شو. هغه د خپلې زده کړي او لیکوالی په اړه داسې لیکي: «هر خومره معلومات مې چې لاسته راول هغه مې تول لیکل.» سلجوقی د خپرنو او پلتنو لپاره د پاکستان، هندوستان، مصر او عربستان هپوادونو ته سفرونه وکړل، عربی او انګلیسي ژې پې پوره زده کړي.

استاد سلجوقی له یوې ادبې او شاعري مېرمنې، حمیرا سره واده وکړ. مېرمن حمیرا د ماندېنې او مخلصې مېرمنې په توګه د خپل مېړه په خدمت کې وه. سلجوقی د خپلې مېرمنې په وړاندې خورا مهربان و او پر هغې پې ویاپ کاوه.

ددې نیکخویه مېرمنې د دریغ په اوه سلجوقی د «ګلېږگها» په نامه د هغې د یوې شعری تولګې په تقریظ کې داسې لیکلې دی: «نن مې خه ونه لیکل او د کتاب د پلتېنې کار مې سرته ونه رسماوه؛ ځکه زما او حمیرا د واده ۲۸ کلیزه ده. خنګه چې زموږ لومړنی خښته او نېکمرغه ملګرتیا د فضیلت پر بنسته اینبودل شوي ده، له دې امله تل دا نېکمرغه ورڅ د ادب په ګرانبيه ملغرو پېښ او پرانیزم.» دې تقوا لرونکې مېرمنې له خپلې حلالې شتمني خخه د کابل د ګذرگاه په سیمه کې د علامه سلجوقی کور ته خېرمه یو جومات «د حمیرا سلجوقی جومات» په نامه ودان کړ او د یوې مؤمنې او مسلمانې مېرمنې په توګه یې خپل نوم تلپاتې کړ.

دسمې دندې

استاد سلجوقی د خپلې زیاتې پوهې او دکاوت له امله په شل کلنۍ کې په هرات کې د مفتی پر دندې وګومارل شو. وروسته یې د حبیبې، امانی او استقلال لیسو او د کابل په دارالعلمین کې د فارسي او عربي ژيو د استاد، د هرات د پوهنې مدیر، په کابل کې د مطبوعاتو د رئيس، د امان الله خان په پاچھې کې د دارالتحیرر د منشي او د بهرنیو چارو د وزارت د اطلاعاتو د مدیر په توګه دندې سرته ورسولي. نوموري په ۱۳۰۸ کال کې سیاسي بند هم تپر کړي دی.

استاد سلجوقی په ۱۳۱۵ او ۱۳۲۷ کلونو کې په دهلي کې د افغانی جنرال قونسل او وروسته په قاهره کې د سفیر په توګه دندې سرته رسولې دی. سلجوقی په ۱۳۲۸ کال کې د ملي شورا په اوومه دوره کې د هرات د خلکو د منتخب استازې په توګه دندې سرته رسولې ده. عربي نومیالیو لیکوالو، لکه استاد نجیب الکیلانی، عباس المناصره، عمر عبید حسنې استاد صلاح الدین سلجوقی د «اسلامي ادبیاتو» د بنسته اینبودونکو اود اسلامي نړۍ د وتلو او مشهورو لیکوالو په ډله کې شمېرلې دی. علامه سلجوقی له خه د پاسه اویا کاله ګټور ژوند خخه وروسته د ۱۳۴۹ کال د غېرګولي په شپارسمه

نېټه وفات او د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شو.

د هپواد نومیالی او وتلي سیاستوال او شاعر، عبدالرحمن پژواک د علامه سلجوقی په ویرنه کې يوه

قصیده ويلى چې مطلع يې داسې ده:

اگر چه ګريه به چيزى که آن رضای خدادست
به نص دين و به دستور عقل هر دو خطاست

چو عقل مرد توان رضا و صبر کجاست؟
بميرد عقل چو استاد دين و دانش مُرد

فکري او علمي لیکنې

استاد صلاح الدين سلجوقى ديو مسلمان شاعر او خپرونکي په توګه زيات شمېر علمي، عرفاني او هنري لیکنې کړي او د هپواد علمي او فرهنگي پانګه يې نوره هم بدایه کړي ده. ديو شمېر آثارو او کتابونو نومونه يې په لاندې ډول دي:

د معانۍ، بدیع او بیان په فن کې يوه رساله، افکار شاعر، آینهه تجلی، نقد بیدل، مقدمه علم الاخلاق، جبیره، تجلی خدا در آفاق و انفس، تقویم انسان، نگاهی به زیبایی، الإسلام فی العلوم والفنون، افسانه فردا، قواعد ادبیه، ثروت، اخلاق، ادبیات.

همدارنګه علامه سلجوقى له عربی او انگلیسي خخه يو شمېر لیکنې ژیارلې چې يو شمېر يې دادي: زن در تاریخ و مکاتب، علم اخلاق د ارسسطو لیکنه، تهذیب الاخلاق د ابن سکویه لیکنه، محمد در شیر خواره ګی د شوکت التونی لیکنه، تاریخ فتوحات اسلامی او نور.

زده کوونکي دې په ډلو ووبېشل شي. هره ډله دې د علامه صلاح الدين سلجوقى د ژوند او علمي شخصیت په اړه خبرې وکړي او د ډلو استازې دې نتیجه نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

- ۱ - علامه سلجوقى چېرته او په کوم کال کې زېږيدلی؟
- ۲ - د علامه سلجوقى رسمي دندې کومې وي؟
- ۳ - د عربی لیکوالو له انده د علامه سلجوقى دریغ په اسلامی نړۍ کې خنګه دی؟
- ۴ - د علامه سلجوقى د شپړو کتابونو نومونه واخلي.

زده کوونکي دې د علامه سلجوقى د شخصیت په اړه يوه مقاله ولیکي.

د قانون منل د ملي يووالی ضامن

په يوې تولنې کې د قانون شتون چېر مهم دی؟ خو د قانون منل او پلي کول تر هغه هم زیات اهمیت لري. هغه قانون چې پلي نشي، که چېر بنه هم وي، کوم ارزښت نه لري. له بلې خوا د امنیت او عدالت په تامین، د باور او چاچ په رامنځ ته کېدو او د يووالی او انسجام د ټینګښت لپاره په يوې تولنه کې چېر عادي قانون هم زیاته او بنه مرسته کولای شي.

په دي لوست کې به د ملي يووالی په تامين کې د قانون د پلي کېدا او اغېز د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کرو.

په تولنې کې د قانون اهمیت

د اسلام ستر پیغمبر صلی الله عليه وسلم فرمایلی؛ پخوانی امتوونه له دي امله هلاک شوي چې که کله به یو کمزوري شخص کومه گناه کوله، قانون به پري پلي کېده، خوکه د لور پور کوم چا به گناه وکړه، نو سزا به نه ورکول کېده.

افلاطون د یونان نومیالی فیلسوف عقیده در لوده چې پاچا له قانون خخه لوړ دی، خو وروسته یې نظر واوښت او وې ویل: خپل شنار ددې پر خای چې د اشرافو او لویانو په واک کې ورکړئ، هغه قانون ته وسپارئ.

د قانون د پلي کېدو اړقيا

په ټولنه کې د قانون دنده د وګرو تر منځ د اړیکو تنظیم، له دولت سره د وګرو اړیکې، د حقوقو او امتیازاتو تاکل، د وګرو او ډلو او په ټولنه کې د دولتي ادارو تر منځ د متقابلو دندو او مسؤولیتونو تنظیم دی. په دې ډول قانون انسانی ټولنه له خارویو او د خنګل له ژوند خخه جلاکوي.

د قانون پلي کول او خارل د دولت دنده د چې د عدالت د تامین له لاري په ټولنه کې سوله او امنیت تینګوی. د ټولنې بېلاږل پورکي هم د قانون په پلي کولو کې خپله دنده او مسؤولیت لري؛ څکه که خلک او کورنۍ، ډلې او بېلاږل پورکي په خپله ټولنه کې د قانون پلي کولو ته کار و نه کړي، دولت په یوازې سر نشي کولای د قانون په پلي کولو بربالی شي. متمن او ژمن انسانان د ټولنې د امن او نېکمرغنى لپاره هم پخپل ژوند کې قانونمندي عملی کوي او هم نور خلک د قانون پلي کولو ته هشوي.

د قانون د پلي کولو ګټې

له قانون خخه سرغړونه یا په سم ډول د قانون نه پلي کول په ټولنه کې د ټولو ګډو ډیو لامل کېږي. امنیت او د هېواد د وګرو ژوند خرابوي. د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم د وینا پر بنسته ټولنه له ګډو ډی او څور سره مخامنځ کوي. قانونمندي او د قانون مدل ډېرې ګټې او بنیګنې لري. یو شمېرې په لاندې ډول دي:

- د قانون پلي کول د ټولنې نظم ساتي او د هغې د او سېدونکو حقوقنه ورته رسوي.
- د قانون پلي کول د ټولنې د غړو د خان، مال او ناموس ساتنه کوي.
- د قانون پلي کول د کمزورو او بېوزلو وګرو حقوقنه له تاراک خخه ژغوري.
- د قانون عادلانه پلي کول د ټولنې د افرادو (ښو، نارینه ګانو، کوچینانو، لویانو، د ټولنې د بېوزلي پورکي) پر حقوقنو د بېړدونو مخه نيسې.
- د قانون عادلانه پلي کول، د اداري فساد، تنظیم شوو جرمونو، د نشه یې توکو د دود او د ټولنېزو وژونکو ناروغیو مخه نيسې.
- د قانون پلي کول د یوې ټولنې د افرادو او قومونو تر منځ دبمنی او بې اتفاقی له منځه وړي.

لنډه داچې قانونمندي او قانون محوري سوله، امنيت، مينه او ورورګلوي، باور او چاد، يووالۍ او پيوستون، سربنندنه او خان تېږدنه، استقلال و آزادي غوښتنه او په پای کې ملي يووالۍ او پيوستون پیاوړي کوي او ټولنه دېکمرغنى، سوكالي او پرمختګ پر واتې روانوي.

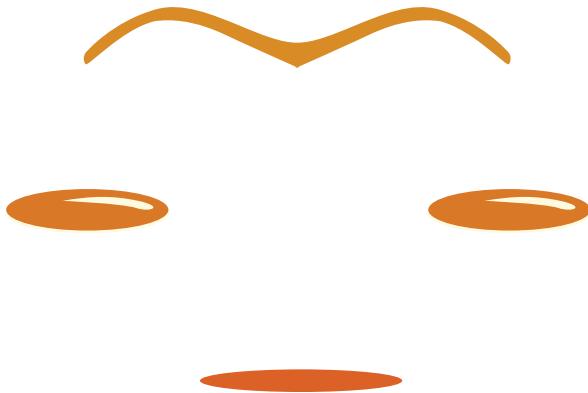
زده کوونکي دي په ډلوکې په ټولنه کې د قانون د پلي کولو په اړه د اسلام د ستر پیغمبر د لارښوونو په اړه خبرې وکړي او نتیجه دي د استازو له خوا ټولګي ته وړاندې شي.

- ۱ - په ټولنه کې د قانون دنده خه شې دي؟
- ۲ - په ټولنه کې د قانون پلي کول د چا دنده ده؟
- ۳ - په ټولنه کې د قانون پلي کول خنګه کولای شي د انسان پر څان، مال او ناموس د بريد او تپري مخه ونيسي؟
- ۴ - آيا د قانون پلي کول د خلکو او ټولنو د غړو ترمنځ نارضائي او خېگان له منځه وړلای شي؟

په ملي يووالې کې د قانون محوري د اغېزمنتوب په اړه یوه مقاله ولیکي.

عدالت، د ټولنې د ټینګښت بنسټ

عدل د ظلم ضد دي، معنا يې وسط، برابري، مساوات، نظام، توازن او د افراط او تفريط ترمنځ حالت
ته وائي. عدل او عادل د متعال خدای یو نوم یا یو صفت دي. د استوا، قسط، ميزان، انصاف کلمې
هم د عدالت مفهوم افاده کوي.

عدالت د ټولنې په ټینګښت، ثبات، امنيت او پياورتیا، د ولسوونو په یووالی او پيوستون کې څه رول لري؟
په دې لوست کې به دې او دې ته ورته نورو پوبنتنو ته څوابونه ومومو.

په اسلام کې د عدالت دریغ

د اسلام په سپېڅلې دین کې عدالت لوړ ارزښت او دریغ لري. عدالت د خلقت د نظام بنسټ او د
آسمانونو او خمکې د ټینګښت لامل دي. که چېرته دا عدالت گډوډ شي، د کایناتو نظم او انسجام له
ګډوډي سره مخامنځ کيري. لوی خدای جل جلاله د پیغمبرانو د بعثت او اسماني کتابونو د رالېږلو
اصلی موخه د خلکو تر منځ د عدالت ټینګښت ګنډي دي. فرمایي: **﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًاٍ إِلَيْنَاٍ**
وَأَنَّزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ [د الحیدد سورت، آیت: ۲۵].

ژباره: «موري خپل پیغمبران له خرګندو نښانو او لارښونو سره ولېږل او له هغو سره موکتاب او د عدل

تله (میزان) نازله کړه، چې خلک پر عدالت ولاړ وي.»

په اسلام کې عدالت یو مطلق ارزښت دی چې په هیڅ ډول نه بنایي له هغه خخه انحراف او سرغونه وشي، یعنی اسلام د ژوند په ټولو ډګرونو کې د ټولو انسانانو لپاره، د دیني، نژادي، رنگ، قوم، ژې له توپیرونو او نورو اړیکو له په پام کې نیولو پرته د انسانانو او بشري تمدنونو او مذہبونو تر منځ د عدالت پلي کول لازم ګئلي دي.

اسلام د ټولو دینونو او نظریاتو پر خلاف د عدالت ټینګول، نه یوازې د مسلمانانو په وړاندې، بلکې د دینمنانو په وړاندې یوه اړینه خبره بولی. ګن شمېر قرآنی آیتونه او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم وینا پر دې خبرې ټینګار کړي دی. متعال خدای فرمایي: **﴿وَلَا يَجِدُونَكُمْ شَنَانٌ قَوْمٌ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى﴾** [المائدۃ: ۸].

ژیاره: «د کومې ډلي دې دې دینې دې تاسو دومره راونه پاوري چې له عدالت نه واورې، عدالت وکړئ. دا له تقو سره نژدې اړیکه لري.»

د (بني محزوم) د قبلي یوه مېرمن د غلا په جرم ونیول شوه او د غلا د حد مجازات ورته ورکړل شول. دې خبر په مسلمانانو کې شورماشور جوړ کړ چې د اشرافو پر مېرمنې د غلا د حد پلي کول بنایي ستونزې رامنځ ته کړي او په ټولنه کې ګایوجي راولي. د اصحابو یوې ډلي د اسلام د ستر پیغمبر ګران اصحابي، اسامه بن زيد د پیغمبر صلی الله علیه وسلم حضور ته واستواه چې د محزومي قبلي د دې شريفې سنجې له مجازاتو خخه تېر شي او یا یې لړ سپک کړي. پیغمبر صلی الله علیه وسلم ددي سپارښتنې په وړاندې په غوشه شو او اعلان یې وکړ. پخوانۍ امتونه او قومونه له همدي امله هلاک شول. که کله به یو کمزوري او بېوزلي جرم سرته ورساوه، نو مجازات کاوه به یې، خوکه به یو زورور سړي کوم جرم سرته ورساوه، هغه به یې خوشې کاوه. وروسته د الله پیغمبر دا تلپاڼي شعار اعلان کړ:

«په خدای قسم، که د محمد لور، فاطمه غلا وکړي، لاس به یې پري کرم!»

تاریخ د امير المؤمنین، عمر بن خطاب رضي الله عنه د مصر د والي، جلیل القدر صحابي عمرو بن العاص پر زوي د عدالت د پلي کولو کيسه په زرینو کربنو ثبته کړي ده. هغه د یو مسيحي قبطي خوان د قتل په وړاندې له نوموري صحابي او د هغه له زوي خخه قصاص و اخيست او اعلان یې وکړ: «له کله راهيسي مو خلک خپل مریان کړي؟ په داسې حال کې چې ميندو یې هغوي نړۍ ته آزاد راوري دي!» د عمر بن عبدالعزيز د خلافت په وخت کې د یوه بنار مسؤولين راغلل او وړاندیز یې وکړ چې د دینمن د نفوذ د مخنيوي لپاره دې اجازه ورکړ شي د بنار شاوخوا دپوال تاوکړاي شي، ترڅو له نامنۍ او زیان رسونکو له زیان خخه ورځورل شي. د امير المؤمنین، عمر بن عبدالعزيز خواب دا رنګه و:

«خچل بنار د عدالت په پلي کولو خوندي او محفوظ کړئ!»

عدالت د یووالی او پیاوړتیا وسیله

د کورنيو او بهرنيو دېمناتو د نفوذ د ګواښونو د مخنيوي په وړاندې د ټولنې د ثبات، پیاوړتیا او د ولسونو قدر او قيمت په عدالت کې غښتني دی. ټولنې ناخوالې، کورني اخ و ډب او د ټولنو خواري او ذلت، په تپه بیا د اسلامي ټولنو، د عدالت په نه پلي کولو او له قانون خخه په سرغرغرونو کې پروت دی. د عدالت او قانون پلي کول له یوې خوا په ټولنه کې د جرمونو او جنایتونو او له قانون خخه د سرغرغرونو مخه نيسۍ او له بلې خوا د یووالی، پیوستون، امنیت او قانونمندی لامل کيږي. ولس او دولت د کورنيو ګلوبال یو او بهرنيو خطرونو په وړاندې یو لاس او یو موتي کوي.

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووبېشل شي. د اسلام په سېڅلې دین کې دې د عدالت د مقام او ارزښت په اړه خبرې وکړي او د خبرو پایله دې د ډلو استازې نورو ته ووایي.

- ۱ - د دې عبارت مفهوم خرګند کري: «عدالت د اسلام په دین کې مطلق دی.»
- ۲ - د مخزومني مېړمنې په اړه د اسلام د ستر پیغمبر عدالت خرګند کري.
- ۳ - د امير المؤمنين دا وينا «خچل بنار د عدالت په پلي کولو خوندي او محفوظ کړئ!» خه معنا لري؟
- ۴ - د مصر د والي پر زوي باندې د امير المؤمنين د عدالت د پلي کولو کيسه خنګه وه؟ بیان یې کري.

زده کوونکي دې په کورونو کې د «عدالت د ټولنې د ټینګښت بنسته» تر سرليک لاندې یوه مقاله ولیکي.

د ملي يووالی په پیاوړتیا کې د دله یېزو رسنیو دنده

په تېرو لوستونو کې مو د ملي يووالی د اهمیت او ارزښت په اړه ولوستل، پر دې وپوهېدو چې د ټولو نېکمرغیو او بریالیتوونو راز په يووالی کې نغښتی دی. د يووالی له لارې یوه ټولنه د پرمختګ لوړو پوریو ته خان رسوی او پر هر راز ستونزو لاسبرې کېږي. بنايی یادونه وشي چې آیا يووالی په خپله منځته رائخي، آیا هر خوک د يووالی پر خوند پوهېږي؟ یا کومې محرکه قويٽه اړتیا شته چې په انسان کې د ملي يووالی روحيه او احساس رامنځ ته او پیاوړی کې؟ هو زمور دنده دا ده چې په خپل هېواد کې له خپل وس سره سم په خپله ټولنه کې د يووالی تخم وکرو، خلکو ته د هغې ارزښت او اهمیت په ګوته کرو او په دې ډګر کې عملی ګامونه پورته کرو.

ستاسو په اند د ملي يووالی په ټینګښت کې رسنی ولې ډېر اهمیت لري؟

پورته مو یادونه وکړه، چې د يووالی دروحيې او احساس د رامنځ ته کېدو او پیاوړتیا لپاره یوه خواک ته اړتیا ده. دا خواک په ټولنه او پرګنو کې د پوهې د کچې په خومره والي پوري اړه لري. په دې معنا چې خلک خومره پوهه لري، آیا د خپل دوست او دبمن توپیر کولای شي، د خپل خان او خپلې ټولنې خير او شر سره بېلولای شي او یا پر دې پوهېږي چې د یوې ټولنې د بري راز تر کومې کچې د هغه ټولنې د خلکو؛ نارينه او بنخو په يووالی کې نغښتی دی.

کېدای شي تریوپی کچې دیوپی تولنې په خلکوکې دا احساس موجود وي، خو اهمیت يې بنایي ورته هغسې چې لازمه ده، خرگندنه وي. يانور داسې لاملونه شته، چې د ملي يووالی ارتیا پکې ډپره بنه محسوسېدای شي.

په يوه هېواد کې تر تولو دمخه دا دنده د رسنیو پر غاره پرته ده. سرېرہ پر دې رسنی د ولسونو د پوهې او فرهنگ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبيوي. همدا رسنی دی چې فرهنگ له يوه نسل خخه بل ته لېږدوی. دې ترخنگ رسنی د ولسونو د وېښتابه وسیلې دی. هر خومره چې په يوه تولنې کې رسنی پرمختالې، آزادې او ناپلوې وي، په هماعه کچه هغه تولنه دعدالت او برابری په ستنو ولاړه او له ظلم، تېري او تعصب خخه خلاصه او ژغورلې وي.

رسنی په يوه تولنه کې مخکنې رول لوبيوي او هر لوري ته چې وغوارې هغه تولنه راکښلای شي. رسنی په اصل کې تولنې وېښوي، دولتونو ته تګلاره ورکوي او په خان پسې يې بیابي. رسنی د تولنیزو اړیکو د وسیلې په نامه هم یادوي؛ یعنې تولنې له يو بل سره تېري. له همدي امله يې د تولنې په پرمختیا او ځورټیا کې اهمیت د پام وړ بل کېږي. دې تر خنگ رسنی په يوه تولنې کې ناخوالو او نیمګړیا وو ته ګوته نیسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د تولنې تګلوری تاکي او لازمه مرسته ورسره کوي.

رسنی د خپل همدي اهمیت له مخې د دولت خلورم رکن ګنډل کېږي او تر تولو لوړ خای لري. رسنی په چاپي، غږیزو، انځوریزو او برښنایي بنو موجودې وي. په چاپي رسنیو کې ورڅانې، جرېډې، مجلې، په غږیزو کې رadio، په انځوریزو کې تلویزیون او سینما او په برښنایي کې انټرنیټ شامل دي. هر خومره چې په يوه تولنې کې د رسنیو شمېر زیاتیرې، په همغه کچه پر عامه ذهنیت زیات اغېز اچوي.

رسنی د ولس د وېښتیا او بیداری نښه ده. د رېښتینو مطبوعتو دنده د ولس لارښونه، د ظالم مخنیوی او د حق او باطل تر منځ توبیر دی. د رسنیو دنده داده چې حقایق او واقعیتونه له ډاره پرته د خلکو غوبرونو ته رسوي. ژمنې او مسؤولې رسنی خلک ملي يووالی مینې، محبت، ورورګلوي او ملګرټیا ته رابولي. پرمختالې هېوادونه له همدي لارې د نېکمرغۍ او پرمختیا لوړو پورېو ته رسېدلې دې.

نن سبا په ګران هېواد کې د بیان او مطبوعتو آزادې تضمین شوې ده. زیات شمېر خپروني، راډیوګانې، تلویزیونونه، خبرې رسنی، برښنایي رسنی او وېب پانې فعالیت کوي او د خلکو نظر، ارمانونه او هيلې غږګووي.

د يادولو ور ده چې رسنۍ او مطبوعات باید د ټولنې سم او سالم لوري ته لارښونه و کړي، د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفاداري وي، خپل اصيل افغانی ګلتور وساتي او د پردي ګلتور له خپرولو ډډه وکړي. ژمنې رسنۍ کولای شي د یووالې او وحدت خوب خوند خلکو ته ورورسوی، د شخصي ګټو پرخای خلک ملي ګټو ته راویولي. پرديو ته خدمت، هېواد ته ستر خیانت ویولي. په دې توګه خپل ديني، اسلامي او افغانی رسالت سرته ورسوي او د نېکمرغې، سوکالي، پرمختګ او هوسا ژوند په لور خپله ټولنه پر مخ یوسې.

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووپشل شي. د رسنیو د بنو او دندو په اړه دې له یو بل سره خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایلې دې د استازو په واسطه نورو زده کوونکو ته ووایې.

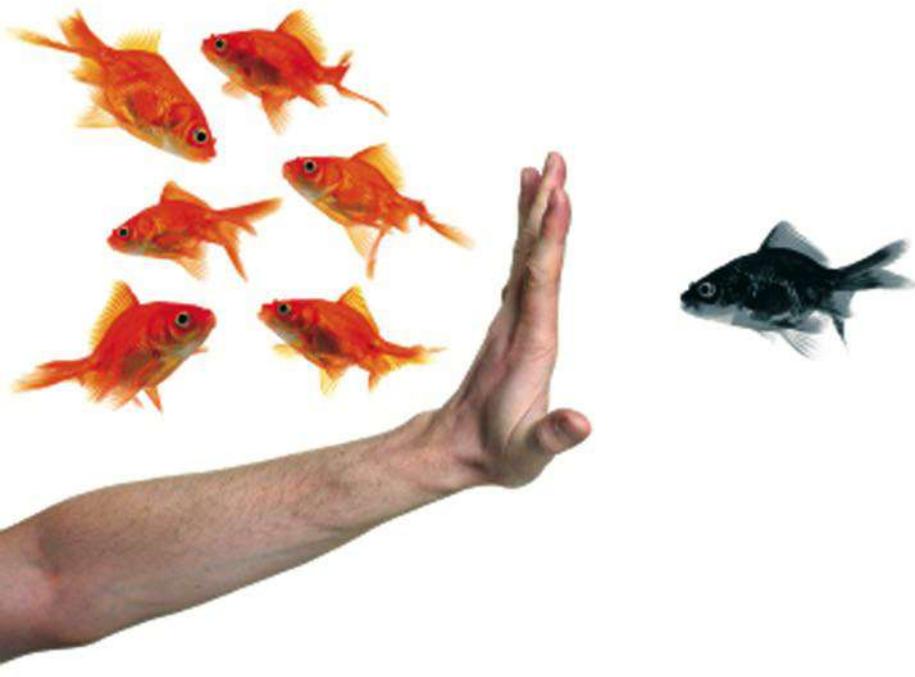

- ۱ - رسنۍ خنګه کولای شي، یوه ټولنه د یووالې او وحدت لور ته رهنمايې کړي؟
- ۳ - د ټولنې په پرمختګ، د سولې او عدالت په تامين او د ملي یووالې په ټینګښت کې رسنۍ خه روں لویوی؟
- ۳ - د خپل هېواد د یو خو او سنیو مهمو رسنیو نومونه واخلي.

زده کوونکي دې په کورونو کې له خپل وس سره سم په افغانستان کې د چاپي، غږيزو (صوتې)، انځوريزو (تصویرې) رسنیو نومونه وليکي او په بله ورڅ دې ټولګي ته راوري.

تعصب، یو ناروا عمل دی

تعصب خه شی دی؟ متعصب چا ته ویل کېرى؟ په ټولنه کې د تعصب اغېزې او پایلې خنگه دی؟
 اسلام تعصب ته په کومه سترګه گوري؟
 په دې لوست کې به د نومورو پوبنتنو څوابونه ومومو.

تعصب خه شی دی؟

يو صحابي له پيغمبر صلي الله عليه وسلم خخه ويوبنتل: «اپ د خدای رسوله، عصبيت خه شی دی؟» د خدای ﷺ پيغمبر وفرمایل: «عصبيت دا دی چې په ظلم کې د خپل قوم ملاتر وکړي.» د اسلام ستر پيغمبر په دې مبارک حديث کې په لنډو خبرو د تعصب معنا خرګنده کړه؛ يعني له خپلوانو، قوم، قبيلې، سيمې، نژاد، ژبې، ډلو تپلو، ګوند، رئيس، مشر او نورو خخه په پتو او رنډو سترګو ملاتر او ننګه کول تعصب ګنل کيږي.

د جاهليت په دوره کې دعريبو شعار دا و، «د ورور ملاتر دې وکړه! که ظالم وي يا مظلوم.» د اسلام ستر پيغمبر د جاهليت د دورې دا شعار داسې واراوه: «که ورور دې مظلوم و، ملاتر يې وکړه او که ظالم و، له ظلمه يې منع کړه. دا کار د هغه ملاتر دی.»

د تعصب تر تولو ناوره بېلگى دا دى چې يوه چله ياقوم د نژاد، قبىلې، فرهنگ، تاریخ، تولنیز و پورکو او نورو لارو چارو پر بل قوم يا خلکو د لورپالى دعوه و كېرى او نورو تە پە سېكە سترگە و گورى. دا پول ناروا تعصباونه وزۇنكىپى تۈلنېزه ناروغىي بىلل كېرى چې يو واحد ولس پە خۇ خۇ دىبىمنو چلو او ڈلگىي وېشى او پە پاي كې تۈلنە د كمزورى، بې وسى او توتە كېلدو لور تە بىايى.

اسلام او تعصب

د اسلام لە خەرگەندىپۇ دەمەخە هەم د عربو پە سىيمە او ھەم د ھەغە مەھال پە نىزى كې د جاھلىت د تعصباونو زەخیرونە د انسانانو پە غارپو كې پراتە وو. د ناپوهى تورتم د بىشىت ژۇند نى يولى. د اسلام د لەر پە راختو داتورە او تىارە شې سبا شوھ او د بىشىت د ژۇغۇرونكى بىعشت دا زەخیرونە او د جاھلىت تعصباونە مات كېل، تۈل انسانان د آدم عليه السلام اولادە او سەرە برابر وىلل شول.

قرآن كريم فرمائىي: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِيلَ لِتَعَارِفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاءِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» [الحجرات: ١٣]

ئىزارە: «اي خلکو، مور تاسىپى تۈل لومرى لە نارىنە او بىخىپى بىدا كېئ او بىا مو پە چلو او خانگو ووبىشلى، تر خۇ يوبىل وېپېنى، د خدائى ﷺ پە نزد ستاسو تر تۈلۇ غورە ھەغە خۇك دى چې چېرە تقووا ولرىي. باوري ده چې خدائى ﷺ پوه او خبر دى.»

د اسلام پىغمەر صلى الله عليه وسلم د حج پر مەھال پە خىپله وداعىيە خطبە كې د انسانانو تر منئ د برابرى اصل داسېي اعلان كە: «اي خلکو، خبر اوسي چې ستاسو پورىدگاريو، پلارمۇ (آدم) يو دى، خبر اوسي ھىيخ عربى پر عجمىي او عجمىي پر عربى، سور پوسى، پر تورپوسى غورە والى نە لرىي، مىگەر د تقاوا پە ارزىبىت، تاسو تۈل لە آدم او آدم لە خاوارو خىخە بىدا شوي دى.»

وروستە يې مسلمانانو تە دىنە وركەرە چې دا پىغام غايىبو خلکو او راتلونكى نسل تە ورسوپى.

پە يوه بل حدیث كې راغلىي چې گران پىغمەر اسلامىي امىت تە لە تعصب خىخە د خان ساتىپى پە اپە دا خبىدارى وركەرە دى: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبَيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبَيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبَيَّةٍ»^(١)

يعنى؟ «ھەغە خۇك چې عصبيت تە بلنە وركەرە، ھەغە خۇك چې د عصبيت پە نامە و جىنگىزىي او ھەغە

1- سنن أبي داود

څوک چې پر عصبيت ومری، زما له امت خخه نه دی.»

د یوه باغ رنگارنګ ګلان

د اسلام له نظره د انسانانو شمېره او د جنس، نژاد، ژبې، د بنې د بېلابېلواли او کورني وبش، قومونو، قبېلو او ولسونو توپیر د اختلاف، تنازع او تعصب لپاره نه دی، بلکې د ستر خالق د قدرت له نښو او بنده ګانو ته د هغه تعالى له بې شمېره نعمتونو خخه دي.

د وګرو، قومونو او ولسونو شمېره او بېلواли د پېژندلو، مرستې او تعاون، د ټولنې د پرمختګ او سوکالۍ لپاره دی، نه د کرکې، تعصب، تجزې، تفرقې او قومي غوروالي لپاره. د قومونو او قبېلو شمېره د دیني ارزښتونو، د فرهنگي میراثونو او د ژوندانه د بېلابېلوبنوبه لرلو په حقیقت کې د یوه باغ رنگارنګ ګلانو ته پاتې کېږي چې د ځمکې د منځ د بشکلا او بداینې، یووالی او پیوستون، د ملت د غورپدا، پرمختګ او ويړ نښه ده. له دې امله بشایي ټول دا شعار په ګاهه ووایو:

چمن زاریم و ازیک شاخصاریم
که ما پروردې یک نوبهاریم
اقبال لاهوري

نه افغانیم و نی ترک و تخاریم
تمیز رنګ و بوبر ما حرام است

زده کوونکی دې په ډلو ووبشل شي. هره ډله دې د اسلام د سېېڅلې دین په رنځکې د تعصب د ناورو پدېدو په اړه معلومات چمتو او د استازې په واسطه دې نورو ته وړاندې کړي.

- ۱ - د تعصب تر ټپلو ناواره بنه کومه یوه ده؟
- ۲ - د اسلام د سېېڅلې دین له راځګندیدو د منځه قومونو د تعصبونو د یو خوښونومونه واخلی.
- ۳ - په یوه هېواد کې د قومونو، ژبې او نورو ځانګړیاوو شتون په خه شي دلالت کوي؟

دکتور محمد یوسف

د هېواد د نومياليو له معرفي کولو خخه زموږ موخته دا ده چې لومړۍ د افغانستان د وتلو ملي مشرانو، پوهانو، ليکوالو او شاعرانو حق اداکړو، ياد یې تازه وساتو او ولسو ته یې اتلولي، خدمت او سربنندنې په زړه کړو. له بلې خوا غواړو له دې لارې په ګرانو زده کوونکو کې له هېواد سره د مینې روحیه او احساس پیاوړی کړو. زده کوونکي پر دې وپوهوو چې له هېواد سره رښتنې مينه د هغوي د پرمختګ او د هېوادوالو د ژوند د سوکاله کولو لپاره به کار او زیار کې نغښې ده.

تاسو د دکتور محمد یوسف نوم اورېدلی دي؟

د افغانستان د صدر اعظم، دکتور محمد یوسف نوم د دموکراسۍ له لسيزې سره غوته شوي دي. له هغه وروسته چې په هېواد کې د مشروطه غونبنتې د غورخنگ څې راپورته شوې، د وخت پاچا اړ شو چې واک، له ولسو سره شريک کړي. له دې امله یې د صدارت له خوکۍ خخه د سردار محمد داود خان د ګونبه کېدو غونبنته ومنله او دکتور محمد یوسف یې د هېواد د لومړني صدر اعظم په توګه د باور د رايې د اخيستلو لپاره د افغانستان پارلمان ته وروپېزانده.

دکتور محمد یوسف په ۱۲۹۵ لمریز کال په کابل کې زېړېدلی دي. له نجات لیسې خخه تر فارغېدو

بیا په کابل پوهنتون کې شامل شو. وروسته د فزیک په خانګه کې د دکتورا د سند د ترلاسه کولو لپاره د المان هېواد ته لار. هېواد ته له راستنېدو وروسته لوړۍ په کابل پوهنتون کې د استاد او بیا د پوهنې وزارت د معین په توګه په کار و ګومارل شو. محمدیوسف د محمد داؤد په کابینه کې د کانو او صنایعو وزیر په توګه هم دنده سرته رسولې ده.

دکتور محمدیوسف د ۱۳۴۱ لمریز کال د کب په ۲۲ مه نېټه د صدراعظم په توګه نومول شو او د باور د رايې د اخیستلو لپاره پارلمان ته معرفی شو. د هېواد پارلمان نوی پرکار پیل کړي و، زیاته کاري تجربه یې نه درلوده؛ ځکه د دموکراسۍ نظام د لوړۍ خل لپاره په افغانستان کې پلې کېده.

له دي سره سره چې دکتور محمدیوسف د دولت په چارو کې پوره تجربه درلوده، د وزیر په توګه یې د کانو او صنایعو په وزارت او نورو لوړو دولتي پوستونو کې کار کړي و، د پارلمان غزو د هغه له نوماندي سره مينه نه درلوده. د دي نه ليوالтиما يو لامل د سردار محمد داؤد خان په کابینه کې د وزیر په توګه د هغه د دنډي سرته رسول و. پارلمان غوبنتل داسي یو خوک صدراعظم شي چې په پخوانی کابینه کې یې کار نه وي کړي.

دکتور محمدیوسف هغه مهال پارلمان ته ورغى چې یو شمېر محصلان دمخته هلته خای په خای شوي وو. نوموري پارلمان ته یوه اوږده وينا واورووله. له لنډو خبرو اترو او خینو نیوکو وروسته د پارلمان غزو د هغه وينا ومنله او د افغانستان د صدراعظم په توګه یې هغه ته د باور رايه ورکړه.

کله چې د ۱۳۴۳ لمریز کال د لرم په ۳ مه نېټه د افغانستان صدراعظم غوبنتل پارلمان ته ننوزي، محصلانو یې مخه ونيوله. دکتور یوسف له هغوي وغوبنتل خپل استازی صدارت ته ورواستوي چې د غوبنتو په اړه یې خبرې اترې وشي.

نوی حکومت له ناخاپې پېښو سره د مقابلي وس نه درلود، له دي امله وضع ورو ورو کړکېچنه شوه. محصلانو پر لاریونونو لاس پورې کړ. ددي ناکراريو مسؤوليت د دکتور محمدیوسف په غاره ولويد، نوله صدارت خڅه یې استعوا وراندې کړه. د ۱۳۴۳ لمریز کال د لرم په ۸ مه د نوموري د صدارت دوره له دوه کاله او یوولسو ورڅو خڅه وروسته پاڼه ورسپده.

دکتور محمدیوسف له صدارت خڅه وروسته د ۱۳۴۴ - ۱۳۵۱ لمریز کلونو په منځ کې په بن کې د افغانستان د سفیر په توګه خدمت وکړ. د ۱۳۵۷ لمریز کال له کودتا خڅه وروسته په المان کې پاتې شو، له هغه خایه یې د رژیم پر ضد خپلې مبارزې ته دواړ ورکړ. د مجاهدینو د حکومت په بهير کې یې د هرات په غونډله کې برخه اخیستې ده.

دکتور محمديوسف په ۱۳۷۷ لمريز کال په المان کې وفات شو.

د صدراعظم په توګه د دکتور محمديوسف په تاکل کېدو د دموکراسۍ لسيزه پيل شوه؛ اساسی قانون تدوین شو؛ د مطبوعاتو او گوندونو آزادي اعلان شو. د مطبوعاتو قانون خپور شو، خو د گوندونو قانون خپور نشو. گن شمېر ملي، اسلامي او کمونيستي خپرونو په کار پيل وکړ. یو شمېر خلکو له دې آزاديو او پارلماني خونديتوب خخه ناوره گته پورته کړه، د کمونيستي ايلاليالوژي په خپرولو یې سياسي فعالیتونه پيل کړل. حکومت دوام ونشو کړای او د خلکو غښتنې بې څوابه پاتې کېډي. په پايله کې حکومت نسکور شو او په ۱۳۴۴ لمريز کال کې محمدهاشم ميوندوال د صدراعظم په توګه وټاکل شو.

زده کوونکي دې په بېلا بېلو ډلو کې د دکتور محمديوسف د ژوند په اړه خبرې وکړي او وروسته دې خپل نظر نورو ته بيان کړي.

- ۱ - ولې دکتور محمديوسف ونه کړاي شول د صدارت دنده سرته ورسوي؟
- ۲ - د دکتور محمديوسف د صدارت له دورې سره کوم ستر بدلونونه منځ ته راغل؟
- ۳ - ستاسو په فکر آیا د وينا له آزادي او دموکراسۍ خخه گته اخيستنه نامحدوده ده؟

زده کوونکي دې د وينا د آزادي د پولو په اړه خپل نظر په یوې مقالې کې ولیکي.

د هېواد حقوقه

هېواد د مور په خبر دی. خنګه چې مور خپل ماشومان په خپلې غیر کې لویوی، شېدې، اویه او خواړه ورکوي، مینه او محبت ورسره کوي، هېواد هم د خپلو اوسیدونکو لیاره د مور حیثیت لري. به دې توګه هېواد پر خپلو اوسیدونکو ډېر حقوقه لري چې په دې لوست کې به ېې وېژنو. ستاسو په فکر یو هېواد پر خپلو اوسیدونکو کوم حقوقه لري؟

کور د استوګې تر ټولو کوچنی واحد دی. د کورنۍ غږي د یوه مشر له خوا اداره کېږي. د کورنۍ ټول غږي د خپل کاله د مشر له لارښوونو سره سم خپل کارونه تنظيموي، کوچنیان او ځوانان لوست لولي، بنوونځيو ته ئې، پوهنتون لولي، یا په کروندو او نورو دندو بوخت وي او خپله راتلونکې د وخت له غوبنتنو سره سمه جوروسي.

د کورنۍ مشر د کورنۍ د نورو غړو په مرسته د هغوي د ژوند ټول لګښتونه: خواړه، اویه، درمل، جامې، د بنوونځي او لوړو زده کړو لګښت، ... چمتو کوي. اسلامي اصول، ارزښتونه او بنسټونه او د هغوي له مخې د کورنيو د غږيو د خپلمنځي اړیکو د ټینګولو، د ژوند د لارو چارو، د مشرانو په وړاندې د درناوی، پر کشرانو د ترحم او زړه سوي، له انبیوالانو او ملګرو سره د ناستې ولاړې، د کلې، چم او مالت له خلکو سره د راشه درشه، له خپلوانو، ګاونديو او نورو سره د اړیکو د ساتلو او نورو اړينو او له ورڅنې غوبنتنو سره سم لارښوونې ورته کوي او د ژوند پر اوږده واتې ېې سموي.

ددي ټولو کارونو په وړاندې د کورنۍ هرځري دنده لري د کورنۍ د غړو تر منځ د وحدت او یووالۍ، ورورولي او خورولي رو حیه پیاوړي او ټینګه وساتي.

هپواد هم دکور په څېر زمور د دمي، استوګنې او د ستړپا دله منځه وړلو ځای دی. د مور په څېر مور ته د شبډو پر ځای او به، خواره او مېږي راکوي او په خپلې ارتې غېړکې راته ده راز سوکالۍ او هوساینې لاري چاري برابروي. له دې امله پر مور ګن حقونه لري. هر حق پې بشایي وپېژنو او په سره رسولوکې پې خپله ديني او ملي وحیبه پر ځای کړو. د نورو حقونو په ليکه کې هپواد پر مور دا لاندې حقونه لري:

د خپلواکۍ، ځمکنۍ بشپړیا او ملي واکمنۍ د ساتلو حق: هپواد پر خپلو او سېډونکو حق لري چې تل پې د پردیو له ناپاکو منګولو څخه خلاص وساتي، ځمکنۍ بشپړیا پې خوندي کړي او هیڅ وړانوونکو عناصر او پردیو مزدورانو ته ددي موقع ورنه کړي چې په یوه یا بله پلمه پې د هپواد خپلواکۍ او ځمکنۍ بشپړیا له ګواښ سره مخامنځ کړي. د یوه هپواد خپلواکۍ د هغه هپواد د او سیدونکو په ملي یووالۍ، پوهه او زده کړه، له نفاق او ژئنيو، قومي، سمتۍ، ګوندي او نورو اړیکو څخه په پاک چاپېریاں کې خوندي کبدای شي. که د یوه هپواد او سېډونکي په خپلوکې په توکم، ژې، سمت او نورو اړیکو سره وېشلي وي، نو غليم او په مورچل کې ناست دېښمان په ډېره اسانۍ کولای شي، د هغه هپواد خپلواکۍ، نېکمرغې او سوکالي هر مهال له ګواښ او خطر سره مخامنځ کړي.

د ودانولو او یيارغاولو حق: وران ويچار هپواد او له بدمر غیو ډک کور او خاوره د انسان د استوګنې جوګه نه وي. والتونکي به مو ليدلي وي، په خومره مهارت او وړتیا خپلې خالې جوروي او د خپل نسل د پایبنت لپاره پې سمباليو. انسانان هم له خپل اقتصادي ځواک سره سم خپل کورونه او د استوګنې څایونه جوروي. بنکلې کوي پې او د ساتلو لپاره پې هلي څلې کوي.

هپواد هم د ټولو الګه کور او استوګنځي دی. بشایي له خپل کور څخه کم ونه ګنل شي. د هپواد په ودانۍ او بنکلا کې د هغه هپواد د ټولو او سیدونکو نېکمرغې او سوکالي نغښتي ده. د هپواد دنه ټول شيان یا شخصي ملکيت وي یا ملي او د ټولو خلکو. پر شخصي ملکيت د هغې خاوندان پام کوي او نه پرېردي څوک ورته زیان ورسوی. خود ملي یا عامه شتمنيو په اوه یا دا احساس نشيته. څوک پې څپل مال نه ګئي. که څوک ورته زیان رسوي، نو وایي پر ما پې څه! همدا د (پر ما پې څه!) جمله د هپواد له ورانۍ سره ډېره مرسته کوي. که څوک د ناپوهی له مخې یا په لاسي (عمدي) ډول عامه شتمنيو ته زیان رسوي، بشایي په ډېرو خوبو او نرمو جملو او نصیحت پې مخه نیوں شي. دا کار دوې ګئې لري: یوه دا چې هغه خیز ته د زیان رسولو مخه نیوں کېږي، بل دا چې زیان رسونکي افراد د ډې زیان پر ماهیت پوهېږي او په راتلونکي کې خپله نورو ته د زیان ده رسولو لارښونه کوي. که هر څوک پر خپل وار له خپل وس سره سم له ډېرو کوچنيو کارونو څخه نیوی تر لویو پورې د هپواد د ودانولو او هپواد ته د زیان رسولو په مخنيوی کې خپل مسؤولیت وپېژني او ادا پې کړي، کبدای شي پایله به پې ډېره بنه او په زړه پورې وي.

د ودي او پرمختګ حق: له یو تاکلي برید څخه مثبت لوري ته حرکت او خوختښت له پرمختګ

څخه عبارت دی. دا پرمختګ انسان ته د روغتیا، سلامتی، زده کړي، استوګنې او کار د چمتو کولو له لارې شونی کېږي. د ټولنې پرمختګ یوازې په یوه ډګر پورې محدود نه دی. په هر ډګر کې نوبت او مثبت بدلون ته پرمختګ ویل کېږي. د بېلکې په ډول، ټولنیز پرمختګ، اقتصادي پرمختګ، سیاسی پرمختګ، علمي پرمختګ، بنوونیز او روزنیز پرمختګ، کرنیز پرمختګ او په لسګونو داسې نور. دا پرمختګونه په ټوله کې د انسانی ژوند د بنه کولو او لوړولو په موخه کېږي. تر هغه پورې چې د یوه هېواد استوګن تر خپل وس پورې په خپلو اړوندو ورسپارل شوو کارونو کې صداقت او ایمانداری ونه کړي او خان ستړی نه کړي، پرمختګ نه ترلاسه کېږي او نه د انسانی ژوند په کیفیت کې بدلون راخي. له دې امله مور ټول، که زده کوونکي یو، که بنوونکي، بزگر، ډاکټر، قاضي، خارنوال، سوداګر، هتيوال يا ... بنائي په خپلو اړوندو کارونو کې له رښتنولي او صداقت څخه کار واخلو او خپل مسؤوليت په سمه توګه سرته ورسوو. په پایله کې هرو مرو هېواد پرمختګ کوي چې ټول فردي پرمختګونه او د ژوند په کیفیت او خزنګوالي کې بدلون له همدې لارې تر لاسه کېږي.

د چاپېریال او د استوګنې د ځای پاک ساتل او بنکلې کول: هېواد پر هر او سپدونکي حق لري چې طبیعی او د انسان پر لاس جور شوی چاپېریال یې پاک وساتي او د بنکلې کولو او بنایسته کولو لپاره یې هلې څلې وکړي. له کوره نېټې د کار تر خایه، شاوخوا چاپېریال، پارکونو، سړکونو، بنونو، ونونو او خنګلونو، اوږو، چینو او کاریزونو، دښتو او غردونو، کانونو، تر څمکې لاندې زېرمو او پر ټولو هغو خایونو پام کول او له هغوي څخه معقوله او سمه ګټه اخستل چې په یوه ډول نه یوه ډول د انسان د ژوندانه له پایبنت سره مرسته کوي او هېواد سمسور ساتي. په لنډ ډول د هېواد د حقوقنو ساتل او د هغې درناوی په خپله د هغه هېواد د او سپدونکو د حقوقو بسیاینه او د هغوي له ژوندانه سره مرسته کول دي. له دې امله باید د هېواد ټول حقوقه وساتل شي، درناوی یې وشي، ترڅو زمور حقوقه وساتل شي او درناوی یې وشي.

زده کوونکي دې د هېواد د مهمو حقوقنو په اړه خپل نظر نورو ته بیان کړي.

- ۱ - د یوې کورنۍ غړي یو پر بل باندې کوم حقوقو لري؟
- ۲ - بې اتفاقې په کور، قوم او هېواد کې خه پایلې رامنځ ته کوي؟
- ۳ - د هېواد د ودانۍ او چاپېریال د پاک ساتنې لپاره خه کول په کار دي؟